Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

RADOST A SMUTEK CHARLOTTE PERKINS GILMANOVÉ

EMOCE NA STRÁNKÁCH DENÍKŮ (1879–1903)

Bc. Barbora Daníčková

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph. D.

Olomouc 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně za pomoci citovaných pramenů a literatury.

V Olomouci 26. dubna 2019 . . . . . .

Barbora Daníčková

Poděkování

Chtěla bych zde poděkovat doc. Mgr. Radmile Švaříčkové Slabákové, Ph. D. za podnětné připomínky, rady a doporučení. Dále děkuji všem, kteří mi práci v průběhu psaní komentovali. V neposlední řade patří velký dík mé rodině, přátelům a partnerovi za nekonečnou podporu během studia.

Obsah

Úvod ... 5
Cíl práce a výzkumné otázky ... 7
Prameny a literatura ... 9
Struktura práce ... 14
VÝVOJ DĚJIN EMOCÍ ... 17
1 Vývoj dějin emocí od začátku 20. století po současnost ... 18
2 Teorie a východiska ... 24
2.1 Sociální konstruktivismus versus univerzalismus ... 24
2.2 Peter a Carol Stearnsovi ... 28
2.3 Ute Frevertová ... 31
2.4 William M. Reddy ... 34
2.5 Barbara H. Rosenweinová ... 37
2.6 Jan Plamper ... 40
2.7 Shrnutí ... 41
3 Co jsou tedy emoce? ... 42
METODOLOGIE DĚJIN EMOCÍ A TÉTO PRÁCE ... 48
4 Metodologie dějin emocí ... 49
5 Deníky ... 53
5.1 Jak číst deníky? ... 57
CHARLOTTE PERKINS GILMANOVÁ ... 59
6 Život Charlotte Perkins Gilmanové ... 61
7 Společnost a postavení žen v USA ve druhé polovině 19. století ... 66
8 Deníky Charlotte Perkins Gilmanové ... 70
8.1 Zkoumané kategorie v denících ... 71
9 Radost na stránkách deníků ... 73
9.1 Vztahy se ženami ... 73
9.2 Vztahy s muži ... 77
9.3 Práce ... 85
9.4 Psychika ... 91
9.5 Radost v autobiografii ve srovnání s deníky ... 94
10 Smutek na stránkách deníků ... 100
10.1 Vztahy se ženami ... 100
10.2 Vztahy s muži ... 101
10.3 Psychické problémy ... 105
10.4 Smutek v autobiografii ve srovnání s deníky ... 114
11 Sebereflexe Charlotte v denících a v autobiografii ... 119
Závěr ... 121
Seznam pramenů a literatury ... 129
Resumé ... 134

Úvod

Emoce se v průběhu času mění a emoční prožitky formuje doba, ve které lidé žijí. Tuto hypotézu se snaží historikové dějin emocí poslední desetiletí dokázat. S výrokem, že subjektivní pocity nejsou zaznamenatelné, tudíž nemohou být ani podrobeny výzkumu, se historikové dějin emocí setkávají pravidelně. Výzkum týkající se prožívání a emočního vyjadřování je ale pro dějinné badání stejně důležitý jako jakýkoliv jiný obor pomáhající odkrývat vnitřní život člověka. V rámci dějin emocí nejde jen o vnitřní život jednotlivce, ale o zkoumání prožívání v určitém období, které vykazuje specifické emoční zvyky a pravidla tvořící takzvané emoční standardy.

Lidské emoce jsou odlišné v jiném historickém období, v jiné kultuře, v jiném prostředí. Některé emoce nemusely mít v určité době stejný význam jako dnes nebo nemusely být vůbec definovány, tudíž je nelze hodnotit tak, jak bychom je hodnotili podle nám známých současných definicí. Historička Radmila Švaříčková Slabáková upozorňuje, že k výzkumu emocí nesmí historikové *„už z povahy svého oboru […] přistupovat […] ahistoricky a nevyhnutelně se tak dostávají do střetu s evolučními biology, psychology, antropology či neurology.“*[1] Klíčové pro pochopení cílů dějin emocí je, že se pracuje s emocemi jako s hybateli dějin, jako s aktivním prvkem ve společnosti, který naše dějiny utváří stejnou mírou jako třeba politika nebo ekonomika.

Dějiny emocí se těší oblíbenosti od osmdesátých let minulého století. Pro výzkum emocí vzniklo po světě a v Evropě od té doby několik významných center, kde se koncentrují akademici a vědci z různých oborů.

Pro začátek je nutné říct, že v České republice se nenachází žádné centrum pro výzkum emocí. Nejznámějším centrem v Evropě je Centrum pro výzkum dějin emocí v Berlíně při

[1] ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila: *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie*. Český časopis historický, 114, 2016, č. 2, s. 291–315 (301).

Institutu Maxe Plancka pro lidský rozvoj. Jde o klíčovou instituci, která v mnohém udává trendy ve výzkumu. V Berlíně se propojuje výzkum emocí různých kultur s dějinami těla, s náboženstvím nebo s právem v západních i východních společnostech v době od 18. století do současnosti.[2] Další významné centrum se nachází při Univerzitě královny Marie v Londýně. Za úkol si klade být platformou pro historiky zajímající se o dějiny emocí. Od roku 2015 pracují vědci z tohoto centra na projektu s názvem *Living With Feeling: Emotional Health in History, Philosophy, and Experience*. Projekt má spojit historii, filozofii, medicínu a emoce se současnou medicinskou praxí ve vztahu ke společenským konvencím. Pojící prvek je duševní a emoční zdraví.[3] Amsterdamské Centre for Cross-Disciplinary Emotion and Sensory Studies podobně jako londýnské centrum funguje hlavně jako platforma pro historiky, kulturní antropology, psychology, neurovědce i filozofy a specializuje se také na výzkum smyslového vnímání.[4]

Světové centrum se nachází v australském Perthu při Univerzitě Západní Austrálie ve spolupráci s dalšími australskými univerzitami. Čerpají zde z evropských pramenů k pochopení emočních vzorců a proměn emocí v období od 12. do začátku 19. století.[5] Také v americkém Washingtonu sídlí Mezinárodní společnost pro výzkum emocí, která pořádá pravidelná setkání a konference v Evropě i v Americe pro všechny vědce, kteří se ve svých výzkumech zajímají o emoce.[6]

Další různé projekty jsou vedeny například ve Francii, a to o emocích ve středověku[7], nebo na Ženevské univerzitě ve Švýcarsku je vedena řada výzkumů s poznatky z neuropsychologie, lingvistiky, filozofie i archeologie.[8]

[2] https://www.mpib-berlin.mpg.de/en/research/history-of-emotions [18.2.2019]
[3] https://www.projects.history.qmul.ac.uk/emotions [18.2.2019]
[4] https://www.emotionsandsenses.wordpress.com/about-access [18.2.2019]
[5] http://www.historyofemotions.org.au/ [18.2.2019]
[6] http://www.isre.org/index.php [18.2.2019]
[7] https://www.emma.hypotheses.org/ [18.2.2019]
[8] https://www.unige.ch/cisa/research/topics/ [18.2.2019]

Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem této práce je zachytit emoce v kontextu doby, v čase a v prostoru. K tomu budou použity deníky americké spisovatelky, feministky a aktivistky Charlotte Perkins Gilmanové, které optikou dějin emocí slouží jako dokumentace doby a prostředí, ve kterých deník vznikl. V denících z let 1879–1903 budu zkoumat dvě emoce, a to radost a smutek. Charlotte Perkins Gilmanová se zmítala mezi pocity radosti a smutku po celý život, a tak jsou tyto dvě emoce k analýze nejvhodnější. Zvolila jsem je i proto, že jde na první pohled o jasné protiklady.

Radost a smutek patří mezi takzvané *základní emoce*, které definoval americký psycholog Paul Ekman. Vedle radosti a smutku sem zařadil vztek, znechucení, překvapení a strach.[9] Těchto šest emocí považoval za univerzální všem lidem po celém světě a rozpoznatelné podle výrazu obličeje. Při dalších výzkumech se ukázalo, že emoce univerzální nejsou, ale odlišují se v různých kulturách.[10] Termín *základní emoce* se ale běžně dodnes používá.

Písemný záznam o emoci nemá jen čistě lexikologický význam, nestačí přečíst si například *Dnes jsem šťastná!* Teprve po přečtení se otevírají dveře k souvisejícím tématům a okolnostem vedoucím k radosti, k smutku nebo dalším emocím. Hypotetické *být šťastná* podléhalo dobovým konvencím a vycházelo ze situací, ve kterých se člověk ocitl. Proto se musí deník vždy zkoumat v rámci existujícího emočního prostředí. Jak si takové emoční prostředí určit a co v něm zkoumat, je otázkou metodologického přístupu, který úzce souvisí s teoretickými východisky.

[9] PLAMPER, Jan: *The History of Emotions: An Introduction.* Oxford 2015, s. 149.
[10] Tamtéž, s. 158. Více v kapitole 2.1.

Tato diplomová práce bude analyzovat zmíněné deníky a hledat odpovědi na výzkumné otázky, které zní:

1. Jak a kdy se radost a smutek projevovaly v denících Charlotte Perkins Gilmanové v letech 1879–1903?
2. Je možné sledovat emoční sebereflexi autorky?
3. Je možné emoce z deníků vůbec vyčíst?

Postupovat budu podle teorie zvané emociologie, kterou definovali Peter a Carol Stearnsovi jako *„postoje nebo standardy, které společnost, nebo definovaná skupina ve společnosti, uznává v souvislosti se základními emocemi a jejich vhodným vyjadřováním; způsoby, kterými instituce reflektují a vyžadují tyto postoje v lidském jednání.“*[11] Tato teorie vychází z nutnosti zkoumat emoce podle existujících emočních standardů dané doby. Ideálním pramenem k tomu jsou podle Stearnsových deníky a autobiografie, doplněné o další zdroje, které mohou poodhalit emociologii doby, například různé rodinné záznamy nebo třeba formální informace z příruček správného chování.[12]

Přínosem této práce bude analýza emocí na stránkách deníků, čemuž se cíleně doposud žádný z výzkumů o životě Charlotte Perkins Gilmanové nevěnoval. Právě zkoumání emocí je to, čím se odlišuje tato práce od biografií, i když se biografickým prvkům nelze vyhnout. Více než 20 let vedení deníků v porovnání s autobiografií dále ukáže, jak se emoce mohou během let proměnit a jak se proměňuje emociologie a emoční standardy. Pokusím se dokázat, že zkoumání emocí umožňuje pohlédnout na život autora deníků z nového úhlu, který se soustředí na emoční prožívání ve společnosti. V rámci dějin emocí je navíc kombinace deníků a autobiografie velmi přínosná, protože v denících najdeme momentální emoční záznamy, zatímco v autobiografii čteme o emocích s odstupem času. Pro české

[11] STEARNS, Carol Z. – STEARNS, Peter N.: *Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards.* The American Historical Review, 90, 1985, č. 4, s. 813–836 (813).
[12] Tamtéž, s. 830.

akademické prostředí je tato práce přínosná i svou teoretickou částí, která podává přehled o vývoji dějin emocí a představí významné současné autority a výzkumy.

Snažit se zachytit emoce na papíře je *„analytickým skokem do neznáma"*[13] a někdy se zdá, že čtení mezi řádky je vlastně oficiální metodou výzkumu.[14] Nabízí se řada otázek, objevuje se mnoho zápletek a nejistot a historikové zaujímají různá stanoviska, jak k dějinám emocí přistupovat.

Dnes nám moderní doba umožňuje prožívat online a na dálku, emoce putují skrze datové přenosy a pociťujeme je z displejů nebo monitorů. Změnil se i náš jazyk a vyjadřování. Populární emotikony, neboli grafické symboly či obrázky, vyjadřují naše emoce, pocity nebo nálady v online komunikaci. Pro přiblížení problematiky emočních proměn v čase považuji toto srovnání s dnešní online dobou za poměrně vhodné a snadno přijatelné. Stejně jako v denících z minulých století, i my dnes cítíme a prožíváme v záznamech, jen v jiné formě.

Prameny a literatura

Pramenem k této diplomové práci jsou primárně deníky Charlotte Perkins Gilmanové. Tato pozoruhodná žena se narodila v roce 1860 a zemřela v roce 1935. Její deníky z let 1879–1935 vydala v edici americká historička Denise D. Knightová [15] a jde o více než 900 stránkovou edici s poznámkami a komentáři shrnujícími životní etapy Charlotte Perkins Gilmanové.

Pracovat budu také s autobiografií,[16] kterou Charlotte Perkins Gilmanová začala psát v roce 1925, dokončila ji v roce 1935 a vydána byla posmrtně ještě téhož roku. Autobiografii

[13] PLAMPER, J.: *The History of Emotions,* s. 296.
[14] Tamtéž.
[15] KNIGHT, Denise D.: *The Diaries of Charlotte Perkins Gilman, Volume 1: 1879–1887; Volume 2: 1890–1935.* Charlottesville – Londýn 1994. Vedle této edice vyšla od stejné autorky v roce 1998 více komerční, zkrácená edice deníků s 320 stranami. KNIGHT, Denise D.: *The Abridged Diaries of Charlotte Perkins Gilman*, Virginia 1998.
[16] PERKINS GILMAN, Charlotte: *The Living of Charlotte Perkins Gilman: An Autobiography*. Madison 1935.

začala psát v 65 letech dávno poté, co skončila s pravidelným psaním deníků v roce 1903. Životní úspěchy i těžkosti, kterými si musela projít jsou v denících zaznamenány, ale autobiografie je v mnohém doplněním informací, které deníku tehdy nesvěřila.

Od roku 2010 je veškerá pozůstalost Charlotte Perkins Gilmanové, včetně zmíněných deníků, osobní i úřední korespondence, rukopisů povídek, básní, projevů, kreseb i fotografií, dostupná v digitalizované podobě přes Schlesingerovu knihovnu při Harvardské univerzitě, jež je součástí Radcliffova institutu pro moderní studia.[17]

Ve 20. století se akademickému prostředí dějiny emocí teprve otevíraly a krystalizovaly v rukou prvních průkopníků. V roce 1985 otevřeli dějinám emocí dveře Peter a Carol Stearnsovi článkem *Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards,*[18] který se stal manifestem dějin emocí. Tímto článkem vyzvali k upření pozornosti na roli emocí v dějinách a jejich důležitost. Představili taky pojem emociologie,[19] kterým popisují emoční prostředí zkoumané doby.

Peter Stearns dále v roce 2014 společně se Susan J. Mattovou editoval knihu *Doing Emotions History,*[20] ve které shrnují vlastní dosavadní metodologické postupy a s dalšími autory prezentují různé pohledy na emoce a jejich dějiny napříč společností v různých regionech.

Americká mediavelistka Barbara H. Rosenweinová publikovala v roce 2002 článek *Worrying about Emotions in History,*[21] ve kterém shrnula dosavadní výzkum dějin emocí. Podobně jako Stearnsovi vyzývá k většímu zájmu o emoce v dějinách, jelikož by se o emoce

[17] http://www.schlesinger.radcliffe.harvard.edu/onlinecollections/gilman. Celý název knihovny zní The Arthur and Elizabeth Schlesinger Library on the History of Women in America. Ve sbírkách shromažďují témata týkající se ženských práv, feminismu, sexuality, vzdělání žen, ženské práce a rodinného života, ale i třeba historie kulinářství nebo etikety. https://www.radcliffe.harvard.edu/schlesinger-library/about-library [22.11.2018]

[18] STEARNS, Carol Z. – STEARNS, Peter N.: *Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards*. The American Historical Review, 90, 1985, č. 4, s. 813–836.

[19] Anglicky *emotionology.* Český překlad *emociologie* vychází z překladu kořenu emotion, tedy emoce.

[20] MATT, Susan J. – STEARNS, Peter N.: *Doing Emotions History*. Urbana – Chicago – Springfield 2014.

[21] ROSENWEIN, Barbara H.: *Worrying about Emotions in History,* American Historical Review, 107, 2002, č.3, s. 821–845.

měl zajímat každý historik, pokud *„chce své dějiny uvést na pravou míru.“*[22] Rosenweinová publikovala vlastní výzkum emocí, a to o emocích ve středověku v monografii *Emotional Communities in the Early Middle Ages,*[23] kde představila jeden ze zásadních metodologických a teoretických konceptů pro výzkum dějin emocí, kterým jsou takzvané emoční komunity. V roce 2015 navázala monografií *Generations of Feeling: A History of Emotions, 600–1700*[24] a o dva roky později publikovala společně s Riccardem Cristianim dílo *What is the History of Emotions?*[25]

Americký antropolog a historik William M. Reddy v roce 1997 publikoval dílo o sentimentu a cti ve Francii v první polovině 19. století,[26] kterým započal svůj výzkum emocí v dějinách. Přelomovým dílem pro teorii dějin emocí však byla jeho monografie *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*[27] z roku 2001, ve které určuje rámec studia dějin emocí. Představuje zde pojmy důležité pro pochopení emočních proměn ve společnosti v průběhu dějin spolu s přístupy historiků, kulturních antropologů a psychologů.

Dalšími důležitými autory jsou Ute Frevertová, která v roce 2014 vydala monografii *Emotional Lexicons: Continuity and Change in the Vocabulary of Feeling*[28] a Jan Plamper s dílem *History of Emotions: An Introduction*[29] z roku 2015. Monografie editovaná Ute Frevertovou je sbírkou výzkumů emocí z řady sociologů, historiků i literárních kritiků, kteří dokazují interdisciplinaritu tohoto oboru. Dílo Jana Plampera nabízí nejen terminologický přehled, ale i dosavadní vývoj oboru dějin emocí celkově. Toto dílo je více než jen úvodem

[22] Tamtéž, s. 821.
[23] ROSENWEIN, Barbara H.: *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Ithaca 2006.
[24] ROSENWEIN, Barbara H.: *Generations of Feeling: A History of Emotions, 600–1700.* Cambridge 2015.
[25] CRISTIANI, Riccardo – ROSENWEIN, Barbara H.: *What is the History of Emotions?* Cambridge 2017.
[26] REDDY, William M.: *The Invisible Code: Honor and Sentiment in Postrevolutionary France, 1815–1848.* Berkeley 1997.
[27] REDDY, William M.: *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*. Cambridge 2001.
[28] FREVERT, Ute et al.: *Emotional Lexicons: Continuity and Change in the Vocabulary of Feeling 1700–2000.* Oxford 2014.
[29] PLAMPER, Jan: *The History of Emotions: An Introduction.* Oxford 2015.

do studia, neboť nabízí skutečně rozsáhlé zmapování výzkumů dějin emocí včetně upozornění na nástrahy, komplikace a dilemata. Dílo je sbírkou přístupů k emocím z hlediska antropologie, neurověd, psychologie, sociologie i lingvistiky a probírá perspektivy možných výzkumů do budoucna včetně vlivu médií, ekonomiky nebo politiky na zkoumání emocí. Zdá se, že se Jan Plamper snažil dotknout nejrůznějších témat, přístupů a mezioborové provázanosti, tedy všeho, co by mohlo nějakým způsobem atakovat různorodé výzkumy dějin emocí.

V českém prostředí neexistuje žádné kompaktní dílo, které by se dějinami emocí zabývalo. Historička Radmila Švaříčková Slabáková vidí vysvětlení v tom, že se česká historiografie od devadesátých let musela vypořádat s jinými *„obraty a boomy"*[30] jako například dějiny mentalit, paměťová studia nebo dějiny těla, a tak větší výzkumné celky k dějinám emocí nebyly tím, co by české vědce primárně zaujalo.[31] Zásadní zahraniční díla se bohužel zatím nedočkala ani českého překladu. Kapitoly v rámci monografií nebo články je jediné, k čemu se v českém prostředí dostaneme, protože se historikové dosud nevěnují dějinám emocí *„programově […] a nekladou si hlubší teoretickou reflexi."*[32]

Akademici ale jistý zájem o emoce v dějinách projevují, alespoň co se dílčích výzkumů týče. Radmila Švaříčková Slabáková v roce 2016 seznámila české prostředí s dějinami emocí a možnostmi výzkumu ve článku *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie*.[33] V roce 2018 se pak znovu na emoce soustředila ve článku *Pamatování emocí v egodokumentech,*[34] ve kterém se primárně zabývala spojitostí mezi emocemi a pamětí s ohledem na neurovědy a psychologii.

[30] ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, R.: *Dějiny emocí,* s. *293*.
[31] Tamtéž.
[32] Tamtéž, s. 294.
[33] ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila: *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie.* Český časopis historický, 114, 2016, č. 2, s. 291–315.
[34] ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila: *Remembering Emotions in Ego-Documents. A Few Insights from Cognitive Psychology and Neuroscience.* Dějiny – Teorie – Kritika. 15, 2018, č. 1, s. 27–48.

Historička Milena Lenderová v monografii o ženských denících *A ty se ptáš, knížko má…Ženské deníky v 19. století*[35] podává obecné informace o denících, jejich vzniku a významu a přirozeně zde na emoce naráží. Z deníků desítek českých žen rekonstruovala vnější svět deníku a vnitřní svět autorky, tedy v jakém prostředí autorka vyrůstala, proč si deník založila, co na ni působilo, jakým stylem psala a podobně. Jde o první české dílo, které vysvětluje ženské deníky takto široce. Cíleně se ale emocím Lenderová v knize nijak nevěnuje, žádné analýzy emocí zde nenajdeme.

V roce 2013 proběhla v Praze konference s názvem *Láska, vášeň, emoce mezi barokem a romantismem,*[36] kde své výzkumy na témata spojující emoce s náboženstvím, jazykem, sexualitou či medicínou prezentovali historici, lingvisté nebo literární vědci. Akademici se shodli, že setkání *„přispělo k prohloubení výzkumů této aktuální tematiky, mj. otevřením počáteční metodologické diskuze.“*[37]

Je zřejmé, že v zahraničí jsou dějiny emocí daleko více atraktivním oborem s teoretickou základnou i obsáhlou sekundární literaturou. Někteří autoři (například Plamper, Reddy nebo Rosenweinová) svá díla vydávají jako jakési učebnice nebo příručky pro další studium a pro inspiraci. Ukazují metodologické a teoretické možnosti a nabádají k vlastním výzkumům v rozmanitých oblastech. V českém prostředí chybí překlad důležitých děl, který by alespoň dějiny emocí více přiblížil. Zatím totiž zůstávají na okraji zájmu historiků na rozdíl od zahraniční produkce.

Životem Charlotte Perkins Gilmanové se zabývá několik biografií. První obsáhlou biografii publikovala v roce 1990 Anne J. Laneová,[38] přičemž se soustředila na rekonstruování života hlavně skrze Charlottiny vztahy od dětských let až po stáří. Cynthie J.

[35] LENDEROVÁ, Milena: *A ptáš se, knížko má…Ženské deníky 19. století*. Praha 2008.
[36] SMYČKA, Václav – SMYČKOVÁ, Kateřina: *Mají emoce své dějiny? Láska, vášeň, emoce mezi barokem a romantismem*. Česká Literatura, 61, 2013, č. 3, s. 446–449.
[37] Tamtéž, s. 449.
[38] LANE, Ann J.: *To Herland and Beyond: The Life and Work of Charlotte Perkins Gilman.* New York 1990.

Davisová pak v roce 2010 vydala biografii, která na Charlottin život navíc nahlíží skrze její literární fikci, básně, eseje nebo úvahy.[39] Také existují díla o Charlottině literární tvorbě a životní filozofii[40] nebo o feministickém smýšlení.[41] Přirozeně všechna tato zmíněná díla čerpají z Charlottiny autobiografie, korespondence, tvorby i deníků.

Struktura práce

Práce se skládá ze tří částí, přičemž první část je teoretická, druhá část metodologická a třetí část je praktickou analýzou deníků.

První část práce s názvem Vývoj dějin emocí se v úvodní kapitole soustředí na představení zásadních teoretických východisek předních světových akademiků věnujících se dějinám emocí. Jelikož je tento obor velmi interdisciplinární, jde o historiky, sociology nebo kulturní antropology, případně akademiky působící ve více oborech najednou. Seznámíme se s vývojem dějin emocí od začátku 20. století po současnost s důrazem na již zmíněnou interdisciplinaritu.

Průlomem ve zkoumání emocí v dějinách byl výzkum amerických historiků Petera a Carol Stearnsových, kteří jako první vyzdvihovali roli emocí v dějinách a jejich přínos. Druhá kapitola se proto věnuje představení základních teorií, které lze v oboru dějin emocí uplatnit. Na začátku se nejdříve budeme věnovat dvěma směrům, sociálnímu konstruktivismu a univerzalismu, podle kterých různé vědy a obory na emoce nahlíží. Poté následuje bližší představení teoretiků dějin emocí, jmenovitě půjde o již zmíněné Petera

[39] DAVIS, Cynthia J.: *Charlotte Perkins Gilman: A Biography*. Standford 2010.
[40] DAVIS, Cynthia J. – KNIGHT, Denise D.: *Charlotte Perkins Gilman and Her Contemporaries: Literary and Intellectual Contexts.* Tuscaloosa 2004.; KESSLER, Carol Farley: *Charlotte Perkins Gilman: Her Progress toward Utopia with Selected Writings.* New York 1995.
[41] ALLEN, Judith A.: *The Feminism of Charlotte Perkins Gilman: Sexualities, Histories, Progressivism*. Chicago – Londýn 2009.; ALLEN, Polly Wynn: *Building Domestic Liberty: Charlotte Perkins Gilman's Architectural Feminism.* Massachusetts 1988.; HILL, Mary A.: *Charlotte Perkins Gilman: The Making of a Radical Feminist.* Filadelfie 1980.

a Carol Stearnsovi, Ute Frevertovou, Williama M. Reddyho, Barbaru H. Rosenweinovou a Jana Plampera.

Třetí kapitola, která zakončí první část práce, pojednává o definici slova emoce, jeho významu a proměnách v čase, neboť výzkum emocí souvisí i s tím, jaké emoce byly vůbec v určité době definovány.

Druhá část práce seznámí čtenáře s metodologií dějin emocí, která stejně jako teorie nebo definice emocí není nijak sjednocená. Dále pojedná o denících jako vhodných pramenech k výzkumu, protože slouží jako médium k sebevyjádření a celkově fungují jako prostor pro rozvoj vlastního *já.* Nutné je si také uvědomit, jak musíme k deníkům přistupovat, chceme-li je zkoumat. Jinými slovy, jak máme deníky číst.

Třetí část práce se bude věnovat Charlotte Perkins Gilmanové a analýze deníků z let 1879–1903, přičemž se budu soustředit na dvě základní emoce, které jsou každému člověku dobře známé: radost a smutek. Během života Charlotte budeme sledovat její osobní i kariérní vývoj. Pozornost na radost a smutek bude upřena během předmanželského života, v přátelstvích a vztazích, v manželstvích, ve vztahu k dceři, při práci a při budování kariéry, v rámci zdraví a psychických problémů. Většina ze zmíněných faktorů se bude prolínat, protože se navzájem ovlivňují a nelze je jednoznačně vymezit a uzavřít. Radost i smutek můžou být vyvolány celou řadou situací a vjemů, tudíž i jako takové mohou být různé. Tato polarita je v denících evidentní a vyskytuje se ve všech zmíněných vztazích a životních etapách.

Pro ujasnění, v textu analýzy budu nejčastěji užívat křestní jméno Charlotte a v dlouhé podobě příjmení Perkins Gilmanová, i když jej získala až v roce 1900 s druhým manželstvím. Pod tímto jménem je ale známá dodnes, tudíž by střídání příjmení bylo zbytečnou komplikací.

Charlottin život shrne krátce samostatná kapitola, aby měl čtenář alespoň povědomí o životních souvislostech, které v deníku v rámci emocí nemusí být řešeny. Pro pochopení emočních standardů a emociologie doby, ve které Charlotte žila a ve které své deníky psala, bude důležitá kapitola o americké společnosti druhé poloviny 19. století. Radost a smutek na stránkách deníků pak budu zkoumat v souvislosti s faktory, které nejvíce formovaly Charlottin život. Budou to přátelské i partnerské vztahy se ženami, vztahy s muži, psychika a kariéra. Kapitoly se budou věnovat zvlášť radosti a zvlášť smutku s tím, že se budou prolínat a doplňovat. Přínosné bude navíc srovnání s autobiografií, které odhalí rozdíly v emocích v deníku a s odstupem času v autobiografii. Poslední kapitola se bude věnovat sebereflexi Charlotte v denících a v autobiografii, tedy jak sama sebe vnímala, jak o sobě psala nebo na kolik si byla vědoma vlastních prožitků a emocí.

VÝVOJ DĚJIN EMOCÍ

Jako s každým proměnným společenským jevem, i emoce podléhají vlivům kultury, vzdělání, věku, pohlaví i politickému prostředí.[42] To, co lidé cítí, je nutné zasadit do kontextu společnosti a doby. Komplikací při výzkumu může být, že *„neexistuje jednotný terminologický aparát, ani jednotná metodologie"*[43] a *„teorií, co emoce jsou, je přinejmenším celá desítka."*[44] Stejně tak se různí pohledy a přístupy jednotlivých historiků. Zdá se, že nepanuje jednotný konsenzus v tom, jak emoce správně zkoumat, ale i přes komplikovanou metodologii a někdy nejasné a matoucí pojetí emocí *„neexistuje žádný jiný obor dějin, jenž by vypovídal fundovaněji o paradigmatické změně, která se odehrála v oblasti náhledu na kognitivní operace."*[45] Přední historikové dějin emocí tvrdí, že je nutné zakomponovat *„kategorie emoce do společenských, kulturních a politických dějin, podobně jako tomu bylo s kategorií genderu, která spustila zkoumání dějin žen v sedmdesátých letech."*[46] Každý z vědců navíc přináší vlastní metodologický a teoretický pohled, a proto jsou dějiny emocí jako živý dýchající organismus.

Dnes přední místo v bádání v Evropě zaujímá německá produkce a velkému zájmu se těší dějiny emocí i v Austrálii a v Americe, kde také poprvé moderní výzkumy proběhly. Následující kapitola představí, jak vznikal obor dějiny emocí od začátku 20. století.

[42] FREVERT, U..: *Emotional Lexicons,* s. 35.
[43] ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, R.: *Dějiny emocí,* s. 312.
[44] Tamtéž.
[45] Tamtéž.
[46] PLAMPER, Jan: *The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, and Peter Stearns.* History and Theory (dále jako *An Interview*), 49, 2010, č. 2, s. 237–265 (237).

1 Vývoj dějin emocí od začátku 20. století po současnost

V roce 1929 založili francouzští historikové Marc Bloch a Lucien Febvre časopis *Annales d'historie économique et sociale*, ve kterém publikovali historikové své studie o společnosti a čím dál častěji naráželi i na vnitřní život člověka a jeho prožívání. Německý historik Jan Plamper tvrdí, že Febvrovo pojetí emocí ve vlastním výzkumu bylo ovlivněno politickými událostmi tehdejší Evropy, tedy nástupem a šířením fašismu. Febvre se ve své práci zaměřoval hlavně na negativní emoce jako nenávist a strach a také vnímal emoce jako jistým způsobem sdílené, přenesené z člověka na člověka, v podstatě nakažlivé.[47] Podle těchto vzorců pak Plamper s nadsázkou staví Adolfa Hitlera a Benita Mussolliniho společně s Febvrem mezi ty, kteří započali dějiny emocí.[48]

V roce 1939 vydal Norbert Elias přelomové dílo *O procesu civilizace*,[49] ve kterém tvrdí, že na Západě probíhal od 16. století jistý historický proces, během kterého se emoce a impulzy začaly omezovat a dostávat pod kontrolu vlivem společensko-ekonomických proměn a formováním absolutistických států. Vznik absolutistického politického zřízení zapříčinil zkrocení a zkultivování vášnivých projevů a impulzivního chování, které Elias středověku připisoval.[50] Podle Eliase byly takové emoce, které ve středověku běžně lidé vyjadřovali, postupně tabuizovány (stud z nahoty, znechucení u jídelního stolu a podobně).[51] Elias také zavedl terminologii pro popsání emočního prostředí, nejznámější z nich budiž *„emoční život"*[52] nebo *„společenská regulace a řízení emocí."*[53]

[47] PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, s. 42.
[48] Tamtéž, s. 43.
[49] ELIAS, Norbert: *O procesu civilizace I.: Sociogenetické a psychogenetické studie.* Praha 2006.; *O procesu civilizace II.: Sociogenetické a psychogenetické studie.* Praha 2007.
[50] LILIEQUIST, Jonas: *A History of Emotions 1200–1800*. Londýn 2015, s. 8–9.
[51] PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, s. 50.
[52] Tamtéž, s. 51.
[53] Tamtéž.

Jakkoliv průkopnické toto dílo bylo, Eliasovi je vyčítáno, že středověk vykreslil příliš jednostranně a krutě.[54] Někteří historikové navíc vidí začátek civilizačního procesu o několik století dříve.[55] Podle historičky Barbary H. Rosenweinové je Eliasův výklad nešťastně pokládán historiky za jakýsi počáteční bod, ze kterého vychází vše moderní.[56] Elias se ani nedočkal uznání v době, kdy dílo vydal. Většina jeho současníků pracovala spíše s univerzalistickým pojetím emocí,[57] které s emocemi nakládá jako s neměnnou a všem lidem stejnou entitou, zatímco Elias naznačuje sociální konstruktivismus. Společně s Febvrem Elias obrátil pozornost na emoce v běžném životě lidí, odklonil se od politických a ekonomických dějin a emoce zkoumal jako součást celospolečenských jevů.

V sedmdesátých letech 20. století se objevuje přístup zvaný psychohistorie, na který se ale téměř ihned snesla kritika, protože v psychohistorii *„jsou emoce ahistoricky vtlačeny do psychoanalytických nebo psychologických kategorií, které jsou ve skutečnosti příznačné pro různý čas a různý prostor.“*[58] Od tohoto směru se pak odklonila většina historiků i antropologů.[59]

První vědci věnující se dějinám emocí byli považování spíše za „*více či méně užitečný doplněk ke společenským a kulturním historickým výzkumům, které kvetly od sedmdesátých let.“*[60] Trvalo ještě několik let, než se dějiny emocí dostaly do akademického povědomí jako například dějiny těla, dějiny sexuality, dějiny žen nebo genderu, které v osmdesátých

[54] To je ale například i případ díla *Podzim středověku* od Jona Huizingy vydaném v roce 1919 (v anglickém překladu až v roce 1996, u nás poprvé v roce 1999), kde středověk vykresluje podobně krutě, v extrémech, jako plný hněvu a krutosti. Tamtéž, s. 48.
[55] Barbara H. Rosenwein například nesouhlasí s postavou impulzivního krutého rytíře jako se vzorem emočního světa středověku. C. Stephen Jaeger zasazuje počátek civilizačního procesu do dob vzniku prvních edukačních systémů otomanské říše v desátém století. Gábor Klaniczay jej pro změnu vidí v aktivitách duchovenstva ve dvanáctém století. LILIEQUIST, J.: *A History of Emotions*, s. 9.
[56] PLAMPER, J.: *An Interview*, s. 252.
[57] PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, s. 51.
[58] Tamtéž, s. 54.
[59] Tamtéž.
[60] FREVERT, Ute: *The History of Emotions*. In: FELDMAN BARRETT, Lisa – LEWIS, Michael – HAVILAND-JONES, Jeannette M.: Handbook of Emotions. New York 2016, s. 62.

a devadesátých letech zažily akademický boom. Na emoce se u těchto oborů přirozeně naráželo, ale nikdy ne ve vlastním samostatném výzkumu.[61]

Američtí historikové Peter a Carol Stearnsovi v roce 1985 jako první volali po studiu emocí jako novém historickém směru a po obratu k odkrývání vnitřních prožitků lidí, což nebylo možné, pokud se historický výzkum soustředil pouze na tvrdá data.[62] Peter Stearns uvádí, že se historikové, sociologové, psychologové i antropologové převážně shodují v tom, že emoce jsou biologicky i kulturně podmíněny a je to společnost, která ovlivňuje *„projevy, potlačení a význam citů a prožitků tím, že je pojmenuje a přiřadí.“*[63] Stearnsovi viděli dějiny emocí jako součást sociálních dějin[64] na rozdíl od dnešního pojetí, kdy jsou dějiny emocí součástí více oborů, kde slouží různými způsoby.

Důležitou součástí dějin emocí je lingvistický obrat, který proběhl v osmdesátých letech 20. století v rámci postmodernismu. Co se týče lingvistiky a sémantiky, jazyk se přirozeně proměňuje a v průběhu staletí slova vznikají, zanikají, mění se ve významu, výskytu i v četnosti používání. Tento obrat k jazyku ukázal, že různé kultury rozpoznávají různé emoce.[65] Postmodernistická společnost vyzdvihující pluralitu a akceptování odlišností může být definována i takto, tedy různorodým přístupem k emočnímu životu.

Ute Frevertová se ve svém výzkumu zaměřuje právě i na lingvistiku a sémantiku, což jsou další možné směry v bádání o emocích. Jazyk hraje velmi podstatnou roli v dějinách emocí, protože právě podle něj a podle nových termínů a jejich významů hodnotíme proměny konceptů i jejich přijetí ve společnosti. Je nutné mít neustále na mysli také to, že emoce a jejich proměnné významy nelze zkoumat podle vlastní jazykové a sémantické vybavenosti. Stejně jako v každém jiném historickém výzkumu je nutné pracovat s tehdejší

[61] PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, s. 56–59
[62] MATT, S. J. – STEARNS, P. N.: *Doing Emotions History*, s. 1.
[63] Tamtéž, s. 2.
[64] PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, s. 59.
[65] Tamtéž, s. 98.

platnou terminologií, která nám může pomoci objasnit rozdíly v prožívání lidí v minulosti. Zkoumání emocí ale v žádném případě neznamená odklon od faktografie.

Dějiny emocí kromě erudovanosti ve společenském, politickém či kulturním prostředí zkoumané doby vyžadují interdisciplinaritu. Kdybychom emoce zkoumali odděleně, nebylo by možné zjišťovat jak a proč se proměňují, co změnu způsobilo a v jaké podobě je při konkrétním výzkumu nacházíme. Frevertová popisuje přístup ke zkoumání emocí takto: *„Jestli a jak byly [emoce] prožívány záleželo na jejich relativním postavení ve společnosti. Toto postavení bylo odvozeno od nátlaku a vlivu institucí, které emocím dávaly váhu a význam.“*[66] Na příkladu pocitů hrdosti u mužů uvádí jako takovou instituci armádu a s ní spojené společenské důsledky,[67] plynoucí třeba z vykonávání určitě funkce (důvod k hrdosti) nebo z případného neúspěchu (zklamání a selhání muže).

Historika dějin emocí zajímá *„sociální a kulturní spletitost emocí i jejich historičnost“*[68] a soustředí se na lidi jako na *„členy společenských skupin a institucí, jako na nositele kultury, subjekty mající moc a zároveň jí podléhají.“*[69]

Historikové dějin emocí obecně nejvíce bojují s pojetím, že jsou emoce *„fluidní a nestálé, skryté v lidském těle, mají biologické opodstatnění, které neumožňuje emoce spojit s jakoukoliv politickou nebo společenskou událostí […], jedním slovem jsou nadčasové a historikům navždy ztracené.“*[70] Frevertová označuje emoce za *ztracené* proto, že se prý zanevřelo na prožitky a vnitřní život člověka z důvodu údajné nemožnosti zkoumání, což se právě historikové dějin emocí snaží vyvracet prohloubením výzkumů, analýzami i spoluprací s dalšími vědami a obory. Práce s emocemi v dějinách spočívá také ve znovu objevováno emocí a zasazování je do kontextu doby, kdy je nutné si uvědomit, že

[66] FREVERT, U.: *The History of Emotions*, s. 53
[67] Tamtéž.
[68] FREVERT, U.: *Emotions in History*, s. 24.
[69] Tamtéž, s. 24.
[70] Tamtéž, s. 26.

metaforická ztráta emocí znamená spíše redefinici emocí, jejich dobové aspekty, hledání důvodů, proč byly některé emoce *na vrcholu* a některé *upadaly*, neboť *„kulturní paměť umožňuje uložení idejí a konceptů, které ztratily svůj jistý význam a dovoluje jim se znovu objevit v jiných formách, přestrojeních i významech.“*[71]

Existuje mnoho faktorů, které mohly zapříčinit zájem o dějiny emocí. Mezi nimi jsou zásadní a nevyhnutelné proměny moderní společnosti, ve které se lidé čím dál více obrací sami k sobě, do svého nitra, kde hledají příčiny i odpovědi. Podle Frevertové vznikla nová generace historiků oceňující přínos dějin emocí z *„podrážděnosti z postkoloniálních teorií a radikálních návrhů kulturního relativismu.“*[72] Jinými slovy, bylo potřeba si uvědomit pluralitu vlastního světa, ve kterém žijeme.

Jak se význam slova emoce proměnil během století dokazuje i fakt, že dnes toto slovo používáme na označení celého množství pocitů nebo jevů. Emoce doprovází naše každodenní činnosti.[73] Najdeme je v reklamách i v politických projevech, kde na nás cíleně působí,[74] proto i řada výzkumů v posledních letech mapuje každodenní situace nebo události, které ovlivnily moderní dobu. Jako příklad, který mluví za vše, uvádí Jan Plamper 11. září 2001. Tento den je pro něj katalyzátorem, který spustil novodobý zájem o dějiny emocí. Lidé se začali ptát, proč k takovému činu došlo a kde se vzalo takové násilí a nenávist.[75] Díky 11. září, lze-li to tak říct, se v médiích začaly emoce objevovat

[71] FREVERT, U.: *Emotional Lexicons*, s. 216.
[72] FREVERT, U.: *The History of Emotions*, s. 62.
[73] FREVERT, U.: *Emotional Lexicons*, s. 10.
[74] FREVERT, U.: *The History of Emotions*, s. 62.
[75] Tamtéž, s. 61–62.

pravidelněji.[76] Podle Plampera tak došlo k odklonu od lingvistického obratu k emočnímu obratu.[77]

Teoretickou základnu dějin emocí tvoří různá východiska, kterými se zabývají vědci soustavněji od druhé poloviny minulého století, kdy výzkum dějin emocí nabírá na důležitosti a legitimitě. V této kapitole zaznělo několik důležitých jmen v rámci dějin emocí, ale podrobněji se jim a dalším osobnostem bude věnovat kapitola následující. Taktéž se kapitola soustředí na dva rozdílné směry, a to na sociální konstruktivismus a univerzalismus, podle kterých vědy s emocemi pracují.

[76] O emocích se po 11. září 2001 začalo hovořit i v souvislosti s novodobým hrdinstvím a v souvislosti s mužskými emocemi. Důkaz zájmu o emoce po útoku na Světové obchodní centrum Plamper vidí v konferencích pořádaných o dějinách emocí po celém světě, např. v roce 2002 ve Washingtonu, 2005 v Bochumu, 2006, 2007 a 2010 v Berlíně nebo 2008 v Moskvě. PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, s. 61–62. Nabízí se také otázka, zda se emoce lépe zkoumají při nějaké velké události, při něčem výjimečném, jako bylo například právě 11. září, nebo jdou zkoumat při běžných každodenních situacích?

[77] Tamtéž, s. 63.

2 Teorie a východiska

Mají všichni lidé stejné emoce, jsou emoce neměnné a projevují se totožným způsobem? Jakou roli v prožívání hraje kultura a prostředí, ve kterém se člověk formuje a ve kterém žije? To jsou zásadní otázky, které si klade většina teoretiků dějin emocí. Od poloviny 19. století se objevují teorie a koncepty, které emoce hodnotí univerzalisticky nebo konstruktivisticky. Rozpor mezi univerzalismem a sociálním konstruktivismem je dodnes tématem ve vědách, které se emocemi zabývají a favorizují jedno nebo druhé.

Řada historiků, sociologů i antropologů vytvořila teorie s vlastní terminologií, podle kterých lze emoce dnes zkoumat a ze kterých si badatelé mohou vybírat. V následující kapitole se nejdříve seznámíme se sociálním konstruktivismem a univerzalismem a poté s teoretickým uchopením několika významných osobností tohoto oboru: Petera a Carol Stearnsových, Barbary H. Rosenweinové, Williama M. Reddyho, Ute Frevertové a Jana Plampera.

2.1 Sociální konstruktivismus versus univerzalismus

Sociální konstruktivismus při zkoumání emocí slovy Jana Plampera *„destabilizuje jakoukoliv ideu o pankulturních emocích [a] podrývá teorie, že by byly pocity společné všem lidem a že by nás, lidstvo, pocity vůbec sjednocovaly.“*[78] Emoce tedy podléhají času, kultuře a společnosti. Příklad proměnlivosti emocí ukazuje Plamper na výzkumu historičky Joanny Burkeové, která se věnovala strachu a konkrétně strachu z pohřbení zaživa. Strach *z něčeho* je tu od počátku věků, ale proč zrovna strach z pohřbení zaživa naháněl v 19. století takovou hrůzu není zcela jasné, stejně tak jako není zcela jasné, proč tento strach přestal být masovým

[78] Tamtéž, s. 77.

fenoménem. Historici se domnívají, že možná kvůli začínající první světové válce, která přinesla zase nové hrozivé strachy a obavy.[79]

Antropologové i sociologové se v rámci sociálního konstruktivismu soustředí hlavně na rozdíly kulturní, výchovné i jazykové a zkoumají v terénu, v přímém kontaktu. Významnou osobností v antropologickém výzkumu emocí je Catherine A. Lutzová. Zkoumala kmen na ostrově Ifalik v Pacifiku, který si vytipovala dopředu podle toho, co věděla o životě tamějších lidí. Lutzová totiž hledala takovou společnost, ve které nejsou *„pocity automaticky spojovány s feminitou – západní stereotyp, se kterým se během sedmdesátých let pravidelně setkávala."*[80] Dospěla k názoru, že *„emoční zkušenost není pre-kulturní, ale předně kulturní,"*[81] tedy záleží na tom, jak se emoce jedné kultury odráží v jiné kultuře. To nijak nesouvisí s jazykem, ale s *„emočními znaky zabudovanými v chování lidí, ať už verbálně nebo nonverbálně (gesta, výrazy, řeč těla a podobně)."*[82] Jan Plamper však upozorňuje na to, že zatímco antropolog zkoumá a pozoruje živé bytosti, historik se musí spokojit nejčastěji s písemným pramenem někoho, kdo už nežije a nemůže tak pozorovat jeho projevy.[83] Antropologické výzkumy jsou ale pro historika důležité, protože se tak otevírá interdisciplinarita. To, co antropolog vyzkoumá, se vztahuje k civilizačním emočním prožitkům a zobrazuje barevnost, rozdílnost a unikátnost.

Antropologický přístup k emocím popírá, že jsou emoce univerzální a všem lidem stejné, avšak uznává, že existuje jisté jádro emocí, díky kterému jsou emoce jen odlišně vyjadřovány. Nejčastěji antropologové na příkladech domorodých exotických kultur dokazují, že emoce mají různý význam pro různé kultury včetně těch, které neznají instituce moderního západního světa.[84] Jsou to právě antropologové, kteří důrazně upozorňují další

[79] Tamtéž, s. 78–80.
[80] Tamtéž, s. 106.
[81] Tamtéž.
[82] Tamtéž, s. 107.
[83] Tamtéž, s. 115.
[84] Tamtéž, s. 76–77.

vědce napříč obory, aby emoce nehodnotili jen podle toho, co sami znají, protože nelze generalizovat, jak se lidé emočně projevují a co cítí.[85]

Do protikladu k sociálnímu konstruktivismu se staví univerzalismus. Univerzalistický přístup k emocím zpopularizoval psycholog Paul Ekman. Tvrdí, že existuje šest základních emocí (radost, vztek, znechucení, strach, smutek, překvapení), které všichni lidé mají a dokáží je rozpoznat na ostatních podle obličejových výrazů. Zajímavým faktem je, že Ekman tyto emoce vidí pouze jako něco fyzického, tudíž jakákoliv problematika jazyka, co se třeba překladu z angličtiny do jiného jazyka týče, není důležitá, protože se podle něj emoce neprojevují lingvisticky. Později k šesti základním emocím přidává pohrdání, stud, provinění, ztrapnění a údiv.[86]

Ekman, inspirovaný psychologem Silvanem S. Tomkinsem, použil Tomkinsovu řadu fotografií obličejů a nechal pojmenovat emoce náhodným vzorkem lidí. Pak vytvořil fotografie vlastní a ukázal je studentům po celém světě (USA, Brazílie, Japonsko). Studenti měli přiřadit emoci k výrazu a všichni přiřadili stejnou emoci ke stejné fotografii, podle Ekmana emoci zachycenou v čisté formě.[87]

Antropologové tento experiment odmítli a Ekman se kritice postavil tak, že do výzkumu zahrnul i nezápadní kulturu bez psaného jazyka, kmen Dani na Nové Guineji. Ukázalo se, že tato kultura nemá výrazy pro některé emoce, což bylo problematické při určování u fotografií. Tito lidé nerozlišili například vztek od znechucení, ale oddělili jej od ostatních emocí.

Při dalším experimentu, tentokrát s japonskými a americkými studenty, byli nejdříve vědomě a poté anonymně znovu nahráváni při promítání dvou videí. Na prvním videu podstupuje mladý člověk obřízku a na druhém se naopak neděje nic znepokojivého.

[85] http://www.emotionresearcher.com/historicizing-emotions [15.3.2019]
[86] PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, s. 149.
[87] Tamtéž, s. 152–3.

Ukázalo se, že japonští studenti reagovali jinak než studenti američtí. Vycházelo se navíc z premisy, že japonští studenti budou více skrývat své emoce. Ekman tedy dospěl k názoru, že emoční projevy formuje jak přirozenost, tak i prostředí.[88] Ekmanovy pokusy byly kritizovány hlavně proto, že při testování nebyla možnost zvolit jiné pojmenování pro danou emoci než takové, které výzkumníci měli na seznamu a jehož přiřazení danému výrazu se očekávalo. Některé výrazy obličeje byly sporné a přiřazení předkládané emoce nemuselo odpovídat významu emoce v různých kulturách.[89]

Ekman se těšil popularitě hlavně mezi psychology, ale v dalších letech nahradily jeho teorie neurovědecké poznatky, kdy jsou emoce *„hledány v mozku, ne v obličeji.“*[90] Teorie Paula Ekmana podle Plampera *„zkrachovaly.“*[91] Spor mezi sociálním konstruktivismem a univerzalismem ale stále trvá a záleží spíše na tom, jaká věda emoce zkoumá a k čemu se přiklání. Obecně se humanitní vědy přiklání k sociálnímu konstruktivismu, neboť v rámci emocí berou v potaz společenské jevy a různost kultur.

Snahu spojit sociální konstruktivismus a univerzalismus měl historik a antropolog William M. Reddy, který se pokusil skloubit antropologický a kognitivně psychologický přístup k emocím. Můžeme říct, že psychologové se dnes víceméně shodují na tom, že emoce jsou kognitivní návyky související s mentální kontrolou.[92] Oproti tomu antropologové uznávají emoce jako konstruované kulturou, což zase podléhá variaci kultur ve světě, které je nutné hodnotit s odstupem od západního pojetí emocí. Ani v tomto případě se to neobejde bez komplikací, když na příkladu antropoložky Lutzové Reddy uvádí, že v západním prostředí jsou často emoce pojaty biologicky a jsou *genderované*, avšak zároveň jakékoliv

[88] Termín *nature or nurture*, česky *přirozenost/dědičnost nebo výchova/prostředí* je sporem napříč společenskými vědami, kdy se řeší, zda člověka formuje spíše jeho genetická výbava, nebo společnost a prostředí, do kterého se narodí. Tamtéž, s. 157.
[89] REDDY, W. M.: *The Navigation of Feeling,* s. 13.
[90] PLAMPER, J.: *The History of Emotions,* s. 158.
[91] Tamtéž.
[92] Tamtéž.

západní pojetí emocí nelze kritizovat, protože v rámci sociálního konstruktivismu jde přece jen o další konstrukt.[93] Tentokrát je to ale konstrukt, který je nám blíže a který jsme schopni pochopit z pozice člověka žijícího v západní kultuře.

Reddy tvrdí, že pro zkoumání vlivu a dopadu kultury na prožívání emocí neexistuje jeden správný pohled, protože se emoční varianty odlišují a co je normální pro jednu kulturu, nemusí být normální pro druhou.[94]

Spor mezi sociálním konstruktivismem a univerzalismem je nejčastěji zmiňován v diskurzu sociologie nebo kulturní antropologie, kde se s těmito termíny setkáváme pravidelně. Je ale důležité umět aplikovat poznatky těchto směrů i v historickém výzkumu.

2.2 Peter a Carol Stearnsovi

V roce 1985 přišli Peter a Carol Stearnsovi ve článku *Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards* s termínem emociologie, *"aby se rozlišily kolektivní společenské emoční standardy od emočních zkušeností jednotlivých lidí [a] tak se můžeme soustředit na společenské faktory, které určují a vymezují, ať už implicitně nebo explicitně, způsob, jakým jsou emoce vyjadřovány."*[95] Tento neologismus zavádí s nadějí, že se stane běžně používaným termínem a dopomůže k přesnějšímu vyjadřování i pochopení emocí.[96]

Manželé Stearnsovi tvrdí, že existují jisté emoční standardy, čímž myslí různé projevy emocí v rámci různých společností. Koncem 18. století se začal měnit *„emoční vzorec"*[97] a historikové se shodují, že za to převážně může obrat k rodinnému životu, k dětem,

[93] Tamtéž.
[94] Tamtéž, s. 256–257.
[95] STEARNS, C. Z. – STEARNS, P. N.: *Emotionology,* 813.
[96] Tamtéž.
[97] Tamtéž, s. 817.

k posilování rodinných vazeb a vztahů a větší důraz na romantickou lásku, přičemž rodina *„přebírá novou důležitou emoční funkci“*[98] namísto hlavně ekonomické funkce.

Stearnsovi také opět dávají důraz na provázanost oborů, která může být *„mostem mezi novými socio-historickými poznatky a více známými tématy.“*[99] Když byla Peterovi Stearnsovi položena otázka, jak vnímá zapojení psychologů do studia dějin emocí, odpověděl, že psychologové v podstatě určují, co o emocích víme a až poté nastupuje historik, který se snaží tyto informace otestovat.[100] Obecně si ale Stearns myslí, že se psychologové příliš nezajímají o emoce z historického hlediska a nesnaží se historické poznatky zařadit do vlastních výzkumů.[101]

Stearnsovi upozorňují na to, že mnoho historiků snadno *„uvízne ve svých vlastních domněnkách o společnosti,“*[102] což způsobuje ahistorický přístup, pokud ke zkoumání emocí přistupujeme ze současné, vlastní pozice a z toho, co víme o emocích teď. Toto je klíčové pro pochopení konceptu emociologie: musíme si uvědomit, že naše emoční hodnoty jsou ovlivněny dobou, tedy emočními normami dané doby. Proto také Stearnsovi navrhují takový přístup ke studiu emocí, kdy historik musí začít emociologickým konceptem, a ne individuální zkoumanou emoční zkušeností, ke které je složitější se dostat. Jako příklad uvádí deníky, ve kterých se mísí záznamy o emočních prožitcích s emociologií[103] a autobiografie, v ideálním případě doplněné dalšími osobními dokumenty. Deníky jsou tedy jakýmsi zkonkretizováním emočního prožitku.[104] Rovnice emoce-emociologie-emoční prožitek přinese nejlepší výsledek, zhodnotíme-li emoce skrze emociologii. Jedině pak dostaneme informace o individuálním prožitku.

[98] Tamtéž, s. 819.
[99] Tamtéž, s. 816.
[100] Tamtéž.
[101] PLAMPER, J.: *An Interview*, s. 261–262.
[102] STEARNS, C. Z. – STEARNS, P. N.: *Emotionology*, s. 823.
[103] Tamtéž, s. 824–825.
[104] TOMHAVE BLAUVELT, Martha: *The Work of the Heart: Young Women and Emotion, 1780–1830.* Charlottesville 2007, s. 9.

Emociologie sama o sobě podléhá době a zároveň tvaruje její podobu i znaky. Například v 19. století měla silný dopad na společnost emociologie stanovující normy pro ženské a mužské role ve společnosti, ale samy o sobě tyto normy nijak nereflektují emoční prožitek. Výborným příkladem je také fenomén zvaný hysterie u žen, kdy projevy emocí jako vztek, afekt nebo vášeň stály mimo dobovou emociologii, a tak byly považovány za jakousi odchylku,[105] čímž vlastně emociologie *„přispívá k definování deviací.“*[106] V případě Charlotte Perkins Gilmanové na toto téma narazíme, neboť se potýkala s psychickými problémy. Z toho pramenilo nepochopení, jelikož emociologie její doby ještě tolik nezahrnovala potřebnou péči o psychicky nemocné.

Nahlížení na emoce skrze emociologické změny je důležité hlavně proto, že jde o sledování celospolečenských projevů. Takové změny totiž popisují *„očekávání lidí o jejich vlastním emočním chování, zklamání z nenaplnění nebo popisují reakce na emoční chování druhých“*[107] a emociologie pak může být *„mocnou sílou, která tvaruje chování jednotlivců i skupin.“*[108] Musíme si uvědomit, že emoce mají kognitivní charakter a člověk skrze ně hodnotí a kontroluje své subjektivní pocity. V takovém případě pak nejsou jen *„biologické reakce, ale roli sehrává interakce těla a mysli.“*[109]

Peter Stearns po 30 letech od publikování článku z roku 1985, který vyšel v době, kdy *„myšlenka – že by emoce měly vlastní dějiny – byla [...] kontroverzní,“*[110] napsal, že si dějiny emocí již mohou dovolit *„hlubší hodnocení regionálních faktorů, včetně odhalujících, až nutných, pokusů o komparativní práce [a] je krajně nutné se pohnout dál od doposud standardního spoléhání se na příklady Západní Evropy nebo Severní Ameriky.“*[111] Díky

[105] STEARNS, C. Z. – STEARNS, P. N.: *Emotionology*, s. 827.
[106] Tamtéž, s. 832.
[107] Tamtéž, s. 833.
[108] Tamtéž.
[109] Tamtéž, s. 834.
[110] MATT, S. J. – STEARNS, P. N.: *Doing Emotions*, s. 2.
[111] Tamtéž, s. 7.

podobným stanoviskům jde jasně vidět, že se obor neustále posunuje dál a hledá další možné cesty výzkumu. Sami historici, sociologové nebo antropologové se ve svých teoretických i metodologických uchopeních posunují, *„jsou čím dál více důmyslnější v hledání známek emocí v materiální kultuře“*[112] a neustále se motivují k hlubším analýzám a širším záběrům.

2.3 Ute Frevertová

Ute Frevertová je profesorkou a ředitelkou Centra pro výzkum dějin emocí v Berlíně a je současnou přední vědeckou autoritou. Právě Frevertová propaguje kulturní působení na vývoj, proměny a projevy emocí. Tvrdí, že jsou emoce z velké části institucionalizované, jelikož instituce formují normy a pravidla. Nejprve existovaly společenské příručky nebo náboženské texty, které lidem říkaly, jak se cítit a jak se projevovat. Poté nastoupila funkce institucí jako rodina, škola, práce nebo kostel. Jde o místa, kde se člověk pohyboval často a kde se formovalo jeho sebepojetí včetně uvědomění si prožívání emocí.[113]

Emoce jsou kultivovány a rozvíjeny podle společenských očekávání a potřeb, stejně tak mohou být na základě tohoto potlačovány a jsou *„nevyhnutelně osobní; skupina, komunita neb instituce přirozeně nemůže mít emoce.“*[114] Všechny tyto prvky až poté na člověka individuálně působí a teprve jako celek pravidel a očekávání spouští emoční projevy vlastní lidem. Kromě institucionalizace také přirozeně každý člověk cítí a prožívá odlišně. Nezáleží tedy jen na venkovním komunitním prostředí, ale i na věku, pohlaví nebo vzdělání,[115] protože emoce jsou ovlivněny *„obecným rozvojem společnosti a stupněm politické vyzrálosti.“*[116]

[112] Tamtéž, s. 50.
[113] FREVERT, U.: *Emotions in History*, s. 210.
[114] Tamtéž, s. 212–213.
[115] FREVERT, U.: *Emotional Lexicons*, s. 24.
[116] Tamtéž.

Například v Anglii během 18. století panovalo přesvědčení, že ve společenském jednání je nejdůležitější morálka, loajalita nebo důvěra, která měla vést k rovnocennosti a v takové společnosti by se lidé cítili harmonicky. Naopak v absolutistickém Německu se emoce soustředily na rodinu, soukromí a individualitu namísto pečování o celospolečenskou atmosféru. Stejně tak absolutismus v lidech vyvolával automaticky pochyby o upřímnosti a dobrém úmyslu autorit.[117]

Frevertová se věnuje v dějinách emocí i lingvistickému výzkumu, který považuje za jejich neoddělitelnou součást. V rámci výzkumu propojuje lexikologické proměny významu slova emoce se společenským vývojem. Moderní doba, jejíž počátky Frevertová zasazuje do dob osvícenství, přinesla možnosti porovnávat terminologie a významové proměny emocí. Je ale nutné vždy počítat s tím, že komplexní obraz emocí vlastně neexistuje a nejspíš ani nikdy nebude právě kvůli neustálé fluktuaci a proměnlivosti *„na základě soudobé zkušenosti a perspektivy.“*[118]

Dále Frevertová inspirovaná výzkumem Natalie Zemon Davisové, historičky věnující se raně novověkým společnostem a genderovým studiím, rozvíjí teorie o tom, že jsou emoce takzvaně *genderované*. Není žádnou novinkou, že emoce a jejich projevy v dějinách byly odlišné u mužů a žen, ba se přímo vyžadovalo, aby odlišné byly. Frevertová opět v rámci sémantiky upozorňuje na to, že nejen určité vlastnosti, ale i emoce byly v dějinách fixovány na ženské či mužské pohlaví, například mluvíme-li o cti. Slovo čest sice nebylo nijak vyhraněné jen pro muže nebo jen pro ženy, ale jeho sémantické naplnění ano. Pokud bylo muži ukřivděno nebo se cítil uražen, automaticky se taková urážka dotýká jeho cti a čest byla v tomto případě vždy spojována pouze s muži a maskulinitou. Podobně na tom byl i vztek, který byl označován za čistě mužský projev. Pokud vztek ovládl ženu, bylo to

[117] Tamtéž, s. 25.
[118] Tamtéž, s. 4.

„nevhodné, neracionální a necivilizované,"[119] naopak zkrocení takových projevů bylo známkou kultivovanosti a ukázněnosti, čehož podle dobových terminů byl schopný pouze muž, zatímco žena nebyla schopna sebekontroly a disciplíny a na úkor takových vášnivých projevů ztrácela svou ženskost.[120]

Společensko-kulturní obrat k odděleným sférám muže a ženy na sebe pak nenechal dlouho čekat a definoval druhou polovinu 19. století s přesahem do 20. století. Ženám byla připisována spíše pasivita v emocích i v životě, zatímco muži měli být aktivní až výbušní (ale schopni se ovládat) a veřejné aktivní. Ženám byla také od přírody přisuzována například empatie, opět v protikladu k tvrdým mužským vlastnostem. To, že se ženy dokázaly vcítit do pocitů ostatních jim ke konci 19. století dovolilo postupně směřovat ven z domáckého prostředí do více aktivních rolí, nejčastěji do sféry filantropie nebo veřejných služeb.

Na druhou stranu, tvrdí Frevertová, i muži dokázali soucítit, ale opět jinak než ženy. Muži totiž podle biologických předpokladů byli schopni převést své sympatie a empatie do konkrétních aktivit ovlivňujících politiku a pracovní prostředí.[121]

Blíže se tématu ženské a mužské sféry ve společnosti věnuje třetí část práce a prováže tak analýzu deníků Charlotte Perkins Gilmanové s popsanou dobou. Křehká ženskost, která měla zůstat v domácnosti a pečovat o rodinu, se pomalu ale jistě ke konci 19. století vymezovala a vrcholila prvními feministickými hnutími. Obraz ženství a s ním souvisejících projevů emocí se opět mění ve 20. století na pozadí světových válek, které kromě hrozivých válečných inovací redefinovaly i řadu společenských konvencí.

Sociální stratifikace a rozdělení rolí je další aspekt, který zaujal historiky dějin emocí. Frevertová vidí rozdíly ve společnosti a její hierarchizaci, spolu s dříve zmíněnými rozdíly týkající se genderu, ve třech různých rovinách. Tvrdí, že od 18. století můžeme sledovat, jak

[119] FREVERT, U.: *Emotions in History*, s. 94.
[120] Tamtéž, s. 91–96.
[121] Tamtéž, s. 213–214.

se střední vrstvy (jakožto rostoucí společenská síla) snaží vymezit vůči aristokracii, nižším vrstvám a také vůči ne-Evropanům. Aristokracie byla kritizována za přetvářku, neupřímnost nebo vypočítavost.[122] Střední vrstva se pak prezentovala jako ti upřímní, co se chovají k lidem včetně služebnictva ohleduplně a mile. Zároveň ale byli ke členům nižších vrstev nedůvěřiví, protože jejich emoce nebyly dost noblesní, jejich *„impulzivní život byl divoký a nespoutaný, racionální argumenty na ně neplatí […] a snadno podléhají vášním.“*[123] Třetí pohled na emoce ve společnosti přesahuje společenský rámec Evropy (který je sám o sobě stát od státu odlišný) a zajímavým způsobem zasahuje do pojetí civilizačního procesu a vzniku koloniálních praktik. Podle Frevertové se totiž evropská společnost vymezila vůči ne-evropským a ne-západním kulturám, které nebyly považovány za civilizované a tudíž *„civilizace znamenala konkrétně export evropských emočních standardů do koloniálních společností.“*[124] Emoce se takovým vymezováním v podstatě staly nástrojem ke vzdělání, výchově nebo k ukáznění.[125] Tímto Frevertová naznačuje, že i tento obrovský společensko-politicko-ekonomický proces, kterým byla kolonizace, byl ovlivněn emocemi a emoce jako takové nebyly právě jen nástrojem, ale i samostatným exportním artiklem. Uvažování v takových rovinách pak přímo nutí k přemítání o pojetí světa, který známe a o dějinných výkladech, které jej pro nás dotváří.

2.4 William M. Reddy

Williama M. Reddyho představuje krátce první část této kapitoly v souvislosti s univerzalismem a sociálním konstruktivismem. Pro Reddyho začal jeho zájem o dějiny emocí povšimnutím si genderových rozdílů v emocích, z čehož usoudil, že i na základě

[122] FREVERT, U.: *Emotional Lexicons*, s. 6.
[123] Tamtéž.
[124] Tamtéž, s. 7.
[125] Tamtéž, s. 6.

těchto parametrů mají emoce své dějiny a mohou odhalit nové struktury, které dodají dosavadním poznatkům o historii osobní ráz.[126]

Reddy v roce 1997 poprvé představil koncept zvaný emotiv. Tímto termínem označuje možnost a schopnost člověka vyjádřit emoce, které by jinak zůstaly skryty a nevyřčeny. Emotivy *„jsou nástroje pro proměňování, budování, schovávání, zintenzivňování emocí.“*[127] Reddyho koncept emotivů, neboli emočních výroků, vyjadřuje *„snahu mluvčího nabídnout intepretaci něčeho, co není viditelné druhému člověku.“*[128] Vyslovení a pojmenování emoce proměňuje chování člověka, v projevu se ona entita nějak zhmotňuje.[129] Vyslovení myšlenky, slyšet se nahlas, je mnohdy pro lidi překvapující. Najednou to není jen myšlenka v hlavě, ale něco, co nám pomáhá si věci uvědomit. Taková transformace je také forma jistého překladu, adaptace.[130] Reddy považuje emotivy za řečové akty, které vysvětlují nebo řídí každý emoční projev. Člověk se snaží sdílet, co cítí tak, aby ho druhý pochopil.

Přirozeně se tento koncept neobešel bez kritiky, a to hlavně kvůli oné lingvistické části: fungovala by tato teorie i naopak? Tedy je možné si jen myslet *jsem naštvaný/á,* aby to způsobilo stejnou emocemi ovlivněnou situaci, jako kdybychom myšlenku vyslovili nahlas?[131] Pojmem emotivy se Reddy snažil *„obejít pojetí emoční projevů jako jednoduchých popisů tělesných pocitů“*[132] a ptá se, co tedy emoce vůbec způsobují.

Reddy v roce 2001 v díle *The Navigation of Feelings* prohlásil, že neprobíhá jedna revoluce ve studiu emocí, ale tři nezávisle na sobě: psychologové aplikují laboratorní techniky pro studium kognitivního poznání emocí, etnografové pomocí nových teorií a technik studují emoce k pochopení jejich společenského rozměru a konečně historikové

[126] PLAMPER, J.: *An Interview,* s. 238.
[127] REDDY, William M.: *Against Constructionism: The Historical Ethnography of Emotions*. Current Anthropology, 38, 1997, č. 3, s. 327–351 (331).
[128] Tamtéž, s. 331.
[129] PLAMPER, J.: *An Interview,* 240.
[130] Tamtéž.
[131] PLAMPER, J.: *The History of Emotions,* s. 261.
[132] RUBERG, Willemijn: *Interdisciplinarity and the History of Emotions*. The Journal of the Social History Society, 6, 2009, č. 4, s. 507–516 (513).

„zjistili, že emoce mají nějaké *dějiny (ale* jaké*, to není zcela jasné).“*[133] Poslední komentář o objevení dějin emocí může vyznít až posměšně. To, že Reddy označuje objevování emocí v dějinách za nejasné, je postaveno hlavně do protikladu k psychologii, protože pro historika nejsou emoce stálé, ale proměnné a musí být studovány jako *„součást jejich vlastní doby.“*[134]

Reddy vyzývá k ustoupení od univerzalismu a etnocentrismu, ale sám se dostává do konfliktu s pojetím variability a historických proměn. Pokud přijmeme fakt, že kontext doby tvaruje člověka, vždy to hodnotíme jen z pohledu vlastního kontextu doby, který vytvaroval nás a ve kterém nyní žijeme (podobně jako to popsali Stearnsovi).

Reddy ve snaze najít most mezi univerzalismem a sociálním konstruktivismem podrobil výzkumu emoce v revoluční Francii 18. století s cílem dokázat, že emoce jsou ve skutečnosti *„z velké části (ale ne zcela) naučené.“*[135] Člověku by mělo být umožněno říct, jak se cítí a co prožívá v jakémkoliv prostředí. Takové prostředí by mělo být demokratické a člověk by se v něm měl cítit svobodně. K úplnému pochopení Reddyho pohledu na emoce a jejich dějiny je proto nutné zmínit další jeho koncepty. Je to emoční režim (emotional regime), kterým vyjadřuje *„systém normativních emocí a oficiálních rituálů, praktik a existenci emotivů, kterými jsou vyjadřovány a vštěpovány; nutný základ jakéhokoliv politického režimu.“*[136] Dále emoční svoboda (emotional liberty), což je ideální stav, kdy se lidé mohou v daném emočním režimu projevit tak, aniž by jim hrozil postih.[137] S tím souvisí termín emoční útočiště (emotional refuge) jako místo, kde se lidé mohou projevit deviantně, pokud daný emoční režim neumožnuje svobodné projevování emocí.[138] Posledním termínem je emoční utrpení (emotional suffering),[139] které nastává, pokud se člověk nemůže svobodně

[133] REDDY, W.: Preface. *The Navigation of Feeling*, s. x.
[134] Tamtéž.
[135] Tamtéž, s. xi.
[136] Tamtéž, s. 129.
[137] Tamtéž.
[138] Tamtéž, s. 136.
[139] Tamtéž, s. 123–124.

projevit a zároveň nenajde žádné emoční útočiště. Nad všemi těmito termíny stojí takzvaná emoční navigace, která koriguje a navádí, jak se chovat, kam směřovat, případně pokud se člověk projevit nemůže, tak zda má hledat útočiště, jestli jej emoční režim vůbec dovoluje a celkově ukazuje jaká míra emoční navigace je možná.[140]

Reddyho terminologie naznačuje, že je vždy nějaká autorita, která určuje, co je emoční svoboda a co už ne a zabývá se také etickým aspektem, tedy může skutečně někdo rozhodovat o tom, jak se lidé mohou projevit a co mají cítit? Na příkladu Francie v době revoluce analyzuje, jak nové emoční pojmy jako sentiment ovlivnily historii moderní Francie. Intenzivní prožívání emocí tak, jak to požadovala revoluce, nebylo dlouhodobě udržitelné. Proto v pozdějších fázích revoluce a doby teroru, která byla plná pochyb, podezřívání a konspirací, se z revoluce stalo *„emoční bitevní pole.“*[141] Na základě tohoto vývoje Reddy popisuje, jak fungují emotivy. Řídí režimy, ovlivňují jejich trvání a zajišťují náhradu nového režimu podle nových dobových emotivů. Díky emotivům můžeme sledovat *„politické dějiny a dovolují nám rozlišovat po sobě jdoucí emoční režimy.“*[142]

2.5 Barbara H. Rosenweinová

Medievalistka Barbara H. Rosenweinová vytvořila koncept takzvaných emočních komunit (emotional communities). Poprvé tento koncept představila v eseji *Worrying about Emotions in History,* kde reaguje na dosavadní výzkumy dějin emocí a kde se vyhraňuje proti pojetím Luciena Febvreho a Norberta Eliase. Ti podle Rosenweinové hodnotili emoce podle takzvaného hydraulického modelu, ve kterém jsou emoce jako tekutiny přelévány, promíchávány, kulminují a chtějí být vypuštěny, uvolněny ven.[143]

[140] Tamtéž, s. 125–129.
[141] Tamtéž, s. 198.
[142] Tamtéž, s. 315.
[143] ROSENWEIN, B. H.: *Worrying*, s. 834.

Potvrzení tohoto převládajícího názoru o emocích nachází Rosenweinová v jazyce. Metafory jako vybuchnout vztekem nebo třást se strachy ukazuje na ovládnutí těla emocemi a potřebu nějakého uvolnění.[144] Oproti tomu navrhuje autorka nehydraulický model (vycházející ze sociálního konstruktivismu a kognitivní psychologie)[145], který se soustředí na komplexnost emočního života lidí formovaného prostředím, kulturou a společností. Tímto konceptem jsou právě emoční komunity.[146]

Emoce jsou podle Rosenweinové výsledkem vyhodnocení. Každého člověka zasáhne jiný druh situace, jiná událost a logicky proto i reakce v podobě emoce bude odlišná.[147] Vyvrácení hydraulického modelu má nabídnout nový pohled na zkoumání emocí.[148]

Teorii o emočních komunitách rozvíjí jako označení *„skupin [...] které sdílí určité hodnoty, podobné způsoby prožívání a způsoby, jakými pocity [lidé v nich] vyjadřují.“*[149] Takové komunity mohou zahrnovat velký počet lidí, nebo naopak tvořit jen malou skupinu, stejně tak se mohou prolínat s jinými emočními komunitami (v takovém případě pak emoční komunity mohou vykazovat prvky emočních subkomunit, které se navzájem doplňují nebo se od sebe odlišují, ale fungují v rámci jedné velké skupiny).[150] Rosenweinová zdůrazňuje, že emoční komunity sdílejí jisté normy a pravidla při vyjadřování emocí, ale nemusí být vždy nutně pozitivní, například členové nehostinné agresivní komunity nebudou vyjadřovat lásku a náklonnost, pokud takové hodnoty nesdílí.[151]

Důvodem k vytvoření tohoto konceptu bylo nedostatečné zhodnocení dějin emocí v dobách středověku, protože se zatím většina výzkumů soustředila na raný novověk, včetně zásadního díla Norberta Eliase, ve kterém autor přisuzoval středověku divokost, impulzivitu

[144] PLAMPER, J.: *An Interview*, s. 251.
[145] ROSENWEIN, B. H.: *Worrying*, s. 836–837.
[146] Tamtéž, s. 842.
[147] PLAMPER, J.: *An Interview*, s. 251.
[148] ROSENWEIN, B. H.: *Worrying*, s. 845.
[149] ROSENWEIN, B. H.: *Generations of Feeling*, s. 3.
[150] Tamtéž, s. 29.
[151] Tamtéž.

nebo necivilizovanost[152] a kde pracuje s bipolární periodizací *„středověké/moderní; nespoutané/ovládající se.“*[153] Rosenweinová chtěla proto vytvořit takovou teorii, která vyvrátí pojetí emočně nekultivovaného středověku a která *„dává stejnou váhu všem obdobím dějin.“*[154] Sama ale nechtěla jen popsat různé emoční komunity, za cíl si kladla ukázat, že například novější emoční komunity proměnily pojmy starších emočních komunit a že *„dějiny emocí nabízí více fluidní paradigma – jako open space prostor, označíme-li to takto – spíše než řadu místností, do kterých se jen vchází a zase vychází.“* [155]

Rosenweinová také zdůrazňuje, jak upozorňuje Jan Plamper, pluralitu u emočních komunit na rozdíl od podobného konceptu emočních režimů Williama M. Reddyho. Emočních komunit může být několik a lidé se v nich pohybují podle potřeby, zatímco emoční režim je jen jeden, platný pro všechny, má jednotná pravidla. Únikem je pak emoční útočiště, zatímco u Rosenweinové je to právě možnost přesunu do jiné emoční komunity. Proto se sama spíše přiklání k tomu, že může existovat nějaká dominantní emoční komunita, která má ale spoustu dalších okrajových emočních komunit.[156]

Rosenweinová ve svém výzkumu ukazuje na teoriích středověkých myslitelů a dobových emočních komunit, že ne všechny emoce nebo pocity byly výsledkem osvícenství nebo moderní doby, jak tvrdí například Ute Frevertová či Peter Stearns, a proto považuje emoce v průběhu dějin za *„do kultury vložené“* a *„znovupoužité a přemístěné.“*[157] Stejně tak klade důraz na jazyk, lexikologii a práci se slovy, které ve zkoumané době platily pro určitou emoční komunitu.[158] Teorie emočních komunit tak umožňuje aplikovat společenský rozměr na vznik, proměny i zánik emocí v čase a prostoru. Rosenweinová však

[152] Tamtéž, s. 37.
[153] PLAMPER, J.: *An Interview*, s. 252.
[154] LILIEQUIST, J.: *A History of Emotions*, s. 12.
[155] ROSENWEIN, B. H.: *Generations of Feeling*, s. 38.
[156] PLAMPER, J.: *An Interview*, s. 255–256.
[157] ROSENWEIN, B. H.: *Worrying*, s. 589.
[158] PLAMPER, J.: *An Interview*, s. 254.

rozhodně nepovažuje svůj výzkum a teoretické pojetí za vyčerpané, což jen potvrzuje potřebu zkoušet aplikovat různé teorie v reálných výzkumech.

2.6 Jan Plamper

Jan Plamper uvádí, že emoce nejsou nijak *„lokalizovány a vztah k jejich mluvené, psané, poslechové nebo obrazové formě je vysoce proměnlivý.“*[159] Pro Plampera začal jeho zájem o dějiny emocí zkoumáním strachu mezi ruskými vojáky v první světové válce, kdy často narážel na neurologické vysvětlení strachu, který vzniká v amygdale, což je část lidského mozku ve tvaru mandle, která je spouštěčem reakcí na ohrožení, úzkost, strach.[160]

Výzkum dějin emocí je pro Plampera teprve na začátku. Od poloviny 19. století se neobjevilo jednotné stanovisko, řeší se sociologická podmíněnost/nepodmíněnost, univerzalita nebo sociální konstruktivismus, *„jak, kdy a kde se takové koncepty poprvé objevují a jak mohou být nejlépe zmapovány.“*[161] Pro proměnlivost definicí, které přichází z různých oborů a věd Plamper představuje termín metadějiny emocí a klade zásadní otázku: kdo je onou autoritou, která může emoce definovat v čase a prostoru? Jasnou odpověď ale nenachází.

Plamper v roce 2015 vydal doposud nejobsáhlejší monografii o dějinách emocí, ve které shrnuje dosavadní teorie, vědecké posuny a objevy, kombinuje a hledá rozdíly mezi metodami jednotlivých oborů, které emoce studují, a to vše s přesahem do sociologie, kulturní antropologie, psychologie i medicíny. Sám Plamper si je vědom toho, že takové dílo vytvořil v době zatím největšího zájmu o dějiny emocí. Podle něj se vědci soustředí v rámci emočního obratu na moderní dobu plnou rozporů, chtějí najít nějaký konsenzus, zároveň jsou si ale vědomi, že to je téměř nadlidský úkol.[162]

[159] PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, s. 30.
[160] Tamtéž, s. 2.
[161] Tamtéž, s. 5.
[162] Tamtéž, s. 296–297.

Plamper nepřišel s novou teorií o emocích v dějinách, ale do této kapitoly je zařazen z jednoho prostého důvodu: jeho dílo podává obsáhlý teoretický, metodologický a interdisciplinární výklad, kterým se můžou badatele inspirovat a přináší zatím největší přehled o dějinách oboru, teoriích, autorech i polemikách se snahou ukázat, jak velký vliv měly emoce v historii a jak velký vliv mají dnes skrze média, ekonomii i politiku.

2.7 Shrnutí

V této kapitole byly představeny významné osobnosti, které přispěly ke vzniku dějin emocí jako nového směru historického bádaní. Zdá se, že studium dějin emocí má v teoriích efekt sněhové koule. Autoři se navzájem doplňují, odporují si, ale hledají i shodu. Obecně lze říct, že historikové, sociologové nebo kulturní antropologové mají snahu o jistou osvětu, která by měla vést k pochopení, na kolik jsou emoce součástí dějin a jakou mírou dotváří dějinné události, aniž bychom si jejich roli vůbec uvědomovali.

3 Co jsou tedy emoce?

Stejně jako existuje množství různých přístupů a teorií zkoumání dějin emocí, existuje i množství různých definic slova *emoce*. Definovat lze z biologického hlediska, z kulturního nebo z kombinace obojího. Také je potřeba vzít v potaz historický vývoj konceptu emocí jako takových. Ten začíná v dávné antice a dodnes vlastně neskončil. Filozofie a teologie hrála velkou roli ve formování pojetí emocí a jejich společenské role. Podobně později psychologie a neurovědy vyzdvihly vlastní přístupy ke zkoumání emocí. Tato kapitola ukáže, že definice slova emoce není zcela jasná a vědy s ní pracují různě.

Během let 1872 až 1980 existovalo 92 definicí slova *emoce*. Jistá nedefinovatelnost emocí je vlastně jejich jedinou stálou charakteristikou.[163] Ute Frevertová uvádí, že v polovině 19. století proběhl filozofický převrat a do popředí se dostalo nitro člověka a to, co cítí jako individuální bytost. Pojem *emoce* je v anglicky mluvícím světě tedy poměrně nový a objevuje se v ustálenějším významu poté, co došlo k odklonu od sémantického pojetí emocí existujícího z dob antiky a z křesťanského středověkého pojetí.[164] S nástupem osvícenství se prosazuje rozum, konkrétně oddělení rozumu od pocitů.[165]

V 18. století představuje německý osvícenecký filozof Immanuel Kant termín *pocit (Gefühl)* jako složeninu *vášní* (dlouhodobé stavy) i *afektů* (krátkodobá vzplanutí na základě touhy).[166] To, co člověk cítí, podle Kanta záleží na rozumu a sebeovládání. Kant tímto uvedl nový koncept, který bylo potřeba zařadit do slovníků a encyklopedií. Poprvé se tak stalo

[163] Tamtéž, s. 11.
[164] Platón, Aristoteles a další následovníci operovali s pojmem pathos, kterým Platón označoval jakousi entitu umožňující tělu cítit se příjemně nebo nepříjemně. Aristoteles dále rozvíjel Platónovy myšlenky, například to, jak lidé cítí, záleží na jejich vlastní schopnosti a připravenosti něco pocítit – lidé by se totiž už od nízkého věku měli učit, kdy je vhodné něco cítit. Ve středověku rozvíjeli křesťanské pojetí o vášních (žárlivost, vztek nebo závist) nebo afektech (strach, touha, smutek či radost) Svatý Augustin a Tomáš Akvinský, přičemž projev vášní a afektů souvisel s tím, jak se člověk jako správný křesťan zachová pomocí rozumu, a to buď zhřeší nebo ne. FREVERT, U.: *The History of Emotions*, s. 50–51.
[165] PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, s. 23.
[166] FREVERT, U.: *The History of Emotions*, s. 51.

v roce 1775 v německém filozofickém slovníku.[167] V 19. století pak došlo k velkému filozofickému obratu, kdy pocity a emoce už nebyly definovány v reakci na vnější stimuly, ale staly se pojmy subjektivními, nezávislými, odehrávaly se uvnitř člověka. [168]

Slovo *emoce* v anglicky mluvícím světě do sebe postupně zahrnovalo výrazy jako *afekt, pocit, chuť, vášeň, sentiment* nebo *citlivost*. Jde o jistou *„konceptuální redukci,"*[169] kterou Frevertová částečně přisuzuje rostoucímu používání anglického jazyka jak ve vědě, tak v každodenním životě (Frevertová tak soudí z hlediska německého jazyka). Na druhou stranu může být odpovědí na takovou redukci fakt, že přemíra definicí, existujících od Aristotela, přes Tomáše Akvinského až po racionalisty, empiristy nebo Immanuela Kanta, způsobila *„paralelní existenci myšlenkových soustav, které definovaly své vlastní koncepty a vyhraňovaly se jedna od druhé."*[170] I přes různé změny a nové koncepty můžeme říct, že od antiky až do druhé poloviny 19. století definovaly pojetí emocí filozofie a teologie.[171]

Když Charles Darwin vydal v roce 1859 své dílo *O původu druhů*, pracoval s emocemi jako s univerzalitou, protože emoce používají zvířata i lidé k přežití.[172] V roce 1884 publikoval americký psycholog William James zásadní článek *What Is An Emotion?*[173], kde argumentuje tím, že emoce vznikají v těle na základě impulzů putujících do mozku, který je vyhodnotí jako emoce. Vyvrací tak tvrzení, že mentální vjem spustí mentální afekt – emoci, což spustí zase tělesné reakce a projevy. James naopak tvrdí, že tělesné změny přichází ihned po vjemu něčeho, co nás zaujme a že ona změna v těle, kterou ucítíme a rozpoznáme, je emocí jako takovou.[174]

[167] FREVERT, U.: *Emotional Lexicons*, s. 19.
[168] Tamtéž.
[169] Tamtéž, 16.
[170] Tamtéž, s. 16–17.
[171] PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, 9.
[172] Tamtéž, s. 82.
[173] JAMES, William: *What Is an Emotion?* Mind, 9, 1884, č. 34, s. 188–205.
[174] Tamtéž, s. 190.

James dává rovnítko mezi fyzický projev a emoce, protože bez tělesné reakce následující po vjemu, by byl tento vjem jen pouhým kognitivním vyhodnocením k tomu, jak se třeba zachovat, ale nic bychom nepocítili. Jinými slovy: *„jsme lítostiví,* protože *brečíme, naštvaní,* protože *útočíme, bojíme se,* protože *se třeseme, a ne že brečíme, útočíme nebo se třeseme, protože je nám něco líto, jsme naštvaní nebo máme strach.“*[175] Emoce jsou tedy znovu spojovány s tělem, tentokrát s jeho nervovými funkcemi, s mozkem a vědomím. Tímto nabralo definování emocí další směr a to neuropsychologický, dnes ve výzkumu emocí dominující.

Stejně jako se měnila definice emocí, měnil se i pohled na tělesnost a tělo celkově. Od Charlese Darwina po Paula Ekmana[176] se věřilo, že je tělo jednotná entita nezávislá na společenských jevech, a tudíž je pro každou lidskou bytost stejná, proto také emoce, které tělu náleží, jsou neměnné a univerzální[177]

Takzvaná somatizace emocí nastává ke konci 19. století, kdy psychologové začínají interpretovat emoce fyziologicky jako *„prvotní tělesné reakce na vnější stimuly, vnímané vědomím a vysvětlené jako emoce.“*[178] Zajímavým faktem je, že dnes jsou emoce opět spojovány s tělem i v medicíně. Od člověka se očekává, že *„rozpozná své pocity a emoce, bere je vážně [a] zároveň se je snaží ovlivňovat, aby je mohl použít konstruktivně nebo kontrolovat jejich destruktivní potenciál.“*[179] Člověk je dnes zodpovědný za své projevy emocí, nebo by alespoň měl být schopný je korigovat podle situace a měl by dbát na své emoční zdraví.

Vášně, afekty a pocity figurovaly nadále v různých konceptech náplně slova emoce až do 20. století. Postupně pojem *emoce* nahradil *afekty* a *pocity* a Frevertová uvádí, že až po

[175] Tamtéž.
[176] FREVERT, U.: *The History of Emotions*, s. 52.
[177] Tamtéž.
[178] Tamtéž, s. 23.
[179] Tamtéž, s. 272.

roce 1960 se tento termín stal ekvivalentem Kantova pojetí slova *pocit* a postupně získal terminologickou i koncepční dominanci díky odklonu od filozofie a obratu k přírodním vědám.[180]

Názor na to, zda jsou emoce spíše fyzické (tedy situační, kontextové a reakční), nebo méně fyzicky založené (tedy mentální, etické či estetické) rozdělovalo přívržence na dva tábory až do šedesátých let minulého století. Toto dilema částečně utnul právě nástup psychologie a neurověd, přičemž tyto vědy současně definování emocí oddělily od společenského kontextu, izolovaly je a zobecnily.[181] Psychologové 20. století vycházející z pojetí Williama Jamese emoce *„sekularizovali a osvobodili od hříšných neřestí a zbožných ctností […], což způsobilo nově rozlišování mezi kognitivním uvažováním a emočním pocitem.“*[182]

Frevertová uvádí, že *„somatizace a univerzalita“*[183] zapříčinila již dříve zmíněnou ztrátu emocí v dějinách, neboť se na tělo nahlíželo jen biologicky a mimo společenský kontext, mimo jedinečný život člověka. Emoce byly navíc také moralizované – hodnoceny jako špatné, nebo dobré podle toho, v jaké situaci a jak byly projeveny.[184]

To, jaký termín pro emoce ve výzkumu budeme používat, záleží i na vlastní volbě a metodologické vhodnosti. Jan Plamper například ve své knize používá *emoce* jako metakoncept, synonymum k *pocitům*, ale naprosto odlišuje *afekt.*[185] Na otázku, co jsou vlastně emoce, nenabízí ani Plamper jednoznačnou odpověď.

William M. Reddy vyzdvihuje pojetí emocí v západním kontextu, a to tak, že emoce jsou nedílnou součástí sebepojetí, *„jako myšlení, vzpomínky, záměr, nebo jazyk, emoce je*

[180] FREVERT, U.: *Emotional Lexicons,* s. 22.
[181] Tamtéž, s. 24.
[182] FREVERT, U.: *The History of Emotions,* s. 52.
[183] FREVERT, U.: *Emotional Lexicons,* s. 52.
[184] Tamtéž, s. 272.
[185] PLAMPER, J.: *The History of Emotions,* s. 12.

něco, co má já *ze své podstaty a bez čeho by* já *nebylo.“*[186] Z pohledu kognitivní psychologie dospěl Reddy k zjištění, že jsou emoce získané, naučené pomocí sebeovládání a cílené motivace. Na příkladu uvádí: dítě odhodí při večeři jídlo na zem, je napomenuto a upozorněno na nevhodnost chování. Dítě se tak postupně naučí, že by mělo z něčeho takového cítit stud nebo trapnost.[187] Už nyní ale narážíme na problematiku antropologického pojetí emocí, dilematu, kterému se Reddy věnuje. Totiž *„jestli emoce fungují jako získané návyky […], pak musí být, do určité míry, tvarovány prostředím, ve kterém člověk žije“*[188] a navíc, *„co je kultura pro člověka, když ne set naučených kognitivních návyků?“*[189]

Obecně lze říct, že emoce mají přesah, jsou příjemné i nepříjemné, ovlivňují nás a nabádají k určitým akcím, mají kořeny v biologii a jsou bezděčné. Přehluší naši vůli, mohou jít *„proti našemu úsudku, ke spirituálně důležité nebo naplňující životní volbě.“*[190] Podle Frevertová jsou emoce důkazem *„subjektivity a života“*[191] i *„společenské dynamiky.“*[192] Emoce se mění v průběhu života jedince i v celospolečenském vývoji, proto s moderní dobou vyvstává řada nových kategorií, ve kterých je lze zkoumat, kromě zmíněného společenského postavení nebo genderu je to například i věk člověka nebo rasa.[193] Každá nová životní etapa nebo nový společenský impuls hraje roli v tom, jak a jaké emoce prožíváme, co si můžeme *dovolit* cítit a na kolik je pohodlné a přijatelné je projevovat.

Nyní je více než jasné, že neexistuje jednotná definice emocí, která by sloužila všem vědám stejně. Každá věda si tak definici emocí ohýbá podle vlastních teorií, poznatků a výzkumů, v rámci kterých se emocemi zaobírá. Co se ale jeví jako konsenzus pro historika dějin emocí, je potřeba emoce zkoumat spíše jako společenský konstrukt, jako něco

[186] REDDY, W.: *The Navigation of Feeling*, s. 315.
[187] Tamtéž, s. 46.
[188] Tamtéž, s. 48.
[189] Tamtéž.
[190] Tamtéž, s. 316.
[191] FREVERT, U.: *Emotional Lexicons*, s. 5.
[192] Tamtéž.
[193] Tamtéž, s. 269.

ovlivněného prostředím, lidmi, původem, kulturou nebo zvyky. Úkolem dějin emocí není vyvracet biologické jevy spojené s emocemi a jejich projevy, ale studovat projevy emocí jako společensky podmíněné nehledě na jejich fyziologickou složku.

METODOLOGIE DĚJIN EMOCÍ A TÉTO PRÁCE

V první části práce jsme se seznámili s vývojem dějin emocí, s teoretickými přístupy a s možnými definicemi slova emoce. Autoři zmínění v předchozích kapitolách mají vlastní metodologické postupy, které se většinou přímo opírají o vlastní teorie. Druhá část se tak soustředí na metodologii a připravuje si prostor ke třetí praktické části s analýzou deníků Charlotte Perkins Gilmanové. Následující kapitoly tedy představí metodologii dějin emocí a krátký vhled do výzkumu ego-dokumentů, konkrétně deníků, které jsou pro tuto práci stěžejním pramenem.

4 Metodologie dějin emocí

Větší počet různých teorií a přístupů ke zkoumání emocí nabízí historikovi dějin emocí vybrat si takovou metodu, která nejlépe vyhovuje jeho výzkumným otázkám, pramenům a dalším zdrojům. Pokud totiž vnímáme metodologii výzkumu dějin emocí jako striktně danou, narazíme. Neznamená to ale, že by vládla nějaká metodologická anarchie. Návaznost na teoretická pojetí právě dovoluje otevřenost k různým postupům. Co někteří historikové dějin emocí neustále zdůrazňují, je kromě přínosné interdisciplinarity i potřeba patřičného lingvistického výzkumu, při kterém se historik seznámí s vývojem významu slov a jejich případnou sémantickou proměnou. S emocemi se při bádání musí pracovat významově tak, aby odpovídaly tehdejšímu světu a konkrétní společnosti.

Barbara H. Rosenweinová navrhuje mít nějaký seznam emocí, ze kterého poznáme, s jakými slovy pracovat: pro antické Řecko se sama opírala o Aristotelovo pojetí emocí, v raném středověku pak o Cicerovo pojetí, později o Descartovo. Při vlastním výzkumu emocí ve středověku aplikovala metodou, kdy hledala synonyma známých slov vyjadřujících emoce, které se v textu objevovaly v podobném kontextu nebo byly zaměňovány. Jedině tak bylo možné novým neznámým slovům, které ještě nebyly identifikovány jako slova vyjadřující emoce, přiřadit jejich význam.[194] Najít slovo vyjadřující emoce je pro Rosenweinovou jen prvním krokem, poté na řadu přichází četnost výskytu v textu, jaký je kontext, jestli slovo nějak podléhá genderovým rozdílům a podobně.[195] Tato práce se sémantice bude věnovat jen okrajově, protože nesleduje tak dlouhé časové období, ve kterém by se jazyková proměna projevila.

Ute Frevertová tvrdí, že *„dnešní experimentální kognitivní vědy a neurovědy postrádají hloubku, protože nesrovnávají [a] ignorují své předky, kteří jako filozofové,*

[194] PLAMPER, J.: *An Interview*, s. 254.
[195] Tamtéž.

doktoři a psychologové studovali lidské emoce po staletí,"[196] přičemž *„moderní výzkumy neberou ohled na takové shromážděné poznatky."*[197]

Ute Frevertová uvádí encyklopedie jako zdroj, ve kterém se tehdejší znalosti o emocích *„vyvinuly, zorganizovaly i tříštily"*[198] a možnost studovat ze slovníků a encyklopedií považuje za velkou *„metodologickou výhodu."*[199] Encyklopedie i slovníky ukazují, k jakým definicím a poznatkům se mohli lidé dostat. Za velký přínos Frevertová také považuje fakt, že encyklopedie byly mezinárodním žánrem, tudíž se dozvíme, jak vypadala pojetí emocí v různých zemích.[200]

Nejdůležitější je považovat emoce za společenské praktiky, čímž se překonají hranice filozofických definicí a idejí o emocích, které mnohdy emoce vykreslují jako nekognitivní.[201] Frevertová dává důraz na emoce jako praktiky i proto, že *„slova a koncepty jsou důležité jen do té míry, kdy informují, provází a ohraničují emoční praktiky ať už v umění […] nebo v rozličných způsobech ekonomické, politické a společenské komunikace."*[202] Případný ahistorismus by způsobilo nahlížení na ně mimo dobový a společenský kontext a mimo jejich reálné projevy. Byla by to jen slova, a to sice významově plná, ale nezachytitelná v čase a prostoru.[203] Nalézt správné pojmenování toho, co cítíme, je důležité pro kontextualizaci. Pokud emoce nedefinujeme slovy, nemůžeme je plně prožít nebo se podle toho v jisté situaci zachovat, protože *„jistý kontext dává [slovům] význam a komunikační sílu."*[204]

William M. Reddy považuje za nejlepší možný postup výzkumu takový, který představili Peter a Susan Stearnsovi. Metodologie, která cíleně míří na *já* a emoce, nejčastěji

[196] FREVERT, U.: *Emotional Lexicons*, s. 2.
[197] Tamtéž.
[198] Tamtéž, s. 8.
[199] Tamtéž, s. 260.
[200] Tamtéž, s. 9. Frevert komentuje pouze západoevropské encyklopedie Německa, Francie a Velké Británie.
[201] FREVERT, U.: *The History of Emotions*, s. 56.
[202] Tamtéž.
[203] Tamtéž.
[204] Tamtéž.

skrze autobiografie, deníky, osobní nebo úřední korespondenci, má za úkol zjistit, do jaké míry byli jednotliví lidé ovlivněni emočními standardy.[205] V takovém případě můžeme emoce najít v určité specifické formě, které jsou sdílené ve společnosti.[206] Reddy pak uvádí, že důkazem aplikovatelnosti tohoto postupu, tedy výzkumu emocí v rámci určitého prostředí, ve kterém se lidé chovají a cítí podle určitých norem a pravidel, je výzkum Barbary H. Rosenweinové o emočních komunitách ve středověku, a to i přesto, že nemáme k dispozici tolik písemných materiálů k analýze jako k pozdějším historickým obdobím.[207]

To, jak vnímali emoce naši předci, je dáno *„schopnostmi mysli/mozku rozpoznávat podle plastického vzorce [a] tyto schopnosti zahrnují emoci, vnímání, sebe-vnímání, cit pro umění, pro zvyky nebo ceremonie, pro vnímání vlastního těla a mnohem více.“*[208] Peter Stearns ale zároveň upozorňuje na to, že se složitěji odlišuje emociologie od konkrétního emočního prožitku. Ideálně by výzkumník měl sledovat prvky emociologie zkoumaného období z více zdrojů. Nejlepší možná strategie je *„začít s emociologickým kontextem, který je přístupnější než emoční zkušenost a sám o sobě je důležitý,“*[209] přičemž se v této první fázi objeví vzorce chování, které je ovlivněno společenskými normami.[210] Druhá fáze by měla být *„pokusem pochopit emoční zkušenost napříč časem, předpokládáme-li, že trendy v emočních prožívání odpovídají trendům v emociologii“*[211] a ve třetí fázi, té nejtěžší, by se mělo zkoumat, jak lidé přímo prožívali emoce podle emočních standardů. Nejlepším pramenem k tomu jsou deníky a podobné zdroje, které sice *„spíše odhalují reakce na emoce než emoci samotnou,“*[212] ale ukazují emoční zkušenost, která vznikla právě v rámci nějakého prostředí, vznikla ve vztahu k normě, pravidlu. Tuto teorii budu aplikovat v analýze deníků.

[205] REDDY, William M.: *Historical Research on the Self and Emotions*. Emotion Review. 1, 2009, č. 4, s. 302–315 (311).
[206] Tamtéž.
[207] Tamtéž.
[208] Tamtéž, s. 312.
[209] STEARNS, C. Z. – STEARNS, P. N.: *Emotionology*, s. 825.
[210] Tamtéž.
[211] Tamtéž.
[212] Tamtéž.

Historikové se převážně shodují, že pro zkoumání emocí v dějinách jsou deníky, autobiografie nebo osobní korespondence nejlepší možný pramen intimních prožitků. Jak Jan Plamper ale upozorňuje, soustředit se pouze na písemné prameny by vyřadilo možnost studovat emoce napříč stoletími a kulturami, ve kterých takové zdroje neexistovaly. Stejně tak sem lze zahrnout i fakt, že velká část populace neuměla psát. Proto se v moderním výzkumu nemusíme spoléhat jen na písemné prameny osobní povahy, ale zdrojem může být téměř cokoliv, co vykazuje nějakým způsobem emoční kolorit. Například archeologové mohou zkoumat emoce související se smrtí podle uspořádání pohřebiště, předmětů uložených do hrobu a pohřebních rituálů.[213]

[213] PLAMPER, J.: *The History of Emotions*, s. 33–34.

5 Deníky

Ego-dokumenty v písemné podobě odhalují autorovo *já* a jeho vnitřní svět, což z nich dělá ideální pramen pro studium emocí v dějinách. Psaní deníků byla původně hlavně mužská záležitost a často souvisela se zápisem náboženských kázání. V Americe mají deníky svůj původ ve spirituálním zaznamenávání si vlastního pokroku na cestě k Bohu.[214] Zaznamenávání vlastních myšlenek a událostí v životě lidí nabývá na popularitě na konci 17. a během 18. století, kdy dochází v Evropě a v Severní Americe k rozmachu literárních žánrů podobných osobním deníkům, tedy memoáry či cestovní deníky, přičemž zájem přisuzují historikové změnám *„v myšlení, které přineslo osvícenství, zakládající si na sociálních praktikách kladoucích důraz na autonomii jedince a volnost pohybu.“*[215]

V Americe například deníky žen mnohdy sloužily jako rodinné kroniky s pečlivým dokumentováním nových rodinných přírůstků, úmrtí, sňatků i běžných rodinných aktivit. Pro některé autorky to byly jakési formy dopisů, které by posloužily k informování, pokud by se rodina rozdělila kvůli práci nebo stěhování.[216]

Americký historik Peter Heehs považuje deník za dokument zaznamenávající denní události *„bez znalosti budoucnosti“* a *„bez explicitního děje.“*[217] Naopak americká anglistka Margo Culleyová vidí v opakovaných každodenních zápiscích budování děje, který podle ní tak deníky jednoznačně mají. Například s pravidelnou zmínkou o blízkých přátelích, cestách či schůzkách můžeme očekávat nějaký zvrat, překvapení nebo vývoj vztahu.[218]

Peter Heehs také říká, že jen naivní historik by považoval všechno, co v denících stojí, za stoprocentní pravdu, neboť *„je těžké být upřímný sám k sobě, je těžší být upřímný*

[214] CULLEY, Margo: *A Day at a Time: The Diary of American Women from 1764 to Present*. New York 1985, s. 4.
[215] LENDEROVÁ, M.: *A ptáš se, knížko má*, s. 17.
[216] CULLEY, M.: *A Day at a Time*, s. 4.
[217] HEEHS, Peter: *Writing the Self: Diaries, Memoirs, and the History of the Self.* Londýn 2013, s. 6.
[218] CULLEY, M.: *A Day at a Time*, s. 19–20.

ke druhým, a ještě těžší je zaznamenat pravdu tak, jak se nám jeví a uchovat to, co jsme napsali.“[219] Podobně to vidí i historička Martha Tomhave Blauveltová, která upozorňuje na to, že deníky sice nemusí reprezentovat veškeré pocity autora, ale v mnohém ukazují, jak autor své pocity konstruuje. Podobně je to s nemožností zachytit fyzický rozměr emoce, jako například červenání se, ale ze záznamů jde vyčíst stud nebo rozpaky.[220] A jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, Peter Stearns tvrdí, že čistou emoci deník pravděpodobně nezaznamená, ale emoční zkušenost vyčíst můžeme.

Pro českou historičku Milenu Lenderovou je deník *„prostředkem duševní hygieny, zpovědníkem schopným přijmout a zaznamenat dobré i špatné, prožité i tušené.“*[221] Deníky 19. století považuje za *„městský žánr“*[222] připadající převážně středním vrstvám společnosti. Je to právě 19. století, které otevírá dveře *„k rozvíjení představ a imaginaci“*[223] a deníky se *„stávají místem sebereflexe, často stylisticky vytříbené a originální, výsostným místem sebeanalýzy.“*[224] Jde také o pramen *„k ženské sociabilitě, k dějinám těla, k dobovému konstruktu feminity, vzácněji maskulinity“*[225] a deníky jsou důkazem přirozeného vnitřního vývoje ženy a jejich hluboce soukromý charakter je reflektován v sebepojetí.

Tomhave Blauveltová navíc uvádí, že deníky, do kterých bylo přispíváno každý den, jsou obzvlášť důležité pro odkrývání skutečných prožitků a pocitů,[226] protože můžeme sledovat emoční vývoj, osobní růst a postupné chápání rozličných životních situací, do kterých se člověk během života dostane.

Důležitou charakteristikou deníku je právě vytváření sebepojetí. Culleyová upozorňuje na paradox, který vyvstává při psaní pravidelných zápisů s cílem vytvářet nějakou

[219] HEEHS, P.: *Writing the Self*, s. 6–7.
[220] TOMHAVE BLAUVELT, M.: *The Work of the Heart*s, 9.
[221] LENDEROVÁ, M.: *A ptáš se, knížko má*, s. 16.
[222] Tamtéž, s. 18.
[223] Tamtéž.
[224] Tamtéž.
[225] Tamtéž, s. 28.
[226] TOMHAVE BLAUVELT, M.: *The Work of the Heart*s, s. 7–8.

sebeprezentaci a kontinuálně se jí věnovat. Zároveň se totiž může objevit narušení, odtržení od *já* a jistá objektifikace – člověk se vnímá v rozporu s okolím, subjektivně hodnotí sebe jako odlišného od ostatních a cítí se jako objekt, který sám nějak hodnotí a popisuje.[227]

Heehs popisuje snahu pochopit *já* jako nekonečný hon za něčím, co nikdy nechytíme: *„pokud se to pokusíme chytit, o to víc je to mimo dosah.“*[228] Naše sebepojetí definuje to, co děláme, ale nevíme, *co* nás ve skutečnosti navádí, *kde* se berou naše myšlenky a *proč* taky někdy je těžké myšleny zahnat. Naše *já*, což je *„největší jistota, kterou máme, je zároveň nejtěžší k definování.“*[229]

Moderní teorie o *já* konceptu vychází z předpokladu, že *já* je prostor patřící pouze nám, je to naše nitro, něco nepřístupného pro cizí lidi, jsou to naše pohnutky, myšlenky i pocity a v protikladu stojí venkovní svět mimo naše nitro. Pojetí *já* s uvědoměním si vlastního vnitřního světa je moderním konceptem, který dlouhá staletí podléhal různým faktorům, nejčastěji ovlivněných různými náboženskými doktrínami a idejemi o posmrtném životě nebo vírou v něco nadpozemského.[230] Antickými mysliteli začínaje a postmoderními teoretiky konče se koncept sebepojetí proměňoval a podléhal novým úvahám podobně jako definování emocí. Proto i u sebepojetí můžeme mluvit o vlastních koncepčních dějinách.

Od 18. století až do poslední třetiny 19. století byly deníky spíše poloveřejným žánrem, hlavně mužské deníky zaznamenávaly veřejný život, politiku nebo obchodní záležitosti a byly psány s tím, že někdy budou mít své čtenáře. To se změnilo během 19. století, kdy došlo k rozlišení sfér na ženské a mužské. Ženský svět privátní a v domácnosti a mužský svět veřejný, politický a pracovní. K tajným deníkům se čím dál více poté uchylovaly ženy,

[227] Tamtéž, s. 10.
[228] HEEHS, P.: *Writing the Self*, s. 1.
[229] Tamtéž.
[230] Tamtéž, s. 2–3.

protože i deníky najednou spadaly do sféry vnitřního života, tedy do takového, který nebyl mužskou doménou.[231]

Culleyová dodává, že pravidelné psaní deníku patřilo mezi *„schopnosti pravé dámy.“*[232] V tomto případě už moc nepřipadalo pro autorky v úvahu, že by deník jednou někdo četl, protože šlo o privátní bezpečné místo. Mnohdy funkci publika zastával sám deník, který byl přímo adresován (například Milý deníčku), ba dokonce mohla deník autorka pojmenovat.[233] Pravidelné vedení deníku podle Cullyové obecně začíná *„sebeúctou, přesvědčením, že individuální zkušenost člověka je nějakým způsobem pozoruhodná.“*[234] Impulsem k pravidelným zápisům může být také ztotožnění se s tím, že právě psaní deníku dělá autorku tím, kým je.[235]

Ego-dokumenty *„podávají důležité informace o autorově budování citové sebekonstrukce“*[236] a konkrétně deníky se postupně staly žánrem *„subjektivního vyjadřování i objektivní dokumentace“*[237] a *„se sebevyjádřením přišla sebereflexe a se sebereflexí touha po sebezdokonalování.“*[238] Nečekané životní zvraty nebo nové životní etapy mohou být také důvodem, proč autorky deníky vedou pravidelně. Zdánlivé narušení něčeho kontinuálního vytváří *„pocit odcizení od sebe sama“*[239] a deník má být pevným bodem v životě, oporou a bezpečným místem v době, kdy se autor potýká s něčím nepříjemným, nečekaným.

Deníky se postupně během 19. století staly uzavřeným prostorem, který patřil jen ženám. Prostor, kde se jejich *já* mohlo plně projevit.[240]

---

[231] CULLEY, M.: *A Day at a Time*, s. 3.
[232] Tamtéž, s. 4.
[233] Tamtéž, s. 11.
[234] Tamtéž, s. 8.
[235] Tamtéž.
[236] https://www.history-of-emotions.mpg.de/en [14.11.2018]
[237] HEEHS, P.: *Writing the Self*, s. 7–8.
[238] Tamtéž.
[239] Tamtéž, s. 8.
[240] CULLEY, M.: *A Day at a Time*, s. 3–4.

5.1 Jak číst deníky?

Dnes jsou deníky *„výzkumným nástrojem pro historiky, terapeutickým nástrojem pro psychology, depozitářem informací o společenských strukturách a vztazích pro sociology a druhem literatury a kompozice pro rétoriky a literární kritiky,“*[241] což z nich dělá *„logickou volbu pro mezioborový výzkum.“*[242] Jsou pramenem přímo reprezentujícím určitou dobu, na rozdíl od memoárů nebo autobiografií, které zachycují zpětně.

Pro čtenáře je odkrývání světa autora deníku dáno tím, *„co autor znal i neznal, což podtrhuje unikátní dynamiku periodického textu.“*[243] Stejně tak je při čtení důležitý čtenářův vlastní svět, známé i neznáme věci nebo události. Role čtenáře deníku má být navíc aktivní, aby byl svět autora deníku co nejlépe rekonstruován. Musí dávat dohromady chybějící části, spojovat a dekódovat. Komplikace při studování deníků přirozeně vyvstanou, například je obtížné interpretovat hluchá místa v deníku, kdy nelze jednoznačně říct, co autor nenapsal nebo vynechal záměrně.[244]

Jelikož se studium deníků těší v posledních letech velké oblibě, existuje řada různých přístupů, některé postupují podle nám již známých teorií, které jsem představila v předchozích kapitolách. Například Martha Tomhave Blauveltová studovala deníky desítek amerických žen z přelomu 18. a 19. století s cílem zjistit, jak ženy *„emočně zvládaly zdolat hranice mezi jejich kulturním prostředím a vnitřními potřebami.“*[245] Každý deník pak zkoumala podle teorie emočních komunit definovaných Barbarou H. Rosenweinovou, přičemž několik takových komunit vypozorovala a jednotlivé deníky k nim přiřazuje.[246]

---

[241] BUNKERS, Suzanne L. – HUFF, Cynthia Anne: *Inscribing the Daily: Critical Essays on Women's Diaries*. Amherst 1996, s. 1.
[242] Tamtéž.
[243] Tamtéž, s. 20.
[244] CULLEY, M.: *A Day at a Time*, s. 21–22.
[245] TOMHAVE BLAUVELT, M.: *The Work of the Heart*s, s. 9. Blauveltová studovala 50 deníků bílých, vzdělaných Protestantek ze západovýchodní Ameriky.
[246] Například v první kapitole se věnuje rodině jako komunitě, v druhé kapitole komunitě ve školách, které autorky deníků navštěvovaly, v dalších kapitolách probírá manželství, zabývá se i vztekem a v poslední kapitole prochází jednotlivými stádii života ženy jako citovými komunitami.

Anglická historička Alison Twellsová si naopak vytvořila vlastní kategorie a zkoumala meziválečné deníky Norah Hodgkinsonové[247] z hlediska vyjadřování sexuality, lásky, hněvu a zklamání. Tyto dva výzkumy jsou jen ukázkou aplikování jedné možné metodologie vycházející z teorie emočních komunit. Existuje také řada dalších výzkumů, které deníky zkoumají čistě z literárního hlediska, filozoficky nebo psychologicky.

Držet v ruce deník, který hodláme zkoumat, by bylo ideální. Vidět všechny ohyby, opotřebovanost, zdobení desek, ohnuté rožky, všechny poznámky vepsané po bocích stran, vložené ústřižky nebo vzkazy, to vše dotváří celost zkušenosti s deníkem. Mnoho nám může říct i písmo. Psaní ve spěchu nebo v rozrušení bude vypadat jinak než soustředěný pečlivý zápis.[248] Ne vždy je ale možnost pracovat s pramenem v jeho originální podobě, proto nám někdy nezbývá nic jiného než se spolehnout na deníky editované. Culleyová upozorňuje, že editoři deníků mohou z vlastního úsudku upravit text tak, aby byl lépe čitelný, ale mnohdy právě detailní korekce ubírají deníku autenticitu. Editoři by ideálně měli čtenáře informovat o veškerých úpravách, aby bylo zřejmé, že originální zápisy vypadaly trochu jinak.[249] Záleží také na tom, zda bude editovaný deník spíše komerční publikací pro širší masy, nebo serióznější akademickou pomůckou pro další výzkumy.

[247] TWELLS, Alison: *„Went into raptures": reading emotion in the ordinary wartime diary, 1941–1946.* Women's History Review, 25, 2015, č. 1, s. 143–160.
[248] CULLEY, M.: *A Day at a Time*, s. 15.
[249] Tamtéž, s. 16–17.

CHARLOTTE PERKINS GILMANOVÁ

Třetí část práce se bude věnovat praktické analýze deníků Charlotte Perkins Gilmanové a hledání emočních proměn v letech 1879–1903. Analýza deníku se bude soustředit na dvě emoce: radost a smutek.

Radost a smutek patří k základním emocím člověka. Anglický historik Darrin M. McMahon říká, že se dějiny emocí více věnují negativním emocím jako je strach nebo smutek. Pozitivní emoce jsou upozaděny, protože jsou lidé obecně více ovlivněni negativní zkušeností. Negativní emoce v nás i déle zůstává a celkově *„trávíme více času strachováním se [...] než fantazírováním nad tím, co by nám mohlo přinést potěšení nebo radost.“*[250] Toto potvrzuje i fakt, že první výzkumy dějin emocí v 80. letech minulého století patřily právě strachu.[251] Podobně to vidí i Radmila Švaříčková Slabáková, která tvrdí, že intenzivní emoce zvyšují pravděpodobnost zapamatování si určité události a že se intenzita emocí mění v průběhu let.[252]

Smutek je za emoci považován od antiky. Navíc se v dějinách často prolínal s psychickými problémy jako jsou deprese a melancholie, ve viktoriánské společnosti 19. století obzvlášť. V 19. století byl smutek jako takový spojován s pasivitou a pokud možno měl být soukromou záležitostí a nezatěžovat ostatní.[253] Zármutek jako druh smutku souvisel nejčastěji se smrtí nebo třeba s odloučením od blízkých[254] a byl v podstatě společenskou záležitostí. Očekávala se například podpora nebo soucit, většinou právě v souvislosti s úmrtím milované osoby.[255]

---

[250] MCMAHON, Darrin M.: *Finding Joy in the History of Emotions*. In: MATT, S. J. – STEARNS, P. N.: Doing Emotions, s. 104.
[251] Například: AVERILL, J. R.: *Anger and Aggression – An Essay on Emotion*. New York 1982.; STEARNS, Carol – STEARNS, Peter: *Anger: The Struggle for Emotional Control in America's History*. Chicago 1986.
[252] ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, R.: *Remembering Emotions in Ego-Documents*, s. 45.
[253] STEARNS, Peter: *American Cool: Constructing a Twentieth-Century Emotional Style*. New York 1994, s. 90.
[254] Tamtéž, s. 82.
[255] Tamtéž, s. 90.

Pozitivní emoce jako je štěstí, ze kterého vychází radost, naopak až do 17. století nebylo vůbec považováno za emoci. Bylo to spíše nějaké etické zhodnocení, *„produkt toho, že [člověk] žije dobře.“*[256] Později bylo štěstí podmíněno dlouhodobějším trváním, což platí dodnes. Je to spíše stav. Paul Ekman řadí radost mezi základní emoce, tedy by měla být univerzální, ale jak bylo vysvětleno v přechozích kapitolách, není tak jednoduché označit emoce za univerzální. Tudíž i radost podléhá kulturním rozdílům a je součástí emociologie každé společnosti.[257]

První a druhá část této práce nastínila teorie a metodologické postupy, které zdůrazňují potřebu zkoumat emoce prizmatem doby. V následující kapitole třetí části si krátce představíme Charlottinu osobnost a než přejdeme k analýze deníku, zastavíme se také u společenských poměrů, které vytvářely emociologii doby ve druhé polovině 19. století ve Spojených státech amerických.

[256] MCMAHON, D. M.: *Finding Joy*, s. 109.
[257] Tamtéž, s. 110.

6 Život Charlotte Perkins Gilmanové

Autorka jedné z Charlottiných biografií Ann J. Laneová s nadsázkou tvrdí, že kdyby si žena mohla vybrat dobu, do které se narodit, ještě k tomu s ambicemi stát se nekonvenční osobností, nebylo by lepšího času než rok 1860.[258]

Charlotte Anna Perkinsová se narodila 3. července 1860 ve městě Hartford v Connecticutu. Ze strany otce Fredericka Beechera Perkinse měla prominentní předky rodiny Beecherových.[259] Charlottinými pratetami byly Harriet Beecher Stoweová, Isabella Beecher Hookerová a Catharine Beecherová.[260] Silné geny jsou v tomto případě často zmiňovány v souvislosti s Charlottiným literárním talentem a aktivismem.

Frederick Beecher Perkins se oženil se vzdálenou sestřenicí Mary Fitch Westcottovou a během dvou let se jim narodily tři děti: nejstarší Thomas Henry, prostřední Thomas Adie, který zemřel měsíc po narození a konečně Charlotte Anna. Mary nebylo doporučeno kvůli zdravotním rizikům mít další děti, což způsobilo napětí v manželství a v kombinaci s Frederickovým nestálým charakterem to vedlo k tomu, že Frederick ženu a děti opustil. Občas je navštěvoval, ale hlavně je finančně podporoval. S Mary měli ještě čtvrté dítě v lednu roku 1866, bohužel zemřelo o devět měsíců později.

Do manželství oba vstoupili z očekávání rodin. Frederickova matka rozeštvala jeho předchozí vztah a Mary se provdala i proto, že v době sňatku jí bylo už 29 let. Pro Mary bylo manželství šokem. Rodila jedno dítě za druhým, manžel ji opustil, ponechal v chudobě a musela žít v cizích domech s rodinou svého muže bez vlastní finanční stability.[261] Během

[258] LANE, A. J.: *To Herland and Beyond*, s. 9.
[259] Tamtéž, s. 21.
[260] Catharine Beecherová byla učitelkou a proslavila se svými názory, ve kterých vyzdvihovala roli ženy v domácnosti a roli matky – znaly ji tak ženy po celé Americe, pro které byla jakousi modlou v domácích praktikách. Hariet Beecher Stoweová je autorkou známého abolicionistického díla *Kabina strýčka Toma*. Isabella Beecher Hookerová byla sufražetkou a zakladatelkou Spolku za volební právo v Nové Anglii. Tamtéž, s. 24.
[261] Tamtéž, s. 36–37.

let odloučení se Frederick snažil rodinu finančně zajišťovat a pomáhat s bydlením, což ve výsledku znamenalo neustálé stěhování od jedněch rodinných příslušníků k druhým a život v pronájmu.[262] Frederick a Mary se nakonec rozvedli v roce 1873 a Frederickova strana rodiny se k Mary a dětem obrátila zády. Jméno Beecherových tak pro ně přestalo existovat a Mary byla v jejich očích *„patetický symbol odmítnuté a opuštěné manželky*.*“*[263]

V době dospívání byla Charlotte pod vlivem své matky a jejich požadavků. Charlotte chtěla matce dělat radost, a tak se příliš nevzpouzela. Od 16 let žila se svou matkou sama, když bratr Thomas odešel studovat. V této době si začala uvědomovat, že žila roky v částečném sebezapření na úkor matčiných vysokých nároků.[264] Charlotte se měnila v uvědomělou ženu a s tím se budovala i její nová osobnost.

Kvůli častému stěhování bylo problematické dodržovat školní docházku, Charlotte tak vystřídala sedm různých škol a od 15 let už nijak vzdělávána nebyla, což ji ale nezastavilo od sebevzdělávání. Charlotte jako mladá dospívající dívka měla jasnou představu o tom, jaká chce být: dbala na své zdraví i vizáž a chtěla se neustále zlepšovat, ať už charakterově, nebo v různých činnostech.

V době Charlottina dospívání začala mít Mary zdravotní problémy a Charlotte se o ni starala.[265] To nejspíš poznamenalo jejich vztah do dalších let, kdy se Charlotte snažila být poslušnou dcerou a chtěla pomáhat matce, ale bylo čím dál těžší budovat si vlastní život nezávisle na někom, kdo byl závislý na ní. V této době si Charlotte nejvíce uvědomovala potřebu osobnostního rozletu. Rozhodla se do 21 let plnit svou roli vzorné dcery. Bude poslouchat svou matku, pomáhat v domácnosti a poté začne žít svůj život tak, jak si přeje ona sama.[266]

[262] LANE, A. J.: *To Herland and Beyond*, s. 27–29.
[263] Tamtéž, s. 29.
[264] Tamtéž, s. 56–57.
[265] Tamtéž, s. 56–58.
[266] Tamtéž, s. 55.

Během dospívání měla blízké přátele mezi dívkami i chlapci, milovala svou nejlepší přítelkyni Marthu. Ta se v roce 1882 provdala, což byla pro Charlotte velká ztráta. Sama Charlotte si v roce 1884 vzala za muže umělce Charlese Waltera Stetsona. Během prvního roku bylo jejich manželství komplikované kvůli Charlottiným přetrvávajícím depresím. V roce 1885 se jim narodila dcera Katherine a záhy po porodu začala Charlotte propadat ještě větším depresím, které ale v té době nebyly léčeny adekvátně. Psychické problémy se souhrnně označovaly pojmem neurastenie a léčba byla spíše experimentální. Po dlouhodobém trápení byla Charlotte léčena u lékaře Silase Weir Mitchella, kterého vyhledávalo mnoho bohatších žen a podstupovaly u něj takzvanou klidovou léčbu. Během ní a následujících dvou a půl let si Charlotte deník nevedla. Cenným pramenem je ale v tomto případě autobiografie, ve které odhaluje tuto léčbu a její výsledky.

Po léčbě se manželství Charlotte a Waltera začalo rozpadat, několik let žili odděleně a v roce 1894 přišel rozvod. Ve stejný rok také Charlotte poslala svou dceru Katherine do New Yorku, aby žila s Walterem a jeho novou ženou Grace. Charlotte se tak začala naplno věnovat své kariéře, více cestovala, přednášela a psala. Charlotte se stala hlasem za volební práva žen, publikovala eseje a články v různých novinách, cestovala i po Evropě, kde prezentovala feministické zájmy.

V roce 1900, tedy ve 40 letech, se podruhé provdala, tentokrát za svého bratrance Houghtona Gilmana. Žili spolu až do roku 1922, kdy Houghton umírá. O deset let později přišla další životní rána. Charlotte byla diagnostikována rakovina prsu. Charlotte nakonec umírá o tři roky později z vlastního rozhodnutí – otrávila se chloroformem.

Charlotte byla velmi aktivní a talentovanou ženou. Za svůj život napsala několik novel. Proslavila se povídkou *Žlutá tapeta,*[267] ve které právě popisuje své zkušenosti s léčbou

[267] Protagonistka příběhu je pod dohledem svého manžela a lékaře Johna léčena metodou nuceného odpočinku. Léčba probíhá v pokoji, ve kterém je špinavá potrhaná žlutá tapeta. Postupně pod vlivem izolace začne protagonistka bláznit. Přeludy ji doženou k tomu tapetu strhat, protože si myslí, že je za ní uvězněná nějaká žena. Nakonec John najde blouznící manželku v pokoji a sám omdlí při pohledu na její hrozný stav. V tomto

doktora Mitchella. Tato povídka se stala jakýmsi manifestem feministické literatury na přelomu 20. století a dodnes je pro své intenzivní popisy vyhledávaným dílem.

Charlotte své feministické i společenské názory promítala do fikce, například v utopistické novele *Herland*[268] popisuje společnost, ve které žijí jen ženy. V roce 1898 publikovala knihu *Women and Economics – A Study of the Economic Relation Between Men and Women as a Factor in Social Evolution*,[269] ve které se věnuje postavení žen a píše o tom, jaké změny ve společnosti jsou nutné pro zlepšení situace. Byla i básnířkou a malířkou, básněmi nebo kresbami často doplňovala své deníky.

Po své smrti v roce 1935 byla Charlotte na několik desetiletí zapomenuta a znovuobjevení se dočkala v sedmdesátých letech,[270] kdy Amerikou rezonovala hnutí za občanská práva a formovala se postmoderní společnost, která otevírala mimo jiné i téma feminismu. Ann J. Lanneová tvrdí, že právě v této době se tolik feministických autorek obrátilo ke psaní biografií a odhalování životů žen v dějinách, protože se vyrovnávaly *„s vlastním umlčeným životem vytvářením životů ostatních.“*[271]

Charlotte byla komplikovaná a náročná osobnost. Chtěla si za svůj život sama zodpovídat a stavěla se proti konvenčním rolím ženy ve společnosti. Šťastné manželství a péče o děti ji zdánlivě nebyly souzeny, i když se snažila a nevzdávala. Nikdy však svou dceru nezanedbávala a chtěla pro ni to nejlepší, stejně tak pro svého muže, se kterým se pro dobro celé rodiny rozvedla.

---

příběhu samozřejmě představuje John doktora Mitchella. Literární kritikové hodnotí tuto povídku jako vyjádření odporu mužské dominance nad ženským tělem, jiní vidí šílenství jako výsledek nepostavení se patriarchální dominanci. ALLEN, Judith A.: *The Feminism of Charlotte Perkins Gilman: Sexualities, Histories, Progressivism*. Chicago – Londýn 2009, s. 21.

[268] Jako kniha publikováno v roce 1979, původně vycházelo na pokračování v roce 1915 v časopise The Forerunner, který Charlotte sama vedla. GILMAN PERKINS, Charlotte: *Herland*. New York 1979.

[269] GILMAN PERKINS, Charlotte: *Women and Economics – A Study of the Economic Relation Between Men and Women as a Factor in Social Evolution.* Boston 1898.

[270] ALLEN, J. A.: Preface. *The Feminism of Charlotte Perkins Gilman,* s. xiv.

[271] ALLEN, Judith A.: *What My Therapist, My Daughter and Charlotte Taught Me While I Was Writing the Biography of Charlotte Perkins Gilman*. In: GOLDEN, Catherine – ZANGRANDO, Joanna S.: The Mixed Legacy of Charlotte Perkins Gilman. Newark 2000, s. 28.

Charlottina kariéra nabrala na obrátkách právě až poté, co se osvobodila od rodinných vazeb, které jí nedovolovaly věnovat se práci tak, jak by chtěla. I když se psychických problémů nezbavila až do konce života, naučila se s nimi žít a s rostoucí kariérou našla smysl života.

7 Společnost a postavení žen v USA ve druhé polovině 19. století

Pro pochopení emočních standardů a emociologie doby si potřebujeme charakterizovat společenskou situaci ve sledovaném období, abychom mohli v konkrétním případě Charlotte Perkins Gilmanové aplikovat teorie o emocích. Největší roli ve formování tehdejších emočních vzorců mělo oddělení ženských a mužských sfér, od kterých se odvíjí téměř většina činností muže a ženy a s tím souvisejících emočních prožitků. Společnost ale přirozeně tvoří i ekonomické a politické dění.

Do druhé poloviny 19. století vstupují Spojené státy americké ve znamení obrovského ekonomického růstu, industrializace, rostoucí obchodní a tržní síly. Obyvatelstvo se stěhovalo do měst nebo lidé osídlovali nová území. V tomto prostředí vzniká nová střední vrstva, kde nové obchodní nebo investiční možnosti přibližují splnění amerického snu.[272] Střední vrstva byla hybatelem společnosti. Vznikl *„nový typ rodinného života,“*[273] který byl charakteristický oddělením sféry mužů a žen.

Teorie o oddělených sférách je znakem viktoriánské společnosti. Ženám náležela péče o domov, ze kterého se stal *„emoční prostor, útočiště před ambiciózním světem a zdroj stability a pořádku ve společnosti, která zdánlivě ztrácela obojí.“*[274] Ženy měly být jemné, milé, pečující, na rozdíl od mužů, kteří byli soutěživí, asertivní a museli se umět prosadit ve veřejném životě. Pokud žena pracovala mimo domov, byla většinou služkou nebo učitelkou. Obecně ale ženy, jako křehké pohlaví, neměly být veřejně činné a hlavně se měly starat o teplo domácího krbu.

S oddělením sfér muže a ženy se pojí také pohled na sexualitu. Důležitým aspektem ženství byla zbožnost a čistota. Ženám vůbec sexualita nebyla přisuzována – ženy měly být

[272] Vše platí, hovoříme-li o bílém svobodném Američanovi. WOLOCH, Nancy: *Women and The American Experience: A Concise History*. New York 1994, s. 114.
[273] Tamtéž, s. 115.
[274] Tamtéž, s. 117.

asexuální, bez touhy. Mužům naopak náleželo být sexuálně aktivní a sexuální touha pro ně byla jedním z charakteristických znaků. Sex obecně byl určen pro plození potomstva. Byla to pro ženu povinnost a muž měl nárok se ženy sexu dožadovat, když měl, ze své biologické podstaty, potřebu. Žena navíc ze sexu neměla mít žádný požitek, natož tak dosáhnout orgasmu.[275]

Zdrženlivost v sexu, ke které kvůli ideologii ženské čistoty došlo, měla dopad na porodnost a snižování počtu dětí v rodinách, což je taky jedním ze znaků moderní americké společnosti ve druhé polovině 19. století.[276] S tímto trendem zároveň ženy rozhodovaly o počtu dětí v rodině, čímž získaly jistou moc a status.[277] Cílem bylo spíše získat *„kontrolu nad vlastním sexuálním životem"*[278] a *"kontrolu sexuálního styku v manželství."*[279] Neznamenalo to ale, že by se na ženskou sexualitu začalo nahlížet pozitivněji a byla na úrovni s mužskou. Ani na začátku 20. století tomu tak nebylo.

V rámci střední vrstvy se na konci století podle americké historičky Nancy Wolochové zrodila *„Nová žena."*[280] Tato Nová žena mohla a nemusela být provdaná, s čímž souviselo její zaměstnání nebo naopak práce v domácnosti. Měla moc nad rozhodováním v rodinných záležitostech, nebo byla aktivní ve veřejné sféře. Byla *produktem* své doby – urbanizace, industrializace, občanská válka, společenské proměny, to vše přispělo ke zformování nových požadavků na ženy jako matky, partnerky nebo pracovnice.[281]

Přístup k univerzitnímu vzdělání byl pro mnohé ženy klíčovým předělem. Tato skutečnost ale také znamenala obavu z poklesu porodnosti a uzavřených sňatků. Pravdou je, že ženy s univerzitním vzděláním zůstávaly často svobodné, bezdětné a žily ve společenství

[275] MURSTEIN, Bernard: *Love, Sex and Marriage through the Ages*. New York 1974, s. 378.
[276] Tamtéž, s. 122–123.
[277] WOLOCH, N.: *Women and The American Experience*, s. 271.
[278] Tamtéž, s. 273.
[279] Tamtéž.
[280] Tamtéž, s. 269.
[281] Tamtéž, s. 271.

podobně smýšlejících žen.[282] Stejně tak se vzdělané ženy častěji rozváděly nebo žily v bezdětném manželství.[283] Téměř 10 % žen z generace narozené v letech 1860–1880 se neprovdalo nikdy a zajímavým fenoménem je proměna ve vnímání neprovdaných svobodných žen.[284] Stala se z nich *„přednost Nových žen; přebíraly viditelně role vůdkyň pro ženské profese, reformy a vzdělání.“*[285]

Peter Stearns považuje americkou viktoriánskou kulturu 19. století za kombinaci emočních trendů z přelomu 17. a 18. století a urbanizace s modernizací, přičemž rostla emoční funkce rodin a byla snaha o větší kontrolu způsobů chování a vystupování. [286] Generace žen druhé poloviny 19. století se pomalu ale jistě zbavovala překážek. Tato doba byla pro americké dějiny turbulentní a zformovala moderní podobu této země. Všechny politické i ekonomické aspekty se odrazily ve společenském životě, jak je zřejmé právě z nárůstu nové střední vrstvy a nové americké ženy. Pomalu se otevíraly debaty ohledně pracovních možností i osobních svobod, což by umožnilo ženám prosadit se v dosud nekonvenčně vnímaných rolích a oblastech. Jak ale upozorňuje Bernard Murstein, nemůžeme předpokládat, že došlo k celospolečenské osvětě hned a u všech mužů a žen. Většinou ženy neměly ambice soutěžit s muži v pracovním prostředí nebo se zcela nechtěly vymanit ze svých domáckých rolí. Chtěly ale více respektu a uznání, i když byly ženami v domácnosti.[287]

Charlotte Perkins Gilmanová je příkladem jedné z žen, které se vydaly jinou cestou. V jejím případě to byla cesta protkaná celoživotním bojem s depresemi a nervovým vypětím, což zároveň v jistém smyslu dopomohlo ke všemu, co nakonec v životě dokázala. Teprve po

[282] Lesbické páry nebyly ničím neobvyklým. Rozšířeným jevem bylo také společné soužití více žen v jedné domácnosti – vzájemně se podporovaly finančně i pracovně. Tamtéž, s. 275.
[283] LANE, A. J.: *To Herland and Beyond*, s. 14–15.
[284] Charlotte je toho ostatně důkazem: její první manželství skončilo rozvodem a od vlastní dcery se dobrovolně na nějakou dobu oddělila kvůli pracovnímu vytížení.
[285] WOLOCH, N.: *Women and The American Experience*, s. 274–275.
[286] STEARNS, P.: *American Cool*, s. 62.
[287] MURSTEIN, B.: *Love, Sex and Marriage through the Ages*, s. 379.

uvědomění si vážnosti situace a vážnosti jejího psychického stavu se osvobodila od role manželky, později částečně i od role matky, začala žít sama a věnovala se kariéře.

8 Deníky Charlotte Perkins Gilmanové

Americká historička Denise D. Knightová vydala v roce 1994 ve dvou svazcích Charlottiny deníky z let 1879–1935 s cílem *„usnadnit výzkum, rozšířit naše znalosti o životě Charlotte Gilmanové a pokračovat v otevírání vědních oblastí věnujících se osobním písemnostem.“*[288] Editoři mohou a nemusí deníku ubrat, často i nevědomky v zájmu přístupnější verze pro čtenáře. Knightová ovšem zdůraznila, že svou edici zamýšlí jako prostředek k dalším studiím o životě Charlotte Perkins Gilmanové, tudíž s deníky pracovala citlivě.

Doplněním deníků v analýze bude autobiografie, kterou Charlotte sepsala ve svých 65 letech a která umožňuje vhled do neodhalených interních záležitostí, které autorka ani deníku nesvěřila. Díky autobiografii je tak možné přiložit vyjádřením a deníkovým záznamům autentičnost prožívání, na místo pouhé interpretace pocitů z deníků.

Charlotte začala deník pravidelně psát v 18 letech, předtím si jej vedla nepravidelně v letech 1876 až 1879. Ve své autobiografii zmiňuje, že tyto první deníky obsahovaly *„na počmáraných stránkách ty nejpovrchnější záznamy o událostech, dívčí nevyzrálost bez jakéhokoliv zvláštního cíle.“*[289] Není zřejmé, co vedlo Charlotte k založení deníku. Předpokládat můžeme, že v mladistvých letech to bylo z důvodů očekávání a tradice, ale šlo jistě i o určitou dívčí zábavu. V dospělosti, kdy se začala plně věnovat literatuře i aktivismu, můžeme odhadnout, že dost možná chtěla zaznamenat literární tvorbu a politické působení tak, aby bylo zpětně možné sledovat osobnostní i kariérní vývoj. Od roku 1903 si deník vedla jen sporadicky a spíše ve formě účetních záznamů.

Hned první příspěvek z 1. ledna 1879 definuje Charlottiny vlastnosti – odhodlanost, rozvážnost a sebeuvědomění:

[288] KNIGHT, D. D.: Introduction. *The Diaries, Volume 1,* s. xxi.
[289] PERKINS GILMAN, Ch.: *The Living,* s. 44.

„Milý čtenáři, chtěl bys mě poznat? Věru, tak jsem tady. 18 let. 168 centimetrů. Váha asi 54 kilo. Nějak tak. Vzhled není špatný. Někdy pohledný. Někdy rozhodně jednoduchý. Zdraví, perfektní. Skvělá síla. Charakter-Ah! Neustálé přemáhání lenosti. Má nade mnou velkou moc. Nejsem sentimentální. Spíše obecně rozvážná a neradostná. Momentálně nejsem do nikoho zamilovaná; nemyslím si, že někdy budu.“[290]

Charlotte si deník vedla (s výjimkou od 19. dubna 1887 do 3. května 1890 a roku 1895) až do svých 43 let. Tehdy přešla opět k zápisníkové formě a zůstala u ní až do sebevraždy v roce 1935. Nabízí se nám tak vhled do života ženy, jež v době prvních zápisků byla ambiciózní mladá slečna a její životní příběh s osobními i kariérními aspekty následně sledujeme na stránkách deníků až do středního věku. Dohromady máme ze sledovaného období 1879–1903 24 let života zaznamenaných v deníkové podobě. Nepochybně jsou deníky Charlotte Perkins Gilmanové svědectvím doby.

8.1 Zkoumané kategorie v denících

Přirozeně se zkoumané emoce, radost a smutek, vyskytují v téměř každé sféře života člověka. U Charlotte je zjevné, že je zažívala s lidmi, se kterými trávila nejvíce času nebo kteří ji v životě nejvíce ovlivnili. Stejně tak ji radost či smutek přinášely různé aktivity. Proto jsem zvolila následující kategorie, ve kterých budu během let 1879–1903 tyto dvě emoce zkoumat: rodina, přátelství, romantická láska i neromantická láska k práci, kterou vnímala jako poslání.

Pocity zoufalství, radosti, žárlivosti nebo obsese se vyskytují všude, kde je člověk nějak osobně zainteresován. Pocity útisku nebo nedostatečného sebevyjádření, které Charlotte zažívala během dospívání i prvního manželství a během chvil, kdy se cítila

[290] Tamtéž, s. 6.

neužitečná a bezmocná, pramení z více faktů: ze společenských představ o tom, jak by měl její život vypadat; z osobního přesvědčení, které společenským očekáváním v mnohém odporovalo a z psychických problémů, kterými trpěla po celý život.

Analýza radosti a smutku v denících se bude konkrétně ve zvolených kategoriích soustředit na vztah s Marthou Lutherovou (1879–1903) a s Adeline Knappovou (1891–1893), předmanželský život a následné manželství s Charlesem Walterem Stetsonem a jejich rodinný život včetně vztahu s dcerou s Katherine (zde bude zahrnuto téměř celé sledované časové období), vztah s druhým manželem Houghtonem Gilmanem (1897–1903), kariéru (převážně 1888–1903) a Charlottin psychický stav (1879–1903).

Dvě zmíněné ženy sehrály v Charlottině životě velkou roli, Martha z hlediska přátelství a Adeline z hlediska partnerského života. Psychický stav Charlotte je téma, které provází všechny zkoumané vztahy, přičemž projevy i proměny psychiky jdou nejlépe vidět v předmanželském životě a poté v roli manželky a matky. Pro srovnání je pak nutné zmínit druhé manželství s Houghtonem Gilmanem. Charlottinu kariéru budeme sledovat jako vyvrcholení všeho, o co se v životě snažila a za co bojovala.

Podstatné bude také porovnání deníků s autobiografií, kde se projeví několikaletý emoční odstup. Ve zkoumaných vztazích a životních obdobích je radost i smutek v kapitolách analyzován odděleně.

9 Radost na stránkách deníků

9.1 Vztahy se ženami

Kromě matky Mary a tetiček ze strany Fredericka i Mary ovlivnilo několik žen Charlottin život. Charlotte měla blízké přátele i mezi muži, ale intenzivnější pocity prožívala s ženami. Nejvíce Charlotte formovalo přátelství s dívkou jménem Martha Lutherová. Přátelily se od svých asi 17 let, byly nejlepší přítelkyně, Charlotte Marthu milovala a často spolu trávily čas ať už společně s dalšími přáteli nebo jen samy. Navštěvovaly se skoro každý den a Martha byla pro Charlotte jistotou a oporou. Jejich přátelství začalo během studií na Rhode Island School of Design. Přítelkyněmi zůstaly i přes různé neshody a odloučení až do stáří.

Jejich vztah byl v citech velmi intimní, Charlotte se o Martě vyjadřovala jen v superlativech a v případě hádek nebo nedorozumění trpěla. Pocit samoty, který na Charlotte často dopadal i přesto, že měla kolem sebe neustále plno známých, vyvažovala Martha svou přítomností. Pro Charlotte bylo vůbec vědomí toho, že ji měla ve svém životě záchranou. Jejich silné přátelství nebylo v této době ničím neobvyklým, neboť dívčí či ženská přátelství často navazovaly ve velmi hlubokém citu podobně smýšlející ženy, které si rozuměly v různých tématech a jedna ve druhé měly podporu.

Radost, kterou Charlotte pociťovala při interakci s Marthou je v denících často zmiňována. Ráda ji viděla: *„Martha se ráno zastavila. Zlatíčko.“*[291], slyšela po telefonu: *„Volala jsem Martě. Milý rozhovor.“*[292], podnikala s ní výlety a procházky: *„Sbíráme listy, těšíme se z krás přírody a naprosto skvěle se bavíme.“*[293] nebo: *„Procházíme se a povídáme*

[291] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 22.
[292] Tamtéž, s. 47.
[293] Tamtéž, s. 23.

si. Skutečně tuto dívku miluji.“[294] Charlotte v denících často psala o lásce, kterou k Martě cítí.

Přirozeně se nevyhnuly dívčím sporům, například náznaky soupeření o pozornost chlapců. 16. března 1881 si Charlotte napsala, když ji navštívil Jim Simmons, zatímco Martha zůstala doma: *„Jim mi daroval růži ze své klopy od saka. Martha určitě skřípe zuby, že dnes večer zůstal Jim se mnou a není s ní.“*[295] Nebylo ale nic, co by jejich vztah ohrozilo. Na jaře téhož roku si pořídily náramky jako *„odznak, ornament, pouta svazku.“*[296]

Martha byla nejdůležitějším člověkem v Charlottině životě. Veškeré zmínky o ní v podstatě zahrnula do každodenních aktivit. Tedy vstala, nasnídala se, uklidila, viděla se s Marthou, něco si přečetla, povečeřela a šla spát. Takové rutinní popisy Charlottiných dnů do druhé půlky roku 1881 téměř vždy zahrnovaly zmínku o Martě. Poté v jejich vztahu přišel zlom, který Charlotte vyvedl z míry.

V létě 1881 odjela Martha z Providence na prázdniny, odkud se vrátila v srpnu. Nebylo mnoho dívek se kterými by Charlotte navázala hlubší vztah. V kruhu přátel se ale objevovaly i další dívky, hlavně v době, kdy byla Martha na prázdninách a Charlotte neměla s kým trávit léto. To, že nebyla sama, si plná optimismu uvědomovala: *„Můj okruh se rozšiřuje. Martha, Cassie, Retta, Mary – život je lepší, než jsem si myslela.“*[297]

Martha se v létě na prázdninách zamilovala a na podzim se zasnoubila. Charlotte to brala jako obrovskou ztrátu. Po svatbě v roce 1882 přátelství neskončilo, navštěvovaly se nadále a dopisovaly si. Přátelství bylo natolik silné, že Martha Charlottě řekla, že v případě její smrti *„musí vychovat její děti,“* [298] což byl pro Charlotte „s*vým způsobem [...] kompliment.“*[299] Charlotte při jedné z návštěv u Marthy a Charlese v říjnu 1882 uznala, že

[294] Tamtéž, s. 87.
[295] Tamtéž, s. 44.
[296] Tamtéž, s. 58.
[297] Tamtéž, s. 73.
[298] Tamtéž, s. 107.
[299] Tamtéž.

je *„to děvče šťastné.“*[300] Ačkoliv byla zdrcená a nemohla Marthu navštěvovat tak jako dřív, tedy každý den jen zaběhnout k Lutherovým domů, štěstí jí přála. Charlotte Marthu milovala a chtěla ji vidět šťastnou, i když to znamenalo utrpení pro ni samotnou.

Rozpor mezi vlastním štěstím a štěstím druhých je jakýmsi znakem Charlottina osobního života. Narazíme na něj ještě několikrát a sama Charlotte si několikrát předsevzala, že bude myslet více na druhé než na sebe, tedy upozadí vlastní radosti a z toho plynoucí dlouhodobé stavy štěstí. Radost byla naopak odjakživa považována za něco víc než jen štěstí. Byla a je to emoce více intenzivní a krátkodobější.[301]

V letech od 1879 do 1881 byla Martha Charlottiným nejbližším člověkem, se kterým se také podle deníků pojily pocity štěstí, radosti a spokojenosti jako s nikým jiným a při jakékoliv jiné činnosti. Poté, co Martu *ztratila*, se Charlotte musela spolehnout na jiné přátele, kteří jí ale zdaleka nedávali tolik, co kdysi Marta.

Je otázkou, jak by vypadal Charlottin vztah s budoucím manželem, kdyby vedle sebe měla neprovdanou nejbližší přítelkyni, ke které cítila takovou lásku. V době Martiných zásnub bylo Martě 20 let a Charlotte 21 let a obě byly atraktivní vzdělané mladé ženy. Uvědomíme-li si, že pro neprovdané ženy bylo v pozdějším věku možné žít s dalšími ženami v jedné domácnosti, mohla si podobnou budoucnost představovat i Charlotte. Nemuselo jít nutně o lesbický vztah, ale spíše o soudržnost a vzájemnou pomoc žen při fungování domácnosti.

Vztah, který se přiblížil intenzivním prožitkům s Marthou, prožila Charlotte o několik let později v Kalifornii. Už jako v podstatě svobodná žena se seznámila s novinářkou Adeline Knappovou. V mnohém byl tento vztah hlubší než přátelství s Marthou, protože šlo o romantický vztah.

[300] Tamtéž, s. 151.
[301] MCMAHON, D. M.: *Finding Joy,* s. 109.

Když se Charlotte v roce 1888 odstěhovala do Kalifornie, s manželem Walterem žili odděleně a zůstala sama s dcerou Katherine. Kolem sebe však měla plno inspirujících žen, chodila na přednášky, získávala kontakty v různých klubech a pracovala na vlastní tvorbě. Zajímavým důsledkem oddělení ženských a mužských sfér bylo vytváření přátelství s druhými ženami, které mělo často přesah do veřejné sféry. Mezi ženami existovaly velmi intenzivní vztahy, fungovala vzájemná pomoc a sounáležitost s ostatními ženami byla určitým vyjádřením moci a jistoty v místech, kam nepatřili muži.[302]

V roce 1891 se Charlotte seznámila s Adeline, se kterou navázala hluboký vztah. V následujících týdnech se začaly scházet a v červnu si Charlotte šťastně zapsala: *„Klidná krásná noc, teplo, zářící hvězdy, světlem obklopený záliv, a my dvě spolu šťastné. Stráví [Adeline] tu noc.“*[303] Podobně se vyjadřovala i nadále a jejich vztah vzkvétal. Charlotte nazývala Adeline *„mou láskou,“*[304] *„mou dívkou,“*[305] nebo nejčastěji zkráceně jako Delle, od čehož vznikla přezdívka *„Delight,“*[306] tedy radost, rozkoš.

Díky nový pracovním příležitostem Charlotte překonávala psychické problémy ponořením se do psaní. Také vztah s Adeline jí v mnohém pomáhal: *„Cítím se lépe – díky slečně Knappové.“*[307] Po sestěhování se v dalších dnech Charlotte prožívá šťastné chvíle a napsala si, že se *„začíná cítit, jako že žije.“*[308] V září 1891 se Charlotte, Katherine, Delle i Charlottina matka Mary přestěhovaly společně do jednoho domu: Charlotte sdílela pokoj s Delle a Katherine se svou babičkou.[309] Charlotte tak měla všechny důležité ženy svého života v této době na jednom místě, čehož si byla vědoma: *„Jsem nesmírně vděčná. Za Delle, matku, Kate, zlepšení zdraví, pracovní vyhlídky.“*[310]

[302] WOLOCH, N.: *Women and The American Experience*, s. 119–120.
[303] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2*, s. 457.
[304] Tamtéž, s. 461.
[305] Tamtéž, s. 466.
[306] Tamtéž, s. 472.
[307] Tamtéž, s. 455.
[308] Tamtéž, s. 475.
[309] Tamtéž, s. 474–475.
[310] Tamtéž, s. 483.

Ideální soužití s Delle trvalo do roku 1893. Delle začala pracovat na Havaji a více tak cestovala. V dubnu 1893 Charlotte psala, když se po nějaké době viděly: *„Drahá vypadá nádherně a jsem až absurdně šťastná, že ji vidím.“*[311] Během května téhož roku se začaly odcizovat a z deníků není jasné proč. Vztah spěl ke konci, Charlotte zmiňovala hádky a neshody. Nakonec se Delle odstěhovala ze společného domu. Charlotte na tom byla v této době psychicky celkem dobře a rozchod jí nijak nepřitížil, spíše naopak byl úlevou.

Jelikož byl vztah s Delle důležitou událostí v Charlottině osobním životě, můžeme jej srovnat se vztahem k milované Martě, i když spolu Martha s Charlotte nikdy nežily intimně. O Martě se Charlotte vyjadřovala vždy velmi hezky a cítila k ní upřímnou lásku, což se projevilo i na nepopsatelném zklamání, které Charlotte pocítila po Martiných zásnubách. S Delle prožila Charlotte vztah, i když se životopisci dohadují, zda šlo opravdu o lesbický vztah, nebo jen sdílely domácnost, protože si rozuměly, měly podobný životní styl a žít pod jednou střechou bylo jednodušší. Bezpochyby ale Charlotte Delle milovala stejně jako kdysi Marthu. Rozhodně Martha Charlottě neublížila tolik jako Delle, což je zjevné z pozdějších autobiografických vzpomínek.

9.2 Vztahy s muži

Charlotte jako mladá, vzdělaná a pohledná dívka měla mnoho nápadníků. Radost, kterou Charlotte pociťovala z pozornosti opačného pohlaví jí na jednu stranu i zatěžovala. Veškeré interakce brala jako součást kulturního vyžití. V 18 letech si Charlotte 4. ledna 1879 zaznamenala do deníku: *„Rozhodla jsem se, že se jednou vdám. Zatímco předtím jsem si myslela, že bych spíš neměla. Cíl: Šťastný muž a Krásná rodina.“*[312] O dva roky později řekla Charlottě přítelkyně její matky, že si myslí, že se Charlotte nikdy nevdá, protože *„se jí*

[311] Tamtéž, s. 526.
[312] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 6.

[muži] bojí,"[313] což Charlotte v zápise okomentovala pouze slovy *„Nesnáším pošetilce!"*[314] Pravděpodobně se poznámkou rodinná přítelkyně dotkla Charlottina ega. I když chtěla být Charlotte nezávislou moderní ženou, neznamenalo to, že by tím od sebe chtěla muže odhánět.

Pro emociologii 19. století v Americe platí, že proběhla změna *„genderových norem, nárůst schvalování a očekávání lásky během dvoření se a (hlavně pro ženy) obecný nárůst citlivosti."*[315] Americká historička Karen Lystraová uvádí, že během 19. století bylo pro střední vrstvu a její emoční aspekty důležité pojetí romantiky, romantické lásky a romantické duše. Romantické *já* je konstrukt *„americké kultury vycházející z rozdílu mezi společenskými rolemi a vnitřní identitou, která přesáhla všechny role, jež jedinec naplňuje."*[316] Také šlo o to, že romantické *já* mělo dopomáhat k subjektivnímu cítění mimo společenské konvence a každodenní role člověka – patří sem právě i koncept romantické lásky, který v druhé polovině 19. století dominuje v představách o partnerství.[317]

Charlotte se na začátku roku 1892 seznámila s milým umělcem Charlesem Walterem Stetsonem. Velký zvrat v jejich vztahu, který byl ještě na samém počátku, nastal o tři týdny po seznámení, kdy Walter Charlotte nečekaně požádal o ruku. Charlotte odmítla.[318] Sdělila mu, že se momentálně vdávat nechce, ale to se může změnit – a tak na ni Walter rok čekal. Během této doby Charlotte neustále přemítala nad tím, zda jsou vdavky to, co skutečně chce. Podle společenského očekávání to bylo něco přirozeného, normálního a žádoucího, avšak zároveň sama sebe neviděla jako manželku nebo matku a zaměstnanou ženu zároveň: *„Měla bych se vzdát intimního osobního štěstí a naprosto se odevzdat své práci."*[319]

---

[313] Tamtéž, s. 33.
[314] Tamtéž.
[315] GIENOW-HECHT, Jessica C. E.: *Emotions in American History: An International Assessment*. New York 2010, s. 17.
[316] LYSTRA, Karen: *Searching the Heart: Women, Men, and Romantic Love in Nineteenth-Century America*. Oxford 1992, s. 30.
[317] Tamtéž.
[318] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 106.
[319] Tamtéž, s. 83.

Walter souhlasil s tím, že počká rok, než bude Charlotte připravená a během odloučení se jejich vztah prohluboval. Charlotte se o Waltera strachovala, když byl nemocný, psala mu básně a on jí dlouhé dopisy, pravidelně si telefonovali a navštěvovali se. Bylo běžným jevem, že mladí milenci budovali vztah přes dopisy a dlouhé povídání. Milenci pozdního 19. století už nemuseli mít s sebou doprovod, pokud se chtěli setkat. Soukromí tedy problémem nebylo.[320] Bližší fyzický kontakt ale nebyl možný dříve než ve svatební noc.

V červnu roku 1892 si Charlotte do deníku napsala, že Waltera miluje.[321] *Milovat* ale pro Charlotte mohlo být pouhé vyjádření náklonnosti, ne vyjádření čisté lásky. Ne tehdy, kdy stále přemítala, zda vůbec vstoupit do manželského svazku. V srpnu se jí Walter *„zamlouvá čím dál více"*[322] a začíná jej v denících oslovovat jako *„Láska."*[323]

Editorka Denise D. Knightová během zpracování Charlottiných deníků zakomponovala pro co nejkomplexnější obraz veškerých informací i deníky Charlese[324] a jejich dopisy. Proto víme, že se Charlotte s Charlesem nepohodla v březnu roku 1883, kdy mu sdělila, že se necítí ve vztahu dobře a pochybuje, jelikož cítí větší vášeň ke své práci. K tomuto večeru si však Charlotte poznamenala do svého deníku jen následující: *„[...] povídali jsme si do 10:45 v salonku. Slzy."*[325] O dva týdny později píše, že *„jsou šťastnější,"*[326] avšak nakonec přišlo odloučení. 8. dubna si Charlotte zapsala, že ji Walter přestává navštěvovat,[327] dopisují si ale nadále. Znovu se pár setkal 14. května: *„Walter volal! Ach jsem tak šťastná, že jsem ho viděla!"*[328]

Ovlivněna společenským očekáváním, vlastní nerozhodností i nezpochybnitelnou náklonností k Charlesovi, což bylo nejvíce matoucí, nakonec Charlotte 20. května 1883

[320] LYSTRA, Karen: *Searching the Heart*, s. 164.
[321] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 130.
[322] Tamtéž, s. 138.
[323] Tamtéž, s. 139.
[324] HILL, Mary Armfield: *Endure: The Diaries of Charles Walter Stetson*. Filadelfie 1985.
[325] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1,* s. 180.
[326] Tamtéž, s. 183.
[327] Tamtéž, s. 184.
[328] Tamtéž, s. 192.

souhlasila se sňatkem. V deníku najdeme jen stručnou zmínku: *„Slíbila jsem, že si ho vezmu. (Volal Robert). Jsem šťastná.“*[329] V deníku ale opět nenajdeme podrobnosti jejího konečného souhlasu, který Charlotte dala pod vlivem emočního rozpoložení. Charles měl zrovna pracovní neúspěchy a pochyboval o svých uměleckých schopnostech. Můžeme tedy říct, že na Charlotte zapůsobilo zklamání, které Charles pociťoval a také si mohla myslet, že konec napínání a odříkání Charlesovi pomůže.

V době, kdy Charlotte poznala Waltera bylo dvoření se specifickým rituálem předcházející svatbě. Během tohoto období se milenci poznávali, ale i navzájem testovali svou přízeň. Bylo běžné, že *„dvoření se obvykle obsahovalo alespoň jednu dramatickou emoční krizi, vyvolanou ženou 19. století jako test důkazů lásky potenciálního manžela.“*[330] Cílem takového testování bylo upevnit lásku mezi milenci a obzvlášť upevnit pouto muže k ženě, která se spoléhala na citovou vazbu k muži.[331] Charlottino nerozhodné chování a prvotní odmítnutí nabídky k sňatku se ale nejeví jako vypočítavý akt testování Walterovy přízně. Nenasvědčují tomu ani deníkové zápisy, ani autobiografické vzpomínky. Ačkoliv se instituce manželství postupně modernizovala a emočně nabízela více než předchozím generacím, stále byla spjata s rozdělením rolí muže a ženy, které přirozeně platí i v manželství. Manželství totiž, ačkoliv na začátku vztahu stála romantická láska, bylo zároveň *„vztahem závislosti.“*[332]

Charlotte se nedokázala vyznat ve svých citech a měla obavy z toho, jak skloubí vlastní ambice s rodinným životem. Walterovo osobní selhání a pracovní nezdary sehrály velkou roli, protože Charlotte zjihla a konečně souhlasila se sňatkem. Ani v tomto případě nelze říct, že by Walter použil svou uměleckou krizi k tomu, aby dohnal Charlotte k souhlasu.

[329] Tamtéž, s. 196.
[330] LYSTRA, Karen: *Searching the Heart*, s. 157.
[331] Tamtéž, s. 158.
[332] Tamtéž, s. 206.

Ostatně onen souhlas neznamenal velký zvrat. Charlotte i nadále nebyla plně přesvědčená o tom, že svatba je to, co chce.

V denících příliš vřelé zápisy o Walterovi nenajdeme, většinou jde o strohé zmínky o večeři, návštěvě divadla, procházkách a dopisování si. 5. srpna 1883 si například Charlotte napsala: *„Walter od 8 do 10. Jsem* Šťastná.*“*[333] Důraz na slovo *šťastná* může skutečně značit vnitřní naplnění a radost. Charlotte píše o štěstí a radosti většinou v souvislosti s nějakou událostí, dobře stráveným časem nebo projevem náklonosti. Není to tedy tak, že by se cítila šťastná pořád, ale spíše situačně. Charlotte slovo *šťastná* nepoužívá neuváženě. Často také opisem vyjadřuje nadšení z hezky prožitého odpoledne, návštěvy, nákupu, kulturního zážitku a podobně.

Charles Walter Stetson a Charlotte Perkinsová se vzali 2. května 1884. O svatebním dni čteme s nadšeným tónem, Charlotte projevuje hlavně těšení se na svatební noc. Po první společné noci si Charlotte 3. května zaznamenala: *„Ležím v salonku v jarních slunečních paprscích a jsem šťastná. Šťastná. Šťastná. Walter se mnou zůstal doma; a odpočíváme a jeden druhého milujeme.“*[334] Novomanželé strávili první dny radostně a Charlotte pečovala o společnou domácnost. Prožívala šťastné období, které ale nevydrželo dlouho. Manželství nakonec pro Charlotte znamenalo přesně to, co předvídala. Brzy se jí přitížilo a psychické problémy atakovaly manželské soužití.

V srpnu roku 1884 Charlotte onemocněla a z přetrvávajících nevolností se nakonec ukázalo, že je těhotná. Během těhotenství nenajdeme žádné záznamy o těšení se na dítě, jen pár zmínek o nákupu roztomilého oblečení pro miminko. Zodpovědnost za dítě si ale Charlotte uvědomovala a role matky se chtěla zhostit, co nejlépe to půjde: *„Další duše je na cestě. Na tom závisí mnohé.“*[335]

[333] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 213.
[334] Tamtéž, s. 279.
[335] Tamtéž, s. 308.

Nová duše, dcera Katherine, se narodila 23. března 1885 a Charlotte si do deníku píše krátkou báseň, kterou zakončuje větou *„Mateřství znamená – Dávat.“*[336] Charlotte si na roli matky zvykala a byl to dlouhý proces. Svou dceru oslovovala v deníku Charlotte nejčastěji jako *děťátko*. Rutinní denní aktivity si zapisovala i nadále, přibyla k nim zmínka o koupeli miminka nebo krmení. I když si Charlotte připadala neschopná v péči o Katherine, snažila se. Když byla Charlotte v dobrém rozpoložení, dokázala se těšit i z maličkostí: *„Kate je tak hodná, že tomu ani nevěřím. Hraje si celý den, se mnou nebo s [služebnou] Elizou, s panenkami a s hračkami; zaneprázdněná, sladká a trpělivá. Bůh žehnej tomu zlatíčku! Miluji ji.“*[337] Katherine měla kolem sebe rodiče, věnovala se jí i širší rodina a přátelé, takže pravděpodobně nijak nestrádala.

V říjnu 1886 se v deníku objevuje informace o tom, že si Charlotte přeje strávit zimu u přátel v Kalifornii: *„Diskutujeme a probíráme otázku, zda bych měla vycestovat? Ano, měla. Zvažuju přezimování v Kalifornii. Naděje svítá. Že bych se vrátila zpět* v pořádku*!“*[338] Charlotte skutečně odjela a deník si až do svého návratu v březnu 1886 nevedla. Během cest navštívila bratra Thomase ve městě Ogden, poté přejela za otcem do San Francisca a vše zakončila u přátel Channingových v Pasadeně v Kalifornii, kde to *„nevypadalo jako Země, byl to ráj.“*[339] Pobyt v novém prostředí, které působilo na všechny smysly, udělal Charlottě velmi dobře. Byla znovu plná naděje a začala se těšit domů za manželem a Katherine.

Od dubna 1886 se po návratu znovu vrací k deníku. Očista, kterou prošla během pobytu v Kalifornii, se odrazila právě i ve vedení deníku. Jakoby i tato část života, tedy deníková podoba života, byla vázaná na bydliště, rodinu a každodenní běžné aktivity.

V poslední den roku 1886 bilancuje a kromě toho, že je více spokojená v rodinném životě, si taky uvědomuje svou diagnózu: *„Nechávám za sebou dnes v noci rok plný štěstí,*

[336] Tamtéž, s. 326.
[337] Tamtéž, s. 346.
[338] Tamtéž, s. 338.
[339] PERKINS GILMAN, Ch.: *The Living*, s. 94.

růstu a pokroku; také velkého utrpení. Ale štěstí a pokrok jsou pravé a opodstatněné; a utrpení bylo hlavně z důvodu onemocnění nervového systému. Je to minulost, doufám, že navždy.“[340] Na konci roku 1886 je Charlotte *„osobou více v harmonii se svým okolím; lépe stavěná na život mezi přáteli; ale stále s upřímným zájmem o svět práce.“*[341] Celý zápis je spíše o práci, odhodlání, zklamání, ale zakončuje ho tím, že je *„v každém případě šťastná a spokojená se svým domovem a rodinou.“*[342]

Nadějné vyhlídky se ale s rokem 1887 rozplynuly. Charlotte trpěla psychicky čím dál víc. Nakonec se odjela léčit do Filadelfie ke známému doktorovi Silasi Weir Mitchellovi. Tento rok znamenal předěl v Charlottiném životě a po návratu z léčby došlo k proměně jejího manželství i vztahu k sobě samé.

Po léčbě v roce 1888 se Charlotte přestěhovala s Katherine do Kalifornie. Zbavena zatížení manželskou povinnosti ožil i vztah s dcerou, jelikož Charlotte necítila tolik nátlaku na roli manželky v domácnosti. Vztah matky a dcery je v deníku popsán sporadicky. Chodívala s Katherine na procházky, do restaurací, na návštěvy ke známým, ale s přibývající prací i popularitou nezvládala Charlotte věnovat čas dceři a práci stejně. Katherine tak často hlídali Charlottiny přátelé, když chodila na schůzky nebo někde přednášela. V deníku se ale nijak o obavách nevyjadřuje, spíše věřila, že všechno zvládne a má to pod kontrolou.

Walter se po rozvodu v červnu 1894 podruhé oženil. Vzal si Charlottinu dobrou kamarádku Grace Channingovou (rodinná přítelkyně, za kterou v roce 1886 odjela do Kalifornie). Charlotte si k tomu poznamenala v deníku: *„Našla jsem dopis od Waltera – píše o svatbě s Grace. Mám takovou radost, že si obleču svůj červený župan a udělám si hezký účes.“*[343] S Walterem Charlotte udržovala kontakt skrze dopisy a přes všechno zlé, co spolu prožili, zůstali přáteli. Charlotte mu přála štěstí a věděla, že jej našel právě s Grace. Walter

[340] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1,* s. 364.
[341] Tamtéž.
[342] Tamtéž.
[343] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2,* s. 588.

si s Charlotte vycházeli vstříc s výchovou Katherine, což bylo taktéž důležitým aspektem jejich vztahu.

V roce 1894 nakonec Charlotte posílá Katherine k Walterovi a Grace, čímž odpadla starost o dceru a Charlotte se tak mohla věnovat plně své práci, bez závazků. Po dobu odloučení s dcerou si dopisovaly, v denících není ze zápisů tolik patrné, že by po Katherine tesknila, ale radost měla vždy, když četla dopis o tom, jak se má. Během doby, kdy Charlotte žila sama bez Katherine a bez muže, se věnovala hlavně své publikační činnosti, přednášení a budování kariéry, což se jí vskutku dařilo.

Tři roky po rozchodu s Delle žila Charlotte bez vážnějšího vztahu. V roce 1897 obnovila kontakt se svým bratrancem Houghtonem Gilmanem, který se o tři roky později stal jejím druhým manželem. První zmínky v deníku o Houghtonovi najdeme v roce 1879, tedy skoro o 20 let dříve, než navázali vztah v dospělosti. Poprvé Charlotte v deníku zmiňuje Houghtonovo jméno v souvislosti s návštěvou tety Kate v New Yorku 17. listopadu 1879.[344] S Houghtonem si pak chvíli dopisovali a následně jejich kontakt skončil.

Na začátku roku 1897 si Charlotte Houghtona vyhledala při návštěvě New Yorku a v následujících týdnech začal zvolna jejich vztah. 31. března si Charlotte píše: *„Přišel Houghton, docela pozdě, a strávil se mnou večer. Skvělý čas. Velmi se spřátelujeme.“*[345] Navštěvovali se a dopisovali si, Houghton se seznámil i s Katherine a všichni spolu trávili čas. Během roku 1897 se více sblížili a 31. prosinec si Charlotte zapisuje: *„Vyprovodíme starý rok společně.“*[346] Po třech letech vztahu proběhl 11. června 1900 *„krátký a slušný [svatební] obřad“*[347] v Detroitu.

[344] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 16.
[345] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2*, s. 668.
[346] Tamtéž, s. 706.
[347] Tamtéž, s. 814.

Je zajímavé sledovat, jak se o vztahu s Houghtonem vyjadřuje ve srovnání se svým prvním manželstvím. Ve vztahu s Walterem a v začátcích, kdy se jeden druhému snažili zalíbit, byla Charlotte daleko sdílnější. Jelikož sledujeme vyjadřování emocí v denících, nelze sem zahrnout dopisovou komunikaci, ve které se Charlotte daleko více vyjadřovala o svých obavách i radostech z nového vztahu. Později sice najdeme zápisy o běžných dnech, rutinních úkonech jako v letech před léčbou, kdy byla Charlotte nešťastná v manželství s malým dítětem, ale intimní věci už tolik nesdílí. U Waltera jsme četli o štěstí, zamilovanosti a podobných afektech.

U Houghtona to je naopak. Jde vyčíst Charlottinu vyspělost a vyzrálost, máme informace o setkáních a dobře stráveném čase, ale žádná oslovení jako *láska*, *můj Houghton* a podobně v denících nejsou. Když se Charlotte s Houghtonem znovu setkali v roce 1897, bylo Charlotte 37 let. Zdá se, že v této době deník nebyl takovým zpovědníkem jako dříve. Odpovídá tomu i obsahově formálnější stránka, v deníku řeší více práci a tvorbu než osobní pocity v rámci vztahů.

9.3 Práce

Není pochyb o tom, že největší radost měla Charlotte z dobře odvedené práce a z úspěchu. *„Byla jsem dlouho nemocná, s nervy v koncích, nucena být v klidu a nechat věci plynout. Možná teď mohu pozvednout přetrhaná vlákna a mít nějakou kariéru,“*[348] komentovala Charlotte svůj stav v srpnu 1885, pár měsíců po narození Katherine. Kariéra, kterou si nakonec Charlotte skutečně vybudovala ale začala až o několik let později, po všech nezdarech, kolapsech, léčbě i odloučení od Waltera.

V době, kdy se Charlotte narodila, tedy v roce 1860, se ženy stále více angažovaly ve veřejné sféře, hlavně skrze ženské spolky a filantropii, na kterou bylo muži nahlíženo jako

[348] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 329.

na něco vedlejšího a nedůležitého oproti jejich obchodním a politickým záležitostem. Ženy chtěly, aby byly spolkové aktivity vnímány jako ryze ženské, tedy odlišné od mužského světa soupeření. Ženy ve veřejné sféře měly *„povznášet, kontrolovat a reformovat“* a tím *„rozšiřovat rodinné hodnoty.“*[349] Ženská hnutí se obecně začala vytvářet až po roce 1850, protože do té doby neměly ženy mnoho ekonomických příležitostí. Hnutí se v tomto smyslu dala do pohybu, když si ženy uvědomily, že se neděje nic, co by jim pomáhalo k větší nezávislosti. Začala se vytvářet ženská hnutí bojující za lepší podmínky pro ženy v manželství a za volební právo.[350]

Za jakýsi začátek Charlottiny kariéry je považován rok 1883, kdy byla poprvé publikována její báseň *In Duty, Bound*. Zveřejněna byla v prosinci v časopise Woman's Journal[351] a když se Charlotte o přijetí básně do časopisu dozvěděla, jen si poznamenala: *„První krok, první klín. Nedostanu zaplaceno, ale je to začátek.“*[352] Tuto báseň napsala Charlotte v době, kdy byli oficiálně s Walterem zasnoubeni. Báseň, jejíž název lze přeložit jako *V povinnosti* nebo *Vázaná povinností*, je o manželství a bolestně vyjadřuje Charlottino pojetí manželství. Poté, co se s Walterem vzali Charlotte hlavně malovala, psala básně a udržovala v pořádku účetnictví. V této době se plíživě přibližoval psychický kolaps. Péče o malou Katherine byla hlavní náplň času. Když se Charlotte vzácně dostala ke psaní, cítila *„jasnou mysl a sílu.“*[353]

Kolem roku 1886 se Charlotte začala zajímat o problematiku volebního práva žen. Dopisovala si s Alice Stone Blackwellovou, editorkou Woman's Journal, se kterou poprvé mluvila v říjnu 1886 na Woman Suffrage Convention, kde ji slyšela přednášet. V roce 1887

[349] MURSTEIN, Bernard: *Love, Sex and Marriage through the Ages*, s. 270.
[350] Tamtéž, s. 367.
[351] Magazín Woman's Journal vycházel v letech 1870–1917. Věnoval se hlavně boji za ženské volební právo a ženské otázce, k pravidelným rubrikám patřila i poezie nebo povídky.
https://www.britannica.com/topic/Womans-Journal [15. 4. 2019]
[352] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 240.
[353] Tamtéž, s. 332

se začala cíleně soustředit na literaturu o ženské otázce a o ženách v dějinách. Během toho se začala více prosazovat a posílala své básně do časopisů. *„Stávám se slavnou!“*[354] napsala si v listopadu 1886, když byla zveřejněna její další báseň.

Dostala se také více mezi podobně smýšlející ženy. Sounáležitost žen ve společnosti byla motorem k tomu, že se ženy začaly seskupovat a být aktivní ve spolkové činnosti. Charlotte získávala znalosti proto, aby mohla sama něčím přispět.

Ve stejném roce v dubnu se poprvé hlasovalo v Senátu o ženském volebním právu, ale bez úspěchu, k čemuž si Charlotte poznamenala jen stručně: *„Ženské volební právo podle očekávání poraženo.“*[355] Touto dobou už byla Charlotte na pokraji psychických sil a na konci dubna odjíždí na léčbu k doktoru Mitchellovi. V následujících dvou letech Charlotte deníky nevedla.

V Kalifornii si postupně zvykala na nový život. V roce 1890 měla Charlotte přednášku v The Nationalist Club v Pasadeně a stala se aktivní členkou tohoto klubu.[356] Poznamenala si k přednášce, že to byl *„velký úspěch.“*[357] Od té doby pracovala na článcích, dalších přednáškách, esejích nebo fikci a rok 1890 hodnotí stručně, ale výstižně: *„Má celá literární pověst se zrodila během [tohoto roku]. Také je to úsvit mé práce jako přednášející.“*[358] Se začátkem roku 1891 například byla Charlotte pozvána do pasadenského Ženského klubu, kde přednášela celý týden.

Deníkové zápisy jsou v této době v podstatě jen výčtem pracovních povinností. Charlotte se snažila stíhat domácnost, Katherine i práci. Měla radost, že dostávala za přednášky zaplaceno: *„Dělá mi to dobře,“*[359] napsala si. Psychicky nebyla Charlotte vždy

[354] Tamtéž, s, 355.
[355] Tamtéž, s. 383.
[356] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2,* s. 415. Myšlenky tohoto amerického nacionalismu (anglicky *nationalism*) v této době představovalo reformní hnutí, které prosazovalo *„konec kapitalistické chamtivosti a rozdělení vrstev společnosti a podporovalo klidné, progresivní, etické a demokratické zlepšování lidské rasy“* Charlotte se v tomto hnutí vzhlídla a začala být velmi aktivní v sociálních otázkách. Tamtéž, s. 408.
[357] Tamtéž.
[358] Tamtéž, s. 428.
[359] Tamtéž, s. 434.

v nejlepší formě, ale uvědomovala si více své úzkosti a dokázala je pojmenovat, například: *„Od soboty se cítím hrozně – Kate bolí ucho! K tomu propršená neděle a pocit velké zodpovědnosti.“*[360]

V době, kdy psala, že je *„neschopná jakékoliv práce,“*[361] poznala Adeline Knappovou, se kterou se cítila lépe a jejich rostoucí vztah byl pro Charlotte osobní výhrou. Zajímavou informací je v této záležitosti zápis z 3. července 1891, kdy Charlotte zjistila, že ji Delle nenavštíví dříve než za dva týdny, což pro ni byla úleva, protože *„se musí v následujících dnech stihnout tolik práce.“*[362] Pokud Charlotte cítila tlak a stres v době, kdy se musela věnovat blízkým místo práce, byla taková úleva pochopitelná. Charlotte se konečně plnilo to, o čem snila.

Když byla Charlotte schopna práce, psala každý den. Pracovala na tom, aby bylo její jméno slyšet. Na konci ledna 1893 bilancuje, že za uplynulý měsíc napsala tři přednášky, tři básně a devět článků, za které zatím obdržela 40 dolarů, což vtipně okomentovala slovy: *„slušná práce na přepracovaného invalidu.“*[363]

13. března 1892 měla Charlotte své první kázání v kostele.[364] Z kázání se stala její další vášeň. Charlotte měla raději kázání než přednášení, protože měla pocit, že lidé v kostele více poslouchají a vnímají, co říká.[365]

Charlotte byla schopná zhodnotit své výkony. Velmi produktivní období narušovaly znovu objevující se hysterické záchvaty a úzkosti, ale Charlotte byla schopná tvořit i přesto. Je zřejmé, že to bylo právě pracovní vytížení, které Charlotte pomáhalo překonávat složitější období, kdy se necítila dobře: *„Zdá se, že nic nezastaví mou schopnost psát. [Esej* The Sex

[360] Tamtéž, s. 440.
[361] Tamtéž, s. 454.
[362] Tamtéž, s. 464.
[363] Tamtéž, s. 515.
[364] Tamtéž, s. 499.
[365] DAVIS, C. J.: *Charlotte Perkins Gilman,* s. 126.

Questions Answered*] byla hotová v krátkém čase během těchto bídných dnů a dokončena u matky na smrtelné posteli.“*[366]

Největší radostí byla práce a zájem o její osobu. Charlotte měla ráda úspěch a užívala si jej. Také ji těšilo, když ji respektovali muži a lichotili jí za její práci.[367] Ne vždy se ale setkávala s pochopením ze strany mužů, jako třeba s jedním známým, který *„tvrdě kritizuje jakoukoliv myšlenku, kterou se opovážíte navrhnout – sám ale nenavrhne žádnou.“*[368] Kritiku přijímala, ale musela být konstruktivní a nejlépe v rámci debaty. Nepochopení, se kterým se čas od času setkala, bylo prý proto, že *„přednášela masám a o masách – ale [lidé] se chápou jen jako jednotlivci.“*[369] Své rozhořčení nad lidmi někdy neovládla a nechala *„své podráždění vidět. Takoví ubozí lidé! Tak hloupí! Taková nevzdělanost!“*[370]

Detailně o kritice přednášek, knih nebo článků v denících nepíše, tudíž vidíme jen jednu stranu, a to spíše tu pochvalnou. Kritiku brala hlavně z pohledu lépe vzdělaného člověka, který přináší ostatním jakousi osvětu.

V roce 1894 začala přednášet o volebním právu. Charlotte se také seznámila se socialistickým myšlením a psala často přednášky o společnosti a ekonomice, se kterými od roku 1896 cestovala po Americe. V této době již dcera Katherine bydlela s Walterem a Grace v New Yorku. Charlotte byla zvaná do řady měst a klubů, kde se setkávala se zajímavými lidmi a cítila podporu posluchačů: *„Přednáška na téma Ekonomická stránka ženského volebního práva. Moc mi lichotily a líbilo se jim to. Skvělá zkušenost. Ženy v Kansasu tomu rozumí.“*[371] S podobnými tématy se musela někdy obhajovat, často právě před muži: *„Přednáška na téma ‚Nové mateřství‘. […] Hloupý večer – muži se mě bojí.“*[372]

---

[366] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2*, s. 519.
[367] Tamtéž, s. 440.
[368] Tamtéž, s. 484.
[369] Tamtéž, s. 519.
[370] Tamtéž, s. 523.
[371] Tamtéž, s. 625. Prohlášení *„ženy v Kansasu tomu rozumí“* naráží pravděpodobně na to, že v Kansasu bylo v roce 1887 poprvé úspěšně zvoleno několik žen do úředních funkcí v komunálních volbách. https://www.kshs.org/kansapedia/women-s-suffrage/14524 [3.4.2019]
[372] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2*, s. 624.

V červenci 1896 odjela na pozvání do Anglie, kde byla delegátkou na konferenci. Charlotte se stávala známou osobou, lidé znali její tvorbu: *„Přednáška na každoročním setkání Ženského klubu. Velmi vřelé přijetí. Znají mé básně.“*[373] Na jednu z jejích přednášek zavítal americký spisovatel a editor novin Atlantic Monthly William Dean Howells, což bylo pro Charlotte velmi radostné: *„Dean Howells si mě přišel poslechnout! Byli jsme představeni – říká, že přišel za mnou!!! Veselý a vzrušující večer.“*[374] Tři vykřičníky značily opravdové nadšení. Podobně šťastná byla, když zjistila, že se má setkat se slavným umělcem Oliverem Herfordem: *„Oliver Herford mě chce poznat!!!“*[375]

Zajímavým postřehem je zápis ze 24. dubna 1897, kdy si Charlotte zaznamená pochvalu po přednášce od jedné z přítelkyň, že *„mluvila o 75 procent lépe než vloni. A také že jsem nikdy nebyla tak krásná jako teď.“*[376] Charlotte evidentně skutečně vzkvétala, s přibývajícím věkem i se značným pracovním náporem. Její hvězda stále stoupala. Toto jen potvrzuje to, co o sobě sama Charlotte tvrdila – že bude nejšťastnější, když bude volná, bude moct být užitečná společnosti a bude tvořit.

Během roku 1897 se seznámila se svým budoucím druhým manželem, tudíž zvládala současně i pracovat na vztahu, který v roce 1900 vyvrcholil sňatkem. Tentokrát se ale necítila svázaná povinnostmi pojícími se s rolí manželky. Na konci srpna 1897 začala psát svou nejznámější knihu *Women and Economics – A study of the Economic Relation Between Men and Women as a Factor in Social Evolution,* jejíž pracovní verzi dokončila 8. října a v dalším roce byla kniha vydána. Současně s prací na knize přednášela a psala další články do různých časopisů. Přála si mít úspěch a uznání a skutečně se jí ho dostávalo. V zápiscích si vždy přečteme, jakou radost měla z potlesku a jásotu, kterým jí odměnili posluchači po přednáškách nebo veřejných čteních. Například v únoru 1899 má v deníku mnoho záznamů

[373] Tamtéž, s. 659.
[374] Tamtéž, s. 666.
[375] Tamtéž, s. 668.
[376] Tamtéž, s. 671.

o tom, jak se přednášky *„ohromně vydařily,“*[377] lidé se hrnuli v davech a *„mnoho lidí se nemohlo dostat dovnitř.“*[378] Od roku 1899 jezdila pravidelně do Evropy, například do Londýna na pozvání National Council of Women, kam odjela v červnu téhož roku a kde mluvila na téma rovnoprávnost mužů a žen a o rozdílech v platech.[379]

Jak jsem zmínila na předchozích stranách, psychické problémy Charlotte neopustily. Zvládala je ale mnohem lépe. Nepropadala melancholickým a depresivním stavům tolik jako dříve, kdy neviděla cestu ven. Je zřejmé, že právě psaní nebo čistě jen zapálené debatování nad tématy, kterým se Charlotte věnovala, bylo to, co jí prospívalo. Únava z přepracování se podle deníků nezdála být takovým problémem, právě naopak. Práce pro Charlotte byla uklidněním: *„Zkusila jsem psát na téma Společenský vývoj, abych si odpočinula.“*[380]

S přelomem nového tisíciletí si Charlotte dala tradiční předsevzetí jako každý rok. Napsala si: *„Uzdravit se – uzdravit se – uzdravit se. A odvádět dobrou práci! Splatit všechny dluhy, jestli to půjde.“*[381] Také si přála, aby jí rok 1900 *„pomohl růst!“*[382] Toto přání můžeme chápat tak, že Charlotte stále nebyla spokojená, nejen kvůli zdraví, ale i kvůli osobním důvodům. Navenek působila jako úspěšná autorka, ale vnitřně neměla pocit naplnění a byla si vědoma svých rezerv. Charlotte nakonec ale dosáhla toho, v co doufala od mladých let – sloužit společnosti, být užitečná, svobodně vyjadřovat vlastní názory a žít podle svých představ.

9.4 Psychika

Charlotte byla během dospívání aktivní v mnoha činnostech a byla oblíbená mezi vrstevníky. Tehdejší špatné nálady a melancholické rozjímání nebylo tolik vážné jako

[377] Tamtéž, s. 764.
[378] Tamtéž, s. 764.
[379] Tamtéž, s. 783.
[380] Tamtéž, s. 633.
[381] Tamtéž, s. 807.
[382] Tamtéž, s. 807.

v pozdějších letech, kdy bylo zřejmé, že bojuje s psychickou nemocí. Všechny deníkové zmínky o smutných náladách a splínech do roku 1884, kdy se provdala, vyznívají spíše jako mladistvá nerozvážnost. Špatné nálady a přepady úzkostí souvisely spíše právě s nevyjasněným životním postojem.

Charlotte se dokázala radovat z maličkostí, stejně tak ji ale lehko přepadal splín. Největší radost ji během téměř celého mladistvého života dělali přátelé, Martha, *poflakování se*, které ale často mělo nějaký intelektuální podtext – třeba prodebatované odpoledne, čtení knih, povídání si. Charlotte si užívala být centrem pozornosti, ale častokrát to přešlo do mrzutosti z přílišné exponovanosti. *„Velmi příjemný den,“*[383] *„velmi příjemný čas“*[384] nebo *„veselý den“*[385] zažívala Charlotte při návštěvách, nebo sama, když si mohla odpočinout. Pospávání přes den bylo mnohdy její nejmilejší aktivitou, při které si odpočinula: *„Dokonalé odpoledne. Lehký oběd u knihy, snaha přišít knoflíky na nové boty, postupně jsem upadla na polštáře a dobré dvě hodiny si zdřímla. Ach, jak jsem si to užila! Vůbec mít tu možnost si zdřímnout! Nespěchat!“*[386] V deníku je vždy zaznamenáno, pokud byl den úspěšný.

Charlotte se stále hledala a když se ve 23 letech vdala, zdálo se, že je skutečně šťastná. Alespoň tomu svatební den a několik dní poté nasvědčovaly. Od května 1884 se Charlotte zmítala mezi pocity radosti a smutku. Přes veškerou snahu nebyla některé dny schopna nic zařídit a obstarat a cítila se, že tím zatěžuje Waltera. 13. června píše: *„Je mi zle celý den. Walter zůstává doma a všechno dělá za mě. Bůh mu žehnej!“*[387] Podle deníkových záznamů byla vděčná a uvědomovala si, jakým je Walter mužem, tedy pozorný, hodný a vnímavý společník. Během nejhorších ataků depresí před léčbou se Walter snažil Charlotte pomáhat,

[383] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 72.
[384] Tamtéž.
[385] Tamtéž, s. 77.
[386] Tamtéž, s. 40.
[387] Tamtéž, s. 286.

co to šlo a po léčbě tomu nebylo jinak. Charlotte ale nebyla šťastná a manželé začali žít odděleně.

Během let, kdy žila Charlotte v Kalifornii bez Waltera a poté i bez Katherine je evidentní, že její život teprve začal. Vlastní iniciativou získávala kontakty a pracovní příležitosti. V této době můžeme říct, že byla šťastná, i když se stále přítomné deprese jednou za čas ozvaly. Charlotte se s nimi ale v podstatě naučila žít a o to více se upínala k práci.

V prosinci 1891 měla Charlotte dva hysterické záchvaty, které přisuzovala vyčerpanosti a úzkostem kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu matky.[388] Charlotte se snažila dívat na věci pozitivněji a v poslední den roku si píše: „*Dva záchvaty v jednom týdnu neznačí nic dobrého. I tak tento rok přinesl mnoho dobrého.“*[389]

Charlottin stav byl v podstatě neměnný, ale srovnáme-li to s dobou před léčbou v roce 1887, jde o pokrok minimálně v tom, že se Charlotte léčila a více na sebe dbala. Doktorka Kellogová v září 1892 Charlottě řekla, že *„pro ni momentálně nemůže nic udělat“*[390] a *„raději se mám zhroutit rovnou než to posilovat a zhroutit se extenzivně později. Moudrá doktorka.“*[391] Charlotte se však na povel nezhroutila, ale pracovala dál, koneckonců spousta práce měla pro Charlotte *„pozitivní efekt na všech stranách.“*[392]

Během začínajících problémů s Delle a během jejich rozchodu se Charlotte nijak zvlášť nepřitížilo. O nějakou dobu později je Charlotte podle doktorky Kellogové *„v pořádku,“*[393] což bylo pro Charlotte znamením, že se její život ubírá správným směrem. Společně s pracovními úspěchy to bylo *„nejvíce povzbuzující pro celkové uzdravení.“*[394] Pak

[388] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2*, s. 487.
[389] Tamtéž.
[390] Tamtéž, s. 502.
[391] Tamtéž.
[392] Tamtéž, s. 503.
[393] Tamtéž, s. 588.
[394] Tamtéž.

se zdá být na delší dobu klid od psychického vytížení. Charlotte se ale psychických problémů nezbavila a čteme o nich s pravidelností v každém roce až do roku 1903.[395]

Shrneme-li výskyt radosti v Charlottiných denících, je zřejmé, že je to právě práce, která radost nejvíc přinášela a také o ní nejvíce psala. Partnerské vztahy sekundují, ale jejich rozpady nijak neovlivnily Charlottino pracovní tempo a zápal. Dokázat to můžeme jednak na manželství, které skončilo a přineslo velkou úlevu, tak i na ztroskotání vztahu s Adeline, což bylo pro Charlotte taktéž vysvobozením. S druhý manželem Houghtonem prožívala radost i proto, že ji podporoval a věděla, že role ženy v domácnosti jí v tomto případě nehrozila.

9.5 Radost v autobiografii ve srovnání s deníky

Charlotte popisuje nejdříve v autobiografii své emoce a emoční vývoj v souvislosti ve vztahu ke své matce Mary. Mary totiž Charlottě často zakazovala někam chodit a odmítala za ni různé pozvánky. Charlotte se tak prý naučila *„ušetřit si emoce bojem ohně s ohněm“*[396] a sama si věci zakázala dříve, než k tomu dostala Mary příležitost: *„Stal se ze mě pravý stoik.“*[397] O takovém ukládání emocí jsme četli i v deníku v případech, kdy Charlotte zapřela sama sebe na úkor druhých. Matčina rozhodnutí ale Charlottě ubližovala, protože se jí nikdo neptal na to, jak to zraňuje její city.[398] Zpětně se tedy dovídáme, jak se Charlotte cítila, ačkoliv v denících tolik zmínek o zakázaných setkáních a zrušených pozvánkách na matčin popud není. V autobiografii na to vzpomíná daleko bolestněji. Takový trénink sebeodříkání ji poznamenal tak, že *„to trvalo mnoho let, než jsem se naučila přijmout nabízené potěšení.“*[399]

[395] Více v kapitolách o smutku.
[396] PERKINS GILMAN, Ch.: *The Living, s. 51.*
[397] Tamtéž.
[398] Tamtéž.
[399] Tamtéž, s. 52.

Ve vztahu k Martě se autobiografie shoduje s deníky. O Martě se Charlotte v autobiografii vyjádřila takto: *„Měly jsme se neskutečně rády. […] Byl to můj první hluboký pocit štěstí“*[400] a *„pro pocity štěstí jsem měla svou blízkou přítelkyni Marthu; to bylo dokonalé.“*[401] Martha byla *„bližší a dražší než kdokoliv do té doby,“*[402] proto její zásnuby Charlotte tolik zasáhly. Stále byly přítelkyněmi i po svatbě, ale *„Martha byla pryč.“*[403]

O Delle, kterou Charlotte v autobiografii oslovuje jménem Dora, čteme poprvé v kapitole s názvem *Oakland*, tedy časově poté, co se do Oaklandu Charlotte právě kvůli Delle přestěhovala. V autobiografii není nic o jejich setkání, rovnou napsala o tom, že spolu začali žít společně i s Katherine a matkou. Charlotte v autobiografii popisovala, že *„radost nového vztahu je, že mám někoho, kdo mě miluje a koho miluji já. Je to Domov.“*[404] Autobiografie nepopisuje nijak detailně jejich vztah, spíše pozadí rozchodu a osobnost Delle. Naopak o tom, jak se seznámily, jak spolupracovaly a jak se Charlotte z jejich vztahu těšila se více dovídáme z deníku.

Nyní se budeme soustředit na vztah s Walterem. Zmínky o něm v autobiografii začínají tím, jak ji uhranul svým uměním. V autobiografii vzpomíná, že jeho nabídku k sňatku odmítla *„s chladnou filozofií sobě vlastní“* a přemýšlela spíše o praktičnosti než o citech: „*nebyla to otázka přirozené touhy nebo náklonnosti, žádná otázka* ‚Miluji ho?‘, *pouze* ‚Je to správné?‘ *“*[405] Po žádosti o ruku přišla *„doba rozporuplných emocí,“*[406]což přesně koresponduje s deníkovými zápisy, které jsou plné nejasností, nerozhodnosti a vnitřního konfliktu. Souhlasí i vzpomínky na to, jak se blížila deprese. Charlotte si nemohla

[400] Tamtéž, s. 48.
[401] Tamtéž, s. 77.
[402] Tamtéž, s. 78.
[403] Tamtéž, s. 80.
[404] Tamtéž, s. 133.
[405] Tamtéž, s. 82.
[406] Tamtéž, s. 83.

přát *„něžnějšího milence, oddanějšího manžela“*[407] a „*Byli jsme spolu skutečně šťastní. Nic ale nemohlo zastavit mou zhoršující se depresi.“*[408]

O cestě do Kalifornie, kterou podnikla v roce 1886 a která měla být jakýmsi vysvobozením, napsala: „*Slabá a bez naděje [jsem] vyrazila přes kontinent vybavená léky a sedativy“*[409] a *„v momentě, kdy se začala kola točit, vlak se dal do pohybu, jsem se cítila lépe.“*[410] O těšení se na cestu se vyjadřuje v deníku, ten si ale během pobytu v Kalifornii nevedla. Z autobiografie tak víme, že pro ni tato cesta znamenala mnoho ve vlastní svobodě, byl to útěk od neřešitelné situace doma a velká radost.

Z autobiografie je celkově cítit jistá pokora, respekt a vděk za to, co Walter musel ve vztahu zažívat. I to, jak Charlotte popsala jejich první setkání a první schůzky, kdy si kvůli podobnosti charakteru, ambicí a talentu podle Charlotte *„byli souzeni“*[411] naznačuje, že Waltera nijak neviní z toho, co se stalo v jejich vztahu. Když se Walter oženil a vzal si Charlottinu kamarádku Grace, vzpomínala na to Charlotte jako na *„veselí, úlevu, že aspoň nějaké štěstí vzniklo po takovém neštěstí,“*[412] myšleno po manželství Charlotte a Waltera.

V autobiografii je vše psáno ku prospěchu Waltera. Charlotte s odstupem let hodnotí své stavy a z nich pramenící chování jako to, co kazilo celý vztah a pozdější rodinný život. V deníku podobnou atmosféru cítíme taky, ale v autobiografii je to zřetelnější proto, že Charlotte vše hodnotí ve stáří dávno potom, co se léčila s depresemi a co se dozvěděla o své nemoci.

Když se narodila Katherine, v deníku čteme, že Charlotte cítí velkou zodpovědnost za svou dceru, za mateřství. V autobiografii se opět dozvídáme více, například že si Charlotte představovala, že bude mít jednou šest dětí a že příchod Katherine byla *„nezměřitelná radost*

[407] Tamtéž, s. 88.
[408] Tamtéž, s. 87.
[409] Tamtéž, s. 92.
[410] Tamtéž.
[411] Tamtéž, s. 82.
[412] Tamtéž, s. 167.

a naděje.“[413] Snažila se ji vychovávat tak, aby z ní vyrostla slušná a chytrá žena. Někdy se její výchovné metody nesetkaly s pochopením u jiných matek, ale Charlotte věděla, že dělá věci správně.[414] Prožily spolu *„šťastné roky, devět jich bylo, z toho poslední čtyři byla jen mou.“*[415] Poté, co Katherine poslala žít za Walterem do New Yorku, začala se Charlotte soustředit na svou kariéru. Rozpad vztahu s Walterem a odloučení od Katherine je také otázkou psychického stavu, o kterém Charlotte v autobiografii bohatě píše a který detailně vykreslila. Protože to souvisí hlavně se smutkem a bolestí, blíže se těmto tématům věnují kapitoly o smutku.

Co se týče psychiky a radosti v autobiografii, je to stejné jako v deníku. Střídání nálad a stavů reflektovala Charlotte strohým: *„Mé zdraví se nijak nelepšilo.“*[416] Zmínila ale například kalifornskou doktorku Mary Putnam Jacobiovou, kterou uhranul Charlottin případ stále se opakujících depresí. S Charlotte zkoušela metodu, u které nakonec zůstaly několik měsíců a která Charlotte velmi pomohla. Charlotte plnila jednoduché úkoly pod jejím dohledem, třeba skládala dětské kostky nebo nahlas četla. Tato *„inteligentní péče“*[417] byla na nějaký čas efektivní.

Na přelom nového tisíciletí Charlotte vzpomínala jako na *„nové období osobního štěstí.“*[418] V roce 1900 se provdala za Houghtona Gilmana, se kterým tedy toto nové období započala. Bratranec Houghton, se kterým znovu navázala kontakt v roce 1897, se stal jejím *„šťastným koncem, kdyby byl život novelou.“*[419] O Houghtonovi není v autobiografii tolik zmínek jako o Walterovi, protože nebylo příliš co popisovat a vysvětlovat. Charlottino druhé manželství bylo vyrovnané a šťastné. Dokonce se Charlotte ráda starala o domácnost

[413] Tamtéž, s. 154.
[414] Tamtéž, s. 160–161.
[415] Tamtéž, s. 162.
[416] Tamtéž, s. 90.
[417] Tamtéž, s. 91.
[418] Tamtéž, s. 295.
[419] Tamtéž, s. 281.

a užívala si zařizování společného bydlení s *„veselým nadšení.“*[420] Měla *„konečně domov, a to velmi příjemný, nejlepšího z manželů [...] – byla jsem velmi šťastná.“*[421] Je evidentní, že vztah s Houghtonem znamenal usazení se a prožili spolu zbytek života. Když v roce 1934 Houghton zemřel, tedy rok před vydáním autobiografie, pro Charlotte to byla *„ztráta a bolest [...], ale převážil to vděk za to, že zemřel bezbolestnou smrtí a neviděl mě chřadnout a umírat – a nezůstal sám.“*[422] Charlotte se touto dobou již léčila s rakovinou prsu a sama zemřela o rok později.

Autobiografie, stejně jako deníky, je plná popisů začátku Charlottiny kariéry, autorské tvorby a úspěchů i zklamání z toho plynoucích. Poté, co začala žít v Pasadeně v roce 1888, musela obstarat živobytí pro sebe a Katherine, a tak nejčastěji učila nebo psala. Radost jí dělaly první zveřejněné básně v časopisech nebo novinách a úspěch povídky *Žlutá tapeta*, který jí *„otevřel nový pracovní prostor.“*[423] Charlotte pak přijímala takové pracovní nabídky, které se ztotožňovaly s její filozofií a u kterých měla pocit, že má co nabídnout a sdělit.

Vrchol své kariéry viděla v tom, že po letech přednášení, vzdělávání ostatních i sebe samé, začala pracovat na knize *Women and Economics*. Zajímavé je, že deníkový zápis ze dne, kdy na knize začala pracovat zní jen: *„daří se výborně,“*[424] ale v autobiografii popisuje *„ohromnou radost“*[425] ze psaní, která jí doslova donutila *„vstát a běhat po venku, z čisté radosti.“*[426] Vidíme tedy rozdíl v tom, jak prožívala v deníku, jak vzpomínala v autobiografii, co sdělila ze své momentální obrovské spokojenosti deníku a co vyjádřila o desítky let později.

[420] Tamtéž, s. 284.
[421] Tamtéž.
[422] Tamtéž, s. 334.
[423] Tamtéž, s. 121.
[424] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2*, s. 691.
[425] PERKINS GILMAN, Ch.: *The Living*, s. 235.
[426] Tamtéž.

Charlotte se nevnímala jako *„reformátorka, ale jako filozofka.“*[427] Chtěla přinést svůj pohled na společnost, *„snažit se povznést lidské štěstí.“*[428] Proto se věnovala sociální otázce, ženským právům nebo ekonomice. Zažívala *„pocit triumfu“*[429] při přednáškách, po vydání svého přelomového díla *Women and Economics „se stala lvem.“*[430]

Když se Charlotte v roce 1932 dozvěděla, že má neoperovatelný nádor, reagovala na to: *„Jak dlouho budu schopná psát? [...] Musím dokončit knihu.“*[431] V podstatě tento dotaz shrnuje Charlottin přístup k práci a je očividný jak z deníku, tak z jejich vzpomínek v autobiografii.

[427] Tamtéž, s. 182.
[428] Tamtéž.
[429] Tamtéž, s. 233.
[430] Tamtéž, s. 260.
[431] Tamtéž, s. 334.

10 Smutek na stránkách deníků

10.1 Vztahy se ženami

Jak již bylo zmíněno několikrát, největší smutek zažila Charlotte jako mladá žena, když ztratila svou přítelkyni Marthu. Během prázdnin v roce 1881 se Martha seznámila s Charlesem A. Lanem a na podzim se zasnoubili. Charlotte zásnuby okomentovala takto: *„Přišla Martha. Má prsten. Já bolest. Dala jsem jí své požehnání.“*[432] Sžít se s faktem, že její milovaná Martha ji opustí a stane se něčí ženou, bylo pro Charlotte nepředstavitelné. Měla navíc pocit, že ji Martha už tolik nepotřebuje a jediný člověk, na kterého se těší, je Charles. Při jedné z návštěv u Marthy doma byla Charlotte zklamaná, když ji místo obvyklého vřelého úsměvu Marthy ve dveřích uvítal *„smutek ze zjištění, že přišla vaše osoba a ne její láska!“*[433] Předposlední den roku 1881 s Marthou hovořila a *„bolí ji srdce.“*[434]

Při bilancováni roku 1881 si Charlotte zapsala: *„Tichý a složitý rok. [...] Rok, ve kterém jsem znala idylu dokonalého přátelství a ztratila jej navždy. [...] Naučila jsem se sebeovládání a ohledu k druhým. [...] Nejvíce jsem ale poznala, co je to bolest.“*[435] Bolest a smutek, který Charlotte pociťovala, souvisel se ztrátou jisté stability, kterou měla v přátelství s Marthou. To, že její zásnuby brala jako zradu naznačuje hlubokou citovou vazbu na člověka, se kterým Charlotte počítala i do budoucna. Skoro to vypadá tak, že si Charlotte ani možnou ztrátu Marthy v této podobě nikdy nepřipustila, i když ji mohlo napadnout, že se dříve či později zamiluje a začne žít vlastní život.

[432] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 88.
[433] Tamtéž.
[434] Tamtéž, s. 97.
[435] Tamtéž, s. 97–98.

Martha a Charles se vzali 5. října 1882. Na svatbě byla Charlotte Martě nablízku a dokonce se *„skutečně bavila.“*[436] Ztráta Marthy byla ale nevyjádřitelná, Charlotte trpěla samotou, nikoho jiného neměla a Marthy manželství brala v určitém smyslu jako zradu.

Intimní vztah se ženou prožila Charlotte s Adeline Knappovou. Začátek vztahu v roce 1891 byl pro Charlotte rájem, byla šťastná a spokojená a myslela si, že našla partnerku na celý život. O problémech pak pravidelně čteme v roce 1893. V květnu téhož roku si po týdnech trápení Charlotte napsala: *„[Delle] se rozhodla odejít z domu. Přála jsem si to už od loňského srpna – a taky jsem ji o to žádala.“*[437] Delle se vystěhovala, ale byly stále v kontaktu. V červenci byla Charlotte rozhořčená, že jí Delle zkazila večer: *„Ona a ty její city!“*[438]

Z deníkových zápisů je cítit napětí, které konec jejich vztahu přinesl. Je to směs smutku a naštvanosti, ale Charlotte se snažila udržet si svou hrdost. V deníku není vyloženě zaznamenané smutnění, stesk nebo zklamání. Delle přinesla *„rozrušení celé rodině“*[439] až nakonec její konečné odstěhování pro Charlotte znamenalo *„velkou úlevu,“*[440] protože chování Delle Charlotte *„postupně zbavilo citů a proměnilo je v nezájem.“*[441]

Po bolesti ze ztráty Marthy a pak z nepovedeného manželství, byla ztráta Delle další velkou ránou. Mnohokrát se Charlotte zmínkami vrací ke svým ztrátám blízkých osob, hlavně v autobiografii.

10.2 Vztahy s muži

Nerozhodnost, se kterou Charlotte přistupovala ke vztahu k Walterovi, rostla i po oficiálních zásnubách. Čas vedoucí ke svatbě plný konfliktních myšlenek a rozporu může

[436] Tamtéž, s. 150.
[437] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2*, s. 531.
[438] Tamtéž, s. 540.
[439] Tamtéž, s. 542.
[440] Tamtéž.
[441] Tamtéž.

být při čtení deníku varovným signálem, že něco není v pořádku. Charlotte se v březnu 1884 přitížilo, byla *„nešťastná.“*[442] S blížícím se termínem svatby si Charlotte poznamenává vyzvednutí snubních prstenů. Nemůžeme říct, že by Charlotte nějak změnila styl příspěvků s případnou rostoucí nervozitou ze svatby. Čtenář by pravděpodobně nepoznal, že čte deník nastávající nevěsty. Jediné zmínky o svatbě se týkají nákupu oblečení a vyzvedávání prstýnků: *“Šli jsme pro prstýnek. Zevnitř ‚Walter‘, ‚Charlotte‘, datum a ‚Ich liebe dich.‘“*[443] O pět dní později Charlotte po finálních úpravách prstýnky vyzvedne a svůj odnáší Walterovi, aby jej měl u sebe.[444] Z deníkových záznamů nevyčteme nadšení nebo vysněný průběh onoho velkého dne. Vše je spíše jen úhledně zaznamenáno.

Manželství mělo v druhé polovině 19. století obohatit život, ubývalo případů manželství z donucení a muži i ženy si partnery mohli vybírat. Současně se ke konci 19. století objevovalo více a více rozvodů, ale rozhodně šlo o výjimky. Láska, kterou pociťovali snoubenci před svatbou, neměla vyprchat po oddání, ale měla se prohlubovat. Obecně se do manželství vstupovalo s tím, že spolu pár zůstane až do konce života.[445]

Se začátkem roku 1884 začaly přípravy na svatbu, která proběhla v květnu. V následujících týdnech po svatbě se Charlotte začalo přitěžovat. Zápisy jsou informacemi o tom, kdy vstala, co za den stihla udělat doma, koho navštívila nebo kdo navštívil ji. V červnu píše: *„Jsem smutná. Včera v noci a dnes ráno. Protože jsem příliš – příliš projevuji lásku [...] Nesmím začít být nudná.“*[446] 25. června si poznamenala: *„Je mi hrozně kvůli mému přetrvávajícímu problému – přesvědčení, že jsem příliš afektovaná,“*[447] přičemž ji Walter musí přesvědčovat o tom, že jej Charlotte nijak neunavuje.[448] Ženy své city nevyjadřovaly

[442] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 264.
[443] Tamtéž, s. 273.
[444] Tamtéž, s. 274.
[445] LYSTRA, Karen: *Searching the Heart*, s. 206.
[446] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 286.
[447] Tamtéž, s. 288.
[448] Tamtéž.

přímo, protože se to nehodilo. Muži naopak většinou lásku projevovali naplno, což na druhou stranu žena očekávala.[449] Proto se Charlotte strachovala, že je příliš otevřená, ale zároveň potřebovala od Charlese slyšet ujištění o jeho lásce. V době, kdy jí bylo opravdu velmi zle hledala ujištění i jinde – četla Walterův deník: *„Je mi tak zle, že sahám po mém utěšiteli, Walterově deníku, a nabírám z něj novou sílu a kuráž, když zjišťuju, jak je [Walter] hodný a statečný. Musím být silná a nepřekážet mu.“*[450]

Po svatbě se ani v požehnaném stavu Charlottiny aktivity příliš nezměnily. Stále se snažila být aktivní a o to více trpěla, pokud se jí nedařilo nebo nebyla schopná kvůli únavě nebo nevolnosti pracovat. Charles byl velkou oporou a snažil se Charlotte pomáhat. Během těhotenství Charlotte trpěla psychicky, protože byla věčně unavená, neschopná práce a k tomu bojovala s tím, že vším obtěžuje Waltera, který se o ni i o dům musí starat.

Po narození dítěte se Charlottin psychický stav rapidně zhoršil. Charlotte se necítila dostatečně připravená na roli rodiče, o to víc si cenila i Walterovy pomoci: *„Říkám si, co dělají lidé, kteří ví o dětech ještě méně než my! A co dělají ženy, jejichž manželé jsou méně – dostačující.“*[451] Charlotte se bála, jestli dělá pro dítě vše, co může a jestli jsou její postupy správné. V podzimních měsících však narůstaly psychické problémy, deprese se zhoršovaly a s denním režimem, který se točil kolem novorozeněte, bylo těžké mít chvíli pro sebe.

V této fázi není téměř možné zaznamenat, z čeho mohla mít Charlotte radost a co ji těšilo. Záznamy v deníku jsou opět pouhé popisy uplynulého dne. V době zhoršujících se depresí ji nebavilo téměř nic a jakákoliv činnost byla jen únavná. Ačkoliv se Charlotte snažila být dobrou matkou, 16. září si píše zásadní poznatek: *„Katherine je ve skvělé náladě. Moc si to neužívám. Máme málo společného.“*[452] Nevíme, co by si Charlotte představovala, že ji spojí s vlastní dcerou více než šťastně prožité chvíle v dobré náladě. I když se Charlotte

[449] LYSTRA, Karen: *Searching the Heart*, s. 181.
[450] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 315.
[451] Tamtéž, s. 327.
[452] Tamtéž, s. 344.

snažila plnit roli matky a manželky, necítila se tak. Navíc svým nekonvenčním přístupem nezapadala ani mezi ostatní matky, což pocítila na oslavě narozenin jedné holčičky, na kterou Katherine vzala: *„Cítím se zoufale nepatřičně mezi většinou mladých matek,“*[453] poznamenala si.

Se zhoršujícím stavem nezvládala moc úkonů kolem dítěte, proto opět pomáhal Walter. Katherine však matku vyžadovala. Na jaře 1887 se Charlottin stav natolik zhoršil, že se rozhodovalo o léčbě a vycestování. Předtím, než Charlotte odjela na léčbu k doktoru Mitchellovi, svěřila veškerou péči o Katherine Walterovi v deníku slovy: *„Pár dní před svatbou jsem se tě ptala, jestli přebereš veškerou zodpovědnost na sebe. Řekl jsi ano. Tak to tedy vydrž.“*[454]

Po léčbě postupně vztah upadal a když se Charlotte odstěhovala v roce 1888 do Kalifornie, byl v podstatě konec. Ke konci roku 1892 prohlásil Walter v novinách, že se rozvádí a Charlotte se to dozvěděla, když za ní v Kalifornii přišel vyzvídat novinář.[455] Rozvod se řešil ještě celý následující rok a až v dubnu 1894 bylo rozvodové řízení hotové. Charlotte tak byla legálně svobodná.

Podle statistiky bylo v roce 1880 rozvedeno jedno z 21 manželství, v roce 1900 už to bylo jedno z 12. Obecně necítily páry v pozdějším 19. století takový tlak na to, že jejich manželství musí vydržet do konce života, ovšem rozvod byl stále krajním řešením a rozhodně se s ním nepočítalo jako s něčím přirozeným.

Druhé manželství s Houghtonem Gilmanem bylo naprostým opakem. Charlotte byla vyspělejší a měla kariéru. Sice se potýkala s chudobou a žádné přednášky nebo knihy jí nepřinesly bohatství, ale dokázala si, že může být soběstačnou ženou i bez manžela. Kolem muže se tentokrát neměl točit celý Charlottin svět, jak jí to připadalo, když si brala Waltera.

[453] Tamtéž, s. 375–376.
[454] Tamtéž, s. 385.
[455] PERKINS GILMAN, Ch.: *The Living*, s. 142.

Houghton byl pro Charlotte ideální v tom ohledu, že vedle něj mohla být aktivní autorkou a nijak jí nebránil v pracovních příležitostech. O Houghtonovi nenajdeme v denících žádnou negativní zmínku.

10.3 Psychické problémy

Americká společnost se proměnila natolik, že se to odrazilo i v psychice lidí. Nátlak na plnění sociálních rolí byl velký. Ženy i muži trpěli depresemi, vyčerpáním, bolestmi hlavy, nespavostí. Deprese a úzkosti, pro které až do roku 1869 nebyla žádná definice, byly součástí každodenního života mnoha lidí. Obecně se tyto stavy připisovaly více ženám, jakožto křehkému pohlaví, které snadněji podlehne, i když není pravda, že by ženy trpěly psychickými problémy více než muži.[456]

V roce 1869 přišel americký lékař George Beard s termínem neurastenie. Beard argumentoval, že je neurastenie nemoc moderní společnosti, která se žene za úspěchem v náročném prostředí a přináší stres.[457] Neurastenie byl pojem pro *„jakoukoliv nespecifikovatelnou emoční poruchu kromě zřejmého šílenství, od běžného stresu po vážné neurózy.“*[458] Patřilo sem vše, co způsobovalo lidem problémy při běžném fungování. U mužů se velmi často takové problémy vyskytovaly, pokud pracovali na vyšších pozicích v obchodní sféře nebo v politice. U žen to byly role, ve kterých se ocitaly běžně. Tedy role matky, pečovatelky, kuchařky, uklízečky i milující manželky v domácnosti, což bylo pro některé ženy velkou výzvou a z toho pramenily zmiňované potíže.[459]

[456] GOSLING, Francis George: *Before Freud: Neurasthenia and the American Medical Community, 1870–1910.* Champaign 1987, s. 34.
[457] Tamtéž, s. 10.
[458] Tamtéž, s. 9.
[459] LANE, A. J.: *To Herland and Beyond*, s. 109.

Známým termínem 19. století je dále hysterie, která byla vlastně závažnější formou neurastenie s prvky nepříčetnosti. Častěji byla hysterie spojována s ženským pohlavím.[460] Stejně tak existoval termín melancholie, při které pro změnu pacient trpěl halucinacemi.[461]

Charlotte nevyrůstala v emočně vřelém prostředí. Její matka Mary byla poměrně přísný rodič. Charlotte ale byla odhodlaná být ukázněnou a hodnou dcerou. Předsevzala si, že bude plnit svou povinnost, protože *„bolest a požitek jsou pro mě vlastně nepodstatné"*[462] a *„časem to bude lehčí a příjemnější až nebudu mít vůbec touhu vzdát se."*[463] V domácnosti se neprojevovala náklonnost a Mary byla rezervovaná, Charlotte se navíc ve svém odhodlání poslouchat matku cítila utlačená a rezignovaně přijímá fakt, že *„skutečně si musím zakázat veškerou touhu po utěšení nebo štěstí pokud mám dosáhnout klidu."*[464] Melancholické a smutné nálady přepadaly Charlotte často když byla nemocná, zůstávala doma s chřipkou nebo rýmou, která ji neumožňovala věnovat se obvyklým aktivitám.

Před dvacátým rokem života si stěžovala, že se cítí *„pod psa"*[465] nebo *„slabá."*[466] Na začátku roku 1881 bilancovala: *„Jsem unavená. Ospalá. Nemám energii. Nezlepšuji se. Ani trochu. Ach bože. Nejšťastnější čas dne je – čas ke spánku."*[467] Charlottiny nálady se odvíjely i od toho, co právě prožila nebo jestli se na něco těšila. Dokázala se pro něco nadchnout i zůstat pohroužená do sebe několik dní. 28. února 1881 se cítí *„celkově odpojena"*[468] od svých přátel, 1. března se nacházela v *„době mrzutosti a deprese,"*[469] což trvá až do 6. března, kdy vstala *„mrzutě šestý den po sobě s všeprostupující depresí"*[470] a 13. března napsala: *„jsem línou povalečkou po celé dlouhé dny a v posteli nebo na kanape zahálím celé*

[460] GOSLING, F. G.: *Before Freud*, s. 39.
[461] Tamtéž, s. 9.
[462] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 8.
[463] Tamtéž.
[464] Tamtéž, s. 10.
[465] Tamtéž, s. 20.
[466] Tamtéž, s. 21.
[467] Tamtéž, s. 29.
[468] Tamtéž, s. 42.
[469] Tamtéž.
[470] Tamtéž.

hodiny.“[471] Celkově byla ještě na jaře stále sklíčená: *„Usínám s těžkostmi, tak to bylo celou zimu, nezdá se, že se to zlepší. Jsem šťastná jen tehdy, když můžu jít brzo spát.“*[472] Vnitřní samota a deprese Charlotte provázely po celý život, v této době však ještě nebylo tolik znatelné, jaké problémy může deprese působit v jejím osobním i pracovním životě o několik let později.

Po Martině zasnoubení se Charlotte cítila ublíženě, ale v následujících měsících byla zaměstnaná svým vlastním vztahem. Ačkoliv byla Charlotte na vážkách ohledně svatby s Walterem, měla ho skutečně ráda. Její nerozhodnost nesouvisela se štěstím ve vztahu jako takovým. Mít muže nebylo překážkou do té doby, dokud to nezasahovalo do jejich představ o životě vedeném mimo domáckou sféru. Rozhodovat se mezi kariérou nebo vzděláváním se a rodinným životem bylo klíčové. Do manželství Charlotte nikdo nenutil. Rok, ve kterém si rozmýšlela, zda přijme Walterovu nabídku ke sňatku, strávila rozjímáním a v momentě, kdy Walterovi částečně došla trpělivost, zjistila, že jí Walter chybí.[473]

O dva měsíce později ale opět píše, že je *„skleslá a nerozumná, ani nevím, co chci.“*[474] V každodenních zápiscích zmínky o sklíčeném stavu nenajdeme s takovou naléhavostí, tak poeticky a bolestně zapsané, jako v pravidelných bilancích uplynulého roku. V noci z 31. prosince 1883 na 1. ledna 1884 čteme například: *„Více než kdy jindy bych s radostí zemřela; až na hořkou agónii, kterou bych zanechala v srdci toho, jež mě miluje. A matčinu bolest.“*[475] Také: *„Možná mi není souzeno pracovat tak, jak jsem zamýšlela. Možná nejsem souzena k tomu být k dobru druhým. […] Jsem slabá. Očekávám budoucnost plnou nezdarů a utrpení. Děti nemocné a nešťastné. Manžel zoufalý z mého utrpení. […] Nechte mi alespoň jednu ambici; být ku prospěchu a potěšení alespoň někomu, nehledě na to, jak se sama cítím.“*[476]

[471] Tamtéž, s. 44.
[472] Tamtéž, s. 46.
[473] Tamtéž, s. 190.
[474] Tamtéž, s. 223.
[475] Tamtéž, s. 246.
[476] Tamtéž.

Lamentování ale zakončuje lehce pozitivně: *„Chci se v novém roce snažit získat zpátky svou bývalou sílu a kuráž. Co si pamatuji, je k tomu potřeba praxe.“*[477] Charlotte se rozhodla, že své štěstí podstoupí druhým a sama sice bude trpět, ale nebude nijak ubližovat. Toto pojetí si stále opakuje v určitých intervalech. Prvně s matkou a předsevzetím, že ji nebude trápit svým odmlouváním, teď s Walterem, kterého nechce trápit svými problémy.

Shodou nešťastných náhod, den po tomto zápisu, se Charlotte dozvěděla o sebevraždě jednoho známého chlapce Conwaye Browna. Vzal si život, protože trpěl depresemi a Charlotte vzpomínala, že s ním hovořila ještě minulé léto o tom, jak mu je. V autobiografii dokonce najdeme zmínku o večeru, který spolu strávili povídáním si. Tehdy se jí svěřil, že trpí depresivními stavy a přemýšlí o tom, že se zastřelí.[478] V deníku Charlotte smutní nad zmařeným životem, ale hlavně soucítí: *„Jaké mentální utrpení to muselo být, že zapomněl na rodiče a všechny další vazby, které ho poutají k životu na zemi! Dokáži s ním soucítit; mentální utrpení existuje; a v době fyzické deprese může narůst do nesnesitelných rozměrů.“*[479] Tato slova akorát potvrzují Charlottin postoj k vlastním úvahám nad smrtí. Nemohla by to nikdy udělat, protože by způsobila bolest svým blízkým. Toto uvažování se v jistém smyslu potvrdilo i po smrti Houghtona v roce 1934, kdy byla Charlotte ráda, že Houghton neuvidí umírat ji.

Pár měsíců před svatbou popsala Charlotte v básni *In Duty, Bound*[480] manželství jako povinnost, nechtěný závazek, jako „*úzký dům se střechou tak nízko, že skrze těžké trámy nepronikne ani světlo.“*[481]

Brzy po svatbě se psychické problémy zhoršovaly. O to více je Charlotte prožívala, protože byla manželkou a pojila se s tím nová role, kterou měla naplňovat. Čteme: *„Jsem*

[477] Tamtéž, s. 247.
[478] PERKINS GILMAN, Ch.: *The Living,* s. 50.
[479] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1,* s. 247.
[480] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2,* s. 891.
[481] Tamtéž.

sama sebou znechucená – otupená – bezmocná. Zítra Bůh mi pomáhej, ať začnu nanovo!"[482] Nic se však nezměnilo.

Poslední zápis v deníku v roce 1884 je z 13. října, poté se Charlotte odmlčí *„kvůli špatnému zdraví"*[483] až do 1. ledna 1885, kdy opět začíná nový rok shrnutím toho předešlého. Svou roli manželky a nastávající matky hodnotí takto: *„Jsem šťastná manželka. Nosím v sobě dítě. Zdaleka mi není dobře. Nevím, jestli jsem v něčem lepší. Jedině v tom, že více cítím a mám více zkušenosti, a možná, jsem pokornější. Ambice spí. Nikam se neposunuju, jen žiju."*[484] Následuje ale opět rozpor, nejistota, zda je skutečně tento život šťastným: *„Každý den se přistihnu, že jsem [šťastná]. A přitom – a přitom – ‚nenazývej člověka šťastným, dokud není mrtvý.'"*[485] Vyjádření o klidu, který by pro Charlotte nastal jedině, když by zemřela je typické dramatické viktoriánské vyjádření psychického trápení. Dávat rovnítko mezi štěstí a smrt je v Charlottině případě ale zároveň rozporuplné, jelikož si sama neustále protiřečí, že vlastně *je* šťastná a *měla* by být.

Během těhotenství Charlotte trpěla nevolnostmi, které nijak nepřispívaly jejímu psychickému rozpoložení. Neschopnost pracovat nebo vůbec něco obstarat doma byla jako vězení. Walter o Charlotte měl strach, a tak častokrát zůstával doma a počkal, než se Charlotte udělá lépe: *„Po snídani kolaps. Špatný propršený ponurý den. Tolik jsem se chvěla a brečela, až se mnou můj milý zůstal doma. Dlouhé zdřímnutí pomohlo."*[486] Charlotte prožívala neklidné noci a unavená bloumala přes den po domě. Walterův otec jí obstaral bromid draselný na uklidnění, který začala pravidelně užívat[487] a znamenal *„utišení nervů,*

[482] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 283.
[483] Tamtéž, s. 308.
[484] Tamtéž.
[485] Tamtéž.
[486] Tamtéž, s. 311.
[487] Bromid draselný se ve druhé polovině 19. století začal používat při léčbě záchvatů hysterie a epilepsie. Podle doktorů způsoboval impotenci a snižoval sexuální potřeby, což zaujalo lékaře Charlese Lococka, který léčil ženy s hysterií právě bromidem. Hysterii ale přisuzoval nadměrné sexuální touze, kterou bromid údajně snižoval. Bromid draselný se pak rozšířil i k léčení nespavosti, třasu nebo jiných neuróz. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5366421/ [26.3.2019]

i když jsem vzhůru a není mi nejlíp.“[488] Léčba bromidem nebo alkoholové koupele byly jen útěchou, krátkodobým řešením.

Se začátkem roku 1885 začíná Charlotte používat slovo hysterie: *„Ráno nebylo dobře; tak hysterická, že se Walter rozhodl se mnou chvíli zůstat“*[489] nebo *„Noc téměř beze spánku. Horko, zima, horko; neklidná, nervózní, hysterická.“*[490] Nespavost Charlotte trápila a po narození Katherine přirozeně na spánek nezbýval čas kvůli starosti o dítě. Stále slabší Charlotte tak přičítala únavu starosti o dítě.

Důležitým krokem k řešení Charlottiny čím dál více vážnější situace byly konzultace s lékaři. V srpnu začala konzultovat s doktorem Knightem po dalším zhroucení, kdy si Charlotte připadala *„téměř šílená.“*[491] Podle doktora Knighta se její stav v dalších dnech zlepšoval, uvnitř však Charlotte trpěla stejně a 30. srpna čteme depresivní zápis shrnující její dosavadní pocity a bolestně vyjádřené obavy i zmatek: *„[Walter] navrhuje, že mě nechá svobodně odejít, udělal by pro mě cokoliv, ale nemůže se dívat na to, jak jsem nezvratitelně vázaná, navždy, navždy. Ne, pokud nezemře on a dítě, nebo se on nezmění nebo se já nezměním, není cesty ven.“*[492]

Podobné stavy, které Charlotte zažívala, byly chápány jako nějaká přehnanost a něco, co by si měl vyřešit člověk doma v soukromí. Tento typ smutku, jak jsem zmínila v úvodu, nebyl vítaný. Proto byla Charlotte zklamaná, když se ze svých pocitů v době největší krize vypsala do dopisu Martě, která však *„odpověděla ne zrovna moudře.“*[493] Pravděpodobně v tomto dopise Charlotte zmínila, jak zle se cítí v manželství, což bylo pro Marthu nepochopitelné.

[488] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 315.
[489] Tamtéž, s. 318.
[490] Tamtéž.
[491] Tamtéž, s. 331.
[492] Tamtéž, s. 332.
[493] Tamtéž, s. 333.

V září jela Charlotte do Bostonu za doktorem Kellerem, který jí po prohlídce prohlásil za zdravou a v naprostém pořádku, načež přichází *„uspokojení a úleva“*[494] a hlavně pocit, že *„se brzo dám do pořádku.“*[495]

Neurózy a další možné podoby nervových nemocí nebyly ještě v osmdesátých letech léčeny běžně všemi doktory. Běžná léčba většinou spočívala v masážích, lázních, zábalech nebo cvičení. Medicinské postupy se tehdy opíraly o to, že jsou veškeré mentální problémy spojené s nervovými poruchami. Doktoři například experimentovali i s elektrickými šoky.[496] Charlotte své problémy řešila léky, koupelemi, procházkami a spánkem, ale komplexní léčba nebyla naordinována.

Známý scénář se opakoval a Charlottiny stavy byly jako na houpačce. V březnu 1887 se *„ocitá znovu na hraně šílenství.“*[497] Zajímavým dnem byl 28. březen, kdy se Charlotte setkala s jistou paní Brownovou, o které píše, že se jí moc líbí, protože *„také trpěla nervovým vyčerpáním*[498]*,“*[499] což znělo, jako by si Charlotte našla spojence, ujištění, že není sama.

Čteme-li Charlottiny zápisy o sebemenších rozrušeních a s jakou pečlivostí o svém stavu psala, je vyvrcholení v roce 1887 logické. V deníkové formě je zřejmá stupňující se vyhrocenost situací, ve kterých se Charlotte nacházela, kterých byli svědci přátele a známí a které už dlouho přímo ohrožovaly manželství a rodinné vztahy. Dlouholetý přítel Jim Simmons byl například jednou u toho, když Charlotte dostala jeden ze svých záchvatů a Walter se rozrušeně vyřítil ven se projít, zatímco ji Jim uklidňoval.[500] Dokonce jedna známá nabídla Charlotte peníze na léčbu, jen aby se už něco dělo. Charlotte pak konzultovala možnosti s doktorem Knightem. Ten jí ještě předepsal nové léky, které byly zrovna uvedeny

[494] Tamtéž, s. 336.
[495] Tamtéž.
[496] LANE, A. J.: *To Herland and Beyond*, s. 111–112.
[497] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 380.
[498] Nervové vyčerpání přeloženo z anglického *nervous prostration*, čímž se označovala neschopnost člověka normálně fungovat na základě celkové únavy a nervového vypětí.
[499] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 381.
[500] Tamtéž, s. 383.

na trh[501] a pravděpodobně se domluvili na léčbě u doktora Silase Weir Mitchella. Doktor Mitchell praktikoval takzvanou *rest cure*, neboli léčbu odpočinkem na lůžku. Ta jej proslavila po celé zemi, i když z lékařského hlediska se nesetkala s takovým pochopením. Tato léčba byla určena cíleně ženám, většinou bohatším, protože náklady na léčbu byly vysoké. Spočívala v izolaci pacientky od jejího běžného prostředí a následným klidovým a dietním režimem.[502]

18. dubna Charlotte napsala do deníku, že je velmi nemocná a nebude si s sebou na léčení brát deník, protože chce odjet bez jakékoliv zodpovědnosti.[503] Deníky rozhodně byly pro Charlotte soukromou záležitostí a zpovědníkem. Zápisy mnohdy vyznívají jako nutná potvrzení skutečnosti – muselo to být zaznamenáno, aby to byla pravda. V tomto případě, kdy se v roce 1887 odmlčela na více než dva roky, vidíme, že si k deníku znovu hledala cestu. Působí to také dojmem, že by mohl být deník připomínkou neúspěchu a života před léčbou, kdy nejvíce trpěla. Bez pochyby byly ale deníky oporou, Charlotte se k nim po krátkých odmlkách vracela.

To, jak probíhala léčba u doktora Mitchella se dozvídáme z autobiografie, ale ještě předtím z povídky *Žlutá tapeta*, která je inspirována právě touto zkušeností. Tato povídka Charlotte přinesla ve 20. století úspěch, protože popsala boj ženy s nemocí, kterou se snaží léčit muži, doktor a manžel v jedné osobě, takovými metodami, které jsou ale pro něj a podle něj ty nejlepší bez ohledu na potřeby léčené ženy.

Z pozice úspěšného doktora Mitchell tvrdil, že u žen za tyto nemoci může odmítnutí tradičních rolí na úkor angažovanosti se ve veřejné sféře nebo studiem, a proto vyzdvihoval výhody domácké sféry a pojil je právě se zdravím.[504] Důvodem, proč ženy do depresivních

[501] PERKINS GILMAN, Ch.: *The Living*, s. 95.
[502] Tamtéž, s. 37.
[503] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 384.
[504] LUTZ, Tom: *Varieties of Medical Experience: Doctors and Patients, Psyche and Soma in America*. In: GIJSWIJT-HOFSTRA, Marijke – PORTER, Roy: Cultures of Neurasthenia from Beard to the First World War. Amsterdam – New York 2001, s. 57.

stavů vůbec upadaly, byl ale mnohdy právě nátlak na plnění jejich očekávaných rolí v domácnosti. Charlotte je ukázkovým příkladem.

Po přestěhování do Kalifornie v roce 1888 si byla Charlotte vědoma toho, že se její stav může téměř kdykoliv zhoršit. Proto častěji konzultovala své problémy s doktorkou Kellogovou, kterou později navštěvovala i Delle, Katherine a Charlottina matka.

Během roku 1897 se blíže poznala s Houghtonem Gilmanem, budoucím manželem. V letech 1897 až 1900 rostla Charlottina kariéra a zároveň se uklidnil i její osobní život. V denících je to i tehdy jako na houpačce – chvíli píše o práci a o tom, jak vše vychází, pak následuje řada dní, kdy se necítí dobře a po čase úzkosti odezní nebo se zmírní a neparalyzují.

Charlotte se i nadále léčila doma, nejčastěji si dělala bromidové nebo alkoholové koupele, užívala *„strychnin na povzbuzení – bromid na spaní & ústně peroxid vodíku, Zymocide, Borolyptol, [...] jodoformový obvaz. Taky kokain na vatě!!!“*[505] Měla také předepsané *„fosfoglyceráty ve víně“*[506] a na začátku roku 1902 podstoupila elektrošoky, po kterých se prý cítila lépe.[507] Žádný velký záchvat jako v roce 1887 už ale nikdy nepřišel, žádná hospitalizace nebo léčebný pobyt nebyl nutný, kromě krátkého týdenního pobytu u doktora v roce 1896, kdy se jí více přitížilo.

Neurastenie, jako pojem zahrnující řadu nemocí, se ve dvacátých letech 20. století pomalu vytrácel z psychologického i medicinského slovníku, protože se definovaly nové konkrétní nemoci a poruchy, které měly už vlastní symptomy a léčbu a nepotřebovaly

[505] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 1*, s. 814. Strychnin je dnes známý jako prudký jed, dříve se v malém množství používal v medicíně. Zymocid, jodoform i borolyptol měli antiseptické účinky. Kokain se začal od osmdesátých let 19. století používat v medicíně, mimo jiné i k léčbě depresí. https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/Strychnia [10.4.2019]; https://americanhistory.si.edu/collections/search/object/nmah_1331219 [10.4.2019]; https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/iodoform [10.4.2019]; http://pharmacy.wp.txstate.edu/2016/07/04/borolyptol/ [10.4.2019]; https://www.narconon.org/drug-information/cocaine-circa-1860-1900.html [10.4.2019]

[506] KNIGHT, D. D.: *The Diaries, Volume 2*, s. 820.

[507] Tamtéž, s. 821.

zastřešit hromadným termínem.[508] Dnes by se nejhorší Charlottiny deprese, které přišly po narození Katherine, léčily pravděpodobně jako laktační psychóza nebo poporodní deprese.[509]

10.4 Smutek v autobiografii ve srovnání s deníky

Charlotte v autobiografii tvrdí, že necítila fyzickou bolest tak jako ostatní lidé. Naopak *„mentální bolesti měla přespříliš.“*[510] Své mladistvé nepochopení popsala jako jistou povýšenost nebo nadutost, ze které musela slevit, aby mohla fungovat v běžném životě. Zkrotit touhy po svobodě, kterou ostatní nechápali, se jí nedařilo.[511] Později si Charlotte *„nedovedla představit, co by se muselo stát, aby byla nešťastná“*[512] vzhledem k tomu, nakolik se naučila potlačovat veškeré pocity.[513]

Velké neštěstí přišlo, když se zasnoubila její drahá Martha, přičemž Charlottino okolí nechápalo, proč je tolik zdrcená, když jsou stále přítelkyněmi. Pro Charlotte to ale byla *„ta nejostřejší, nejtěžší, nejdéle trvající bolest, kterou kdy cítila. Nikde žádné pochopení a soucit.“*[514] K tomu si také napsala, že *„žal je emoce, může být použita jako motor k akci – jako vztek, nebo láska.“*[515] Žal zde Charlotte přirovnala v podstatě ke ztrátě osoby, k úmrtí, tak moc ji to zasáhlo. To, jak hluboce Charlotte Marthu milovala a jak moc si stejné emoce pamatovala po více než 40 letech, kdy autobiografii napsala, v určitém smyslu potvrzuje, že si negativní emoce skutečně pamatujeme intenzivněji.

O vztahu s Delle najdeme v autobiografii detaily toho, proč vztah nevyšel. Zatímco deník poskytuje stručně úpadek vztahu, pozadí rozchodu odhaluje až autobiografie.

---

[508] SENGOOPTA, Chandak: *„A Mob of Incoherent Symptoms“? Neurasthenia in British Medical Discourse*. In: GIJSWIJT-HOFSTRA, M. – PORTER, R.: Cultures of Neurasthenia, s. 109–110.
[509] DAVIS, Cynthia J.: *Charlotte Perkins Gilman*, s. 83.
[510] PERKINS GILMAN, Ch.: *The Living*, s. 76.
[511] Tamtéž.
[512] Tamtéž, s. 77.
[513] Tamtéž.
[514] Tamtéž, s. 80.
[515] Tamtéž.

Charlotte podruhé v životě zažila ztrátu přítelkyně, tentokrát s ještě větším dopadem na soukromý život: „S*ložitější, než cokoliv jiného pro mě byla naprostá ztráta přítelkyně, se kterou jsem doufala, že budu žít trvale.“*[516]

Delle údajně často lhala, byla náladová a vznětlivá a později o Charlotte roznášela lži a citlivé informace na veřejnosti. *„Nechci ji popisovat jako imorální v běžném slova smyslu; byla zlá,“*[517] napsala Charlotte. Vztah skončil *„nejen bolestně, ale i ostudně – byla jsem tak naivní, tak neznalá, že jsem ji hluboce milovala.“*[518]

O Walterovi se v autobiografii vyjadřuje rozdílně než v deníku v tom smyslu, že ihned rozpoznáme časový emoční odstup. V deníku popisuje začátek vztahu a dobu před sňatkem spíše negativně, protože se nevyznala ve vlastních pocitech, v tom, co chtěla a nebyla si jistá, zda se vůbec chce za Waltera provdat. Na dobu od zásnub do svatby Charlotte nevzpomíná v dobrém ani v autobiografii. Dvoření *„nebylo šťastným obdobím,“*[519] ale Charlotte *„dodržela své slovo,“*[520] čímž myslela, že i přes stále trvající pochyby svatbu neodřekla. Manželství nakonec dopadlo katastrofálně a Charlottin stav se jen zhoršil. V kapitole o radosti v autobiografii jsem psala, jak byla Charlotte za Waltera vděčná a jak si vážila jeho pomoci. V autobiografii skutečně najdeme většinou jen pozitivní zmínky.

O druhém manželovi Houghtonovi je v autobiografii napsáno málo a jen v dobrém. Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, Houghton znamenal pro Charlotte stabilitu a ve vztahu s ním se cítila dobře.

Nyní se budeme soustředit na psychiku a její odraz v autobiografii, protože stejně jako v deníku, tak i zde tvoří značnou část obsahu. V autobiografii Charlotte píše v kapitole s názvem *Zhroucení*, že se objevila nová záhadná nemoc zvaná nervové vyčerpání, o kterém

[516] Tamtéž, s. 143.
[517] Tamtéž.
[518] Tamtéž, s. 143–144.
[519] Tamtéž, s. 83.
[520] Tamtéž.

se nic moc nevědělo a lidé často posměšně tvrdili, že jde jen o *„nový název pro lenost.“*[521] V podobném duchu se nesly i rady od přátel a blízkých: použít vůli, zaneprázdnit mysl hezkými věcmi, třeba knihou, vůbec se zvednout a něco dělat by rozhodně pomohlo a zkrátka *„vnutit si do života štěstí“*[522] se pro člověka, který s takovým problémem nemá zkušenost, zdálo jako primitivní záležitost. Charlotte přirovnala nezměřitelnou bolest duše, která neměla nic společného s fyzickou bolestí k tomu, že *„by raději rodila dítě každý den, než trpět tak, jako trpím ve své hlavě“*[523] a duchem byla *„bezruký, beznohý, slepý, němý mrzák.“*[524] Navíc si Charlotte vyčítala, že si to všechno způsobila sama: *„Měla jsi zdraví a sílu a naději a skvělé pracovní vyhlídky – a zahodila jsi to. Byla jsi povolána sloužit lidstvu a nemůžeš posloužit ani sama sobě.“*[525]

Charlotte trpěla duševně, měla výčitky a nevěděla, jak řešit tuto bezútěšnou situaci. Do toho se musela starat o malou Katherine, čehož nebyla schopná. Bylo to jako potvrzení jejích předzvěstí, že nezvládne roli manželky a matky. V autobiografii tak jde vyčíst mnoho emocí, více než v deníku, větší zoufalství nad vlastním osudem a výčitky k sobě samé. Charlotte vzpomíná, jak jako jinak perfektně zdravá mladá žena trpěla a nemohla s tím nic dělat. V pozdějším věku, kdy měla stále deprese, vzpomínala, že se viděla jako *„malé stvoření, které držím v rukou a které jemně hladím, říkajíc* ‚Ty malá chudinko! Máš to vážně těžké, že ano.‘“[526]

Bolest a frustrace byly každodenním chlebem. Charlotte nastoupila v roce 1887 léčbu ve Filadelfii u doktora Silase Weir Mitchella, který léčil metodou nuceného odpočinku. Charlotte byla léčbou a Mitchellovými doporučeními natolik poznamenaná, že napsala svou slavnou povídku *Žlutá tapeta* hlavně pro něj, věnovala mu ji.

[521] Tamtéž, s. 90.
[522] Tamtéž, s. 90–91.
[523] Tamtéž, s. 91.
[524] Tamtéž.
[525] Tamtéž.
[526] Tamtéž, s. 182.

Když se poprvé před zahájením léčby setkali, Mitchell byl proti Charlotte zaujatý, protože už v minulosti léčil její tety z otcovy strany Beecherových. Zajímavou poznámkou z autobiografie je Charlottina zmínka o tom, že Mitchellovi napsala dlouhý dopis o vlastní historii a boji s touto nemocí, který *„by jistě moderní psycholog ocenil.“*[527] Mitchell však ne, pro něj to tehdy *„dokazovalo domýšlivost.“*[528]

Charlottina léčba spočívala v izolaci od blízkých a od známého prostředí, kde jen ležela v posteli, byla krmena, koupala se a nechala se masírovat. Jelikož pro Mitchella byly tělesné známky zlepšení (zvýšení váhy, navrácení zdravé barvy pleti) důležitější než vnitřní rozpoložení léčené osoby, byla Charlotte po asi měsíci a půl propuštěna domů se slovy: *„Žijte ten nejdomáčtější život. Buďte stále s dítětem. Po každém jídle na hodinu ulehněte. Pouze dvě hodiny intelektuálního života denně. Nikdy až do smrti neberte do ruky propisku, štětec nebo tužku.“*[529] Ann J. Laneová označuje tuto léčbu jako důkaz doby, důkaz maskulinity a dokazování si autority nucenými příkazy.[530] Nic z toho nemohlo fungovat u Charlotte, pokud by ona sama nezměnila svůj přístup k životu, k tomu, co chtěla v životě dokázat. Po návratu domů Charlotte plnila Mitchellovy postupy, ale ne na dlouho, protože ji to *„přivádělo k šílenství.“*[531]

Jelikož v této době nemáme žádné deníkové záznamy, je autobiografie cenným pramenem. O odloučení a chystaném rozvodu v autobiografii Charlotte napsala: *„Kdybych se dočista zbláznila, nepřineslo by to nic dobrého manželovi a mohlo by způsobit smrtelné zranění dítěti,“*[532] čímž narážela na svou roztěkanost, nepozornost a neschopnost starat se o Katherine. *„Vzdát se manželství se zdálo být správným řešením“*[533] a racionalizace

[527] Tamtéž, s. 95.
[528] Tamtéž.
[529] Tamtéž, s. 96.
[530] LANE, A. J.: *To Herland and Beyond*, s. 117.
[531] PERKINS GILMAN, Ch.: *The Living*, s. 96.
[532] Tamtéž.
[533] Tamtéž, s. 97.

probíhala ve smyslu *„raději, aby mělo naše drahé dítě rozvedené rodiče, než mít šílenou matku.“*[534] Charlotte také litovala, že se s Walterem nerozešli dříve, mohla se tak vyhnout totálnímu kolapsu, který prožila.[535]

Svobodu, kterou cítila po odstěhování se do Kalifornie s malou Katherine, vyjádřila jak v denících, tak v autobiografii. Potýkala se zde s chudobou a nezapadla do společnosti hned, ale později i díky Delle začala žít nový život a skutečně se osvobodila od své minulosti. Jediné, co si sebou z minulosti vzala, byly přetrvávající psychické potíže.

V době, kdy nejvíce bojovala s financemi a zároveň byla v jednom kole, poslala Katherine žít k Walterovi, o čemž v denících není moc psáno. Jen krátké informace o chystaném odjezdu a poté občas stesk nebo radost z dopisu. Až z autobiografie se dozvídáme o silných emocích ohledně odjezdu Katherine: *„Nikdo netrpěl více než já. To bylo ale přehlíženo kvůli následnému zatracování. Vzdala jsem se svého dítěte. [...] Jeden by si myslel, že jsem to dítě nechala někde ležet v košíku. [...] Ve společnosti milovaného otce vyrostla v umělkyni, se všemi výhodami, které bych jí já nikdy nedala.“*[536] Důvod odjezdu Katherine si musela v životě obhajovat ještě několikrát, také si vyslechla, že je *„nenormální matka,“*[537] i když sama věděla, že pro Katherine udělala to nejlepší, co mohla, když ji poslala žít k otci. To, jak skutečně vnitřně trpěla z deníků nevyčteme, protože touto dobou většinu prostoru zabírala práce a záznamy o ní.

Práce byla velkou radostí, která ale i tak stála mnoho sil. Problémy s psychikou nezmizely, ale jakákoliv umělecká nebo veřejná činnost je potlačovala, proto není v autobiografii nijak reflektováno negativní nahlížení na práci. Je to dáno i tím, že bylo přednášení a psaní pro Charlotte jistým posláním, vnitřním naplněním i službou veřejnosti.

[534] Tamtéž.
[535] Tamtéž.
[536] Tamtéž, s. 163.
[537] Tamtéž, s. 275.

11 Sebereflexe Charlotte v denících a v autobiografii

Předchozí podkapitoly se soustředily na život Charlotte a její emoční vývoj. Zde bych se krátce chtěla zastavit nad tím, jak Charlotte vnímala sama sebe v průběhu let.

Z deníků je to možné vyčíst v určitých životních fázích, více spíše v dospělosti a po psychickém zhroucení v roce 1887. Před tím se Charlotte pozorovala a viděla na sobě pokroky i propady, avšak vše bylo více ovlivněno jejím psychickým stavem a dalšími okolnostmi. I když byla Charlotte sebevědomá a samostatná, až do roku 1888, kdy se odstěhovala do Kalifornie, žila buď pod kontrolou ze strany matky nebo se musela ohlížet na tehdejšího manžela Waltera. Narození Katherine byla další starost, která jen prohlubovala Charlottino zoufalství, i když dceru velmi milovala. Až v Kalifornii a s rostoucí kariérou tak sledujeme, jak Charlotte začala sama sebe vnímat jako více schopnou samostatnou osobnost.

Určitou sebereflexi měla Charlotte už jako mladá dívka. Sama hodnotí léta dospívání v denících jako dobu bez větších vnitřních proměn. Snahu zapojit se do aktivit příslušejících jejímu věku přisuzuje svému *„rostoucímu stoicismu, který mi byl prakticky vnucen opakovaným strádáním, až jsem si ho vědomě osvojila.“*[538] Zde zase naráží na to, jak ji matka hlídala, zakazovala kamarády a nutila ji být doma. I tak Charlotte věděla, že jí přísluší určité chování a měla by se chovat více podle očekávání matky. Jak vidíme, Charlotte již jako dospívající mladá dívka neměla velký problém zhodnotit vlastní projevy a proměny a chápala, jak na ni působí vnější vlivy včetně matčina vlivu. Charlotte si také byla vědoma svých slabých a silných stránek. Proto pravidelně na konci každého roku bilancovala svou situaci a v běžných denních zápisech sama sebe nabádala k lepší výkonům.

Autobiografie nám odkrývá více informací o Charlottině životě. Když Charlotte autobiografii psala, sama se k deníkům vracela. Tedy vracela se ke vlastním emočním

[538] Tamtéž, s. 44.

prožitkům, které s novým emočním rozpoložením rekonstruovala v autobiografii. Při čtení deníků se sama podivila nad *„bohatě vykreslenými detaily a pobavila nad nedostatkem materiálu, který by mohl být lačně vyhledáván.“*[539] Pokud tím myslela nedostatek souvislostí nebo neúplné informace v denících, pak se zhostila jejich doplňování v autobiografii poctivě.

V autobiografii o sobě Charlotte napsala, že byla navenek ženou, která musela projít *„mnoha těžkostmi a ztrátami a byla handicapována mentální slabostí, [...] ale uvnitř byla vědomá lidskost, daleko přesahující sebe samu: uvědomění, že nesmrtelnost lidského života, jeho ohromné moci, spočívá v nekonečném růstu.“*[540] Koresponduje to tak i s deníkovým pojetím. Opět mluví o vývoji a o tom, že je potřeba na sobě neustále pracovat.

Nic z toho, co o sobě pochvalně píše nezní jako vychloubání nebo egoismus, který jako mladá dívka zmiňovala jako jednu ze svých negativních vlastností. S Charlottiným konstatováním, že *„vůbec zvládla cestovat a přednášet po celé zemi a vypadat u toho celkem slušně, je ohromující“*[541] nelze nesouhlasit.

[539] Tamtéž, s. 244.
[540] Tamtéž, s. 181.
[541] Tamtéž, s. 244.

Závěr

Tato diplomová práce se věnovala analýze deníků Charlotte Perkins Gilmanové, na jejichž stránkách jsem zkoumala dvě emoce, a to radost a smutek. Věnovala jsem se prožívání emocí v průběhu času na základě zkoumání deníků jako nejvhodnějšího pramene k poznávání emocí člověka a jeho vnitřního světa. Vedle Charlottiných deníků z let 1879–1903 jsem pro srovnání emocí s časovým odstupem pracovala také s autobiografií, kterou Charlotte začala psát v roce 1925 a vydána bylo po její smrti v roce 1935. Cílem této diplomové práce bylo najít odpovědi na výzkumné otázky, které zněly:

1. Jak a kdy se radost a smutek projevovaly v denících Charlotte Perkins Gilmanové v letech 1879–1903?
2. Je možné sledovat emoční sebereflexi autorky?
3. A je možné emoce z deníků vůbec vyčíst?

V první části práce jsem se věnovala vzniku a vývoji dějin emocí od začátku 20. století až po současné trendy a představila jsem důležité teoretické přístupy amerických a evropských akademiků Petera a Carol Stearnsových, Ute Frevertové, Barbary H. Rosenweinové, Williama M. Reddyho a Jana Plampera. Teoretická část práce měla posloužit jako přehledný výčet současných přístupů k dějinám emocí s cílem ukázat rozmanitost tohoto oboru a uvést jej jako důležitou a do budoucna snad neoddělitelnou součást historického bádání. Tento přehled o přístupech a možnostech bádání je zároveň přínosem této práce, jelikož u nás nevyšly překlady zásadních děl k dějinám emocí a představení dějin emocí s jeho nejvýznamnějšími autoritami nepodala dosud žádná česká publikace nebo studie. Samozřejmě zde není plně vyčerpán potenciál, který dějiny emocí nabízí v řadě oborů (sociologie, psychologie, neurovědy nebo antropologie), přičemž se tato práce ze své podstaty logicky věnovala přístupům historiků k dějinám emocí.

Druhá část práce pojednávala o metodologii dějin emocí a vysvětlila zvolenou metodologii pro tuto práci. Taktéž čtenáře seznámila s deníky jako prameny pro výzkum emocí, vysvětlila pojetí deníků v Americe v 19. století a vyzdvihla koncepty, které se v denících mohou rozvíjet a díky kterým byly deníky tolik důležité pro jejich autory.

Ve vlastním výzkumu jsem aplikovala teorii Petera a Carol Stearnsových zvanou emociologie. Podle této teorie se musí pracovat s emocemi jako se společností vytvořenými pravidly, podle kterých se jednotlivec projevuje. Definování emociologie, tedy definování emočních standardů určené normami dané doby, musí předcházet studiu emočních projevů jednotlivce, které jsme v této práci sledovali v denících. Pro další výzkumy emocí v dějinách by mohlo být zajímavé aplikovat teorie Barbary H. Rosenweinové o emočních komunitách nebo o emočních režimech Williama M. Reddyho, které jinak z emociologie částečně vychází.

Zjistila jsem, že emociologie druhé poloviny 19. století byla definována převážně viktoriánským oddělením sfér muže a ženy, kdy byla ženám obecně přisuzována starost o domácnost a rodinu a mužům patřil veřejný prostor. V rámci ženské sféry se formovalo specifické prožívání, ženy musely plnit role manželek a matek. Radost a smutek byl součástí každého života, ale jejich vyjadřování mělo různá pravidla. Například smutek měl být ideálně prožíván v soukromí a bez zatěžování druhých. Důkazem je třeba Charlottino lamentování Martě, která ji svou reakcí odbyla a Charlottině smutku navíc nerozuměla z pozice šťastné vdané ženy.

Dalším příkladem je, že v sedmdesátých a v osmdesátých letech, kdy se začaly projevovat Charlottiny psychické problémy, nebylo ve společnosti rozšířené povědomí o psychických nemocech. Tudíž veškeré těžkosti, které Charlotte zažívala, se nesetkaly s pochopením. Jinak řečeno, emocologie doby to neznala. Ke konci osmdesátých let se začalo o psychických nemocech více hovořit, avšak stále mezi lidmi převažoval spíše

skeptický názor, což bylo potvrzeno i u Charlotte, jejíž blízcí jí doporučovali zbavit se lenosti, zabavit se a myslet na hezké věci, aby deprese zmizely.

V průběhu druhé poloviny 19. století jsme viděli, že ženy začaly být více aktivní ve veřejné sféře, s čímž souvisela i jistá proměna emociologie. Opět je ale nutné mít na paměti, že nedošlo k celoplošné změně ve společnosti, avšak například boj za volební právo nebo lepších pracovních příležitostí pro ženy byl stále rozšířenější a podle toho se měnily i emoční prožitky.

Třetí část práce představila Charlotte Perkins Gilmanovou a zabývala se analýzou deníků, která měla přinést odpovědi na výzkumné otázky.

První výzkumná otázka zněla **Jak a kdy se radost a smutek projevovaly v denících Charlotte Perkins Gilmanové v letech 1879–1903?** Radost a smutek jsem zkoumala ve vztazích se ženami, vztazích s muži a v rodinném životě, v rámci psychiky a v pracovním prostředí. Značnou část Charlottina života tvořil boj s psychickým a nervovým vypětím. V letech 1879–1888 se Charlottin psychický stav postupně zhoršoval a souvisely s ním veškeré projevy radosti a smutku. Nutno říct, že čistá radost se v denících vyskytuje minimálně, převážně v letech 1879–1882 díky Martě, krátce po svatbě v roce 1884 a po roce 1896 díky cestování a přednášení. Mimoto stojí radost v protikladu k mizerným stavům smutku.

Od 19 do asi 23 let byla Charlotte svobodnou ambiciózní mladou ženou. Velkou radost pro ni bylo přátelství s Marthou Laneovou, kterou hluboce milovala a o které v denících čteme jen v superlativech. Poté, co se Martha vdala, cítila Charlotte prázdnotu a dlouho se smiřovala s tím, že ztratila nejbližšího člověka. Smutek byl zde evidentní. Se začátkem vztahu s Charlesem Walterem Stetsonem přišla velká nerozhodnost o vlastní budoucnosti. Manželství a role matky se ukázaly být neslučitelné se zachováním Charlottina zdravého rozumu. Psychické problémy v letech 1883–1887 jsou v deníku zaznamenány jako velké

trápení a smutek je i zde tématem číslo jedna. Po léčbě v roce 1887 došlo k přelomu a rokem 1888 začala nová etapa její života, když se Charlotte přestěhovala do Kalifornie. V této době to byla práce a zájem o její tvůrčí činnost, co ji drželo při smyslech. Kariéra pro ni byla důležitá, obzvlášť v časech, kdy jí v životě scházela láska nebo neměla blízko k dceři.

Od roku 1888 do 1903 čteme více o radostných událostech, které většinou souvisí s pracovními úspěchy. V osobním životě to byl vztah s Adeline Knappovou v letech 1891–1893, co jí dělalo velkou radost. Po rozchodu nepropadala úzkostem a byla to spíše úleva. Psychické problémy v těchto letech nezmizely, ale zdálo se, že má Charlotte vlastní život více pod kontrolou.

Přirozeně s novými životními etapami prožívala nové podoby emocí, například druhé manželství s Houghtonem Gilmanem v roce 1900 bylo naprostým opakem manželství s Walterem. Charlotte během vztahu a později v manželství přednášela, psala a cestovala bez výčitek. Necítila se tolik stísněně, což bylo pravděpodobně i kvůli tomu, že ve 40 letech nepociťovala nátlak na to být manželku a matkou, jako když byla mladou ženou v prvním manželství s Walterem. Také se aktivně věnovala vlastní tvorbě nebo přednášení a byla soběstačná, což si vždy přála.

Shrneme-li výskyt radosti a smutku v denících, byla to práce a kariéra, co Charlotte přinášelo v letech 1890–1903 největší radost. Osobní vztahy dopomáhaly celkovému pocitu štěstí v životě, avšak bez partnera nebo partnerky dokázala Charlotte fungovat naprosto běžně a osobní svobodu si užívala i proto, že mohla více pracovat. Smutek na druhou stranu zažívala hlavně v letech 1884–1888 během manželství s Walterem, kdy se cítila uvězněná v rolích manželky a matky. Smutek se také často objevoval v roce 1882, kdy ztratila Marthu.

Na druhou výzkumnou otázku, **zda je nebo není možné v denících vypozorovat emoční sebereflexi autorky**, odpovídám kladně. Charlotte se v denících dokázala ohodnotit. Dokazují to i pravidelné bilance na konci roku, ve kterých se vyjadřovala o svých

pocitech, určovala si, na čem je potřeba zapracovat nebo co si přeje do nového roku. V zápisech lze taktéž vidět, že se hlavně po roce 1888 zvyšovalo Charlottino sebevědomí a sebepojetí jako schopné ženy.

Z kapitol o radosti a smutku a ze srovnání s autobiografií se ukázalo, že Charlotte v denících popisuje radosti i smutek podobně v denících i v autobiografii, jen v denících nesděluje tolik podrobností. Autobiografie je tak v mnohém doplněním k tomu, co se v denících dočteme. V případě Charlotte tedy nebyl deník vyčerpávajícím záznamem života, jak jsme se přesvědčili například u informací z autobiografie ohledně osobnosti Adeline nebo o pocitech ohledně Houghtona a druhého manželství.

Tvrzení, že si lidé dříve deníky vedli proto, že si mysleli, že je jejich život hoden zaznamenání, u Charlotte hlavně v pozdějších letech platí stoprocentně. Nejen, že se v denících zaznamenával emoční vývoj, ale také si s přibývajícím věkem a s pracovními příležitostmi Charlotte zapisovala důležité události nejen čistě z osobního života. Najdeme zde velké množství stručných formálních zápisů o účtech, nákupech, návštěvách a všemožných úkonech. I toto nám říká, jak mohla Charlotte svůj deník vnímat. Mělo to být nejen místo svěřování se, ale celková dokumentace života, včetně mnohdy nezáživných popisů.

V metodologické části jsem akcentovala, že deníky vytvářely sebepojetí člověka a vnitřního já. Jak tvrdí Milena Lenderová, deníky jsou místem sebereflexe a sebeanalýzy, což se v případě Charlotte potvrdilo. Margo Culleyová upozorňovala na fakt, že se autor deníku při psaní stává sám objektem, který s nějakým odstupem hodnotí. U Charlotte je to naprosto zřejmé: sama sebe v denících hodnotila, deník jí sloužil jako přehled vlastních zdarů i nezdarů a v jistém smyslu jako motivace být lepším člověkem. Deníky byly pro Charlotte důvěrným společníkem a oporou. Na druhou stranu je můžeme přirovnat

k databázi, do které Charlotte poctivě zaznamenávala vše potřebné. Zaznamenávání různých věcí působí jako obhajoba, sebeuvědomění, ujišťování se v tom, co cítí.

K zamyšlení je, zda Charlotte při psaní myslela na možnou publikaci deníků. Podle úvodního zápisu z roku 1879, kdy oslovuje potenciálního čtenáře a ptá se, zda by se s ní chtěl seznámit, to tak vyznívá. Během manželství a vleklých depresivních stavů tomu již tak být nemuselo, možná se styděla a deník byl hlavně v této době terapeutickým společníkem. Publikování povídky *Žlutá tapeta*, ve které sdílí svou zkušenost s léčbou doktora Mitchella ale naznačuje, že o svém stavu hovořit chtěla. Také pozdější pečlivé zaznamenávání kariérních úspěchů nám říká, že by Charlotte mohla vnímat svůj osud jako publikování hodný.

Poslední otázka, kterou si tato práce kladla, zněla: **Je možné emoce z deníků vůbec vyčíst?** Analýza deníků ukázala, že ano, je to možné, ale není to vždy jednoduché a jednoznačné. Konstrukce pocitů v deníku je proces, který můžeme dlouhodobě sledovat. Záleží na tom, na kolik je autor deníku sdílný a nakolik se deníku svěřuje. V kapitole 5 jsem zmínila, že deníky mohly být styčným bodem v životě autora, jakýsi přístav, jistota v případě nějaké vážné události. Bohužel Charlotte si nevedla deníky v době, kdy se léčila u doktora Mitchella, což ani nebylo možné, protože musela být naprosto izolovaná od známého prostředí i svých blízkých. V době, kdy se tedy Charlotte teoreticky mohla k deníku upnout nejvíce a hledat tak jakousi útěchu, jej nevedla vůbec. Před léčením deník nazvala jednou ze svých zodpovědností a o to těžší mohlo být se ke starému příteli vrátit po psychickém zhroucení, kdy ještě nějaký čas trvalo, než se dala dohromady. K deníkům se vrátila až v roce 1890. Jakési znovuzrození, kterým si prošla právě po návratu z léčby, tak v denících není dokumentované, ale víme o něm z autobiografie.

Je nutné poznamenat, že Charlotte v denících osobní úspěchy i neúspěchy ve vztazích nebo v pracovním prostředí řešila, ale detaily a hloubku vyčteme častokrát lépe

z autobiografie. Bylo tomu tak hlavně u vztahů s Walterem a Adeline. O problémech v manželství se v letech 1897–1900 dovídáme jen díky autobiografii, protože deník si v té době Charlotte nevedla. Charlotte se v autobiografii vyjadřovala daleko komplexněji o svých pocitech. Přispívá k tomu i fakt, že je přirozené hodnotit s odstupem času věci jinak. V deníku vypisuje momentální bolest nebo radost, kterou cítila. Sledovali jsme tak i posun v tom, jak vnímala emoce v době psaní deníku a jak s odstupem času v autobiografii.

V deníku lze sledovat formu zápisů a čemu se nejvíce věnuje pozornost. Charlotte s rostoucím věkem, měnícími se zájmy a životními prioritami byla i různě sdílná. Obecně lze říct, že se s rostoucí kariérou a úspěšností omezila na zápisy o vydávání článků, práci na článcích, práci na knihách nebo přednáškách v různých klubech, kam byla velmi často zvána. I z takových zdánlivě neemočně zabarvených záznamů lze vyčíst mnoho, obzvlášť pokud současně sledujeme životní situaci autorky v době zápisu. I když se zdá, že jsou některá období smrsknutá do pouhých záznamů o času probuzení se, usednutí k večeři nebo ulehnutí ke spánku, na pozadí těchto až nic neříkajících záznamů probíhal rušný život.

Charlotte někdy emoce neprojevovala tak, jak bychom od situace třeba mohli čekat, například projevení většího nadšení nebo naopak rozvíjení smutných situací a pocitů z nich, které by mohla deníku svěřit. Čteme zápisky osobnosti, která nebyla svým životním osudem a kariérou až tolik *typickou* ženou, ale v projevech emocí to nejde nijak poznat. Viděli jsme, že o osobních radostech i bolestech psala někdy až příliš formálně. Tón sdělení je jiný od roku 1890, mnohdy více seriózní a jde poznat, že deník píše žena, která toho spoustu zažila. Změnil se částečně i obsah, přičemž nejvíce prostoru dostávají zmínky o práci, kterou skutečně už vykonává, nejde tedy o pouhé snění nebo odhodlávání se jako v letech 1879–1887. Podobně lze vypozorovat, že se v letech 1890–1903 zdržovala dramatických nářků nad vlastním neštěstím, jako tomu bylo v zápiscích z let 1879–1887.

Co se týče vyjadřování, v denících se v podstatě vůbec nesetkáme s přehnaně afektovanými, intenzivními výrazy nebo sprostými slovy. Podobně například vykřičníky používala minimálně, spíše použila kurzívu, když chtěla něco zdůraznit.

Na závěr si dovolím ještě jednu krátkou úvahu. Profilovat Charlotte Perkins Gilmanovou je složitý úkol. Byla nespokojenou manželkou a matkou s životními cíli, kterých v daných rolích nemohla dosáhnout? Nebo byla otrokem psychických problémů, a proto nikdy role manželky a matky nemohla naplnit, čímž bylo ze své podstaty ovlivněno její emoční prožívání? Charlotte představovala typ Nové ženy, která touží po větší svobodě a soběstačnosti, ale to chtěly i tisíce dalších žen, které neprošly bouřlivými životními etapami. Charlotte je příkladem toho, že se žena mohla vymykat společenským konvencím, ale i díky svým psychickým problémům, které zásadně specifikovaly její život, nereprezentuje americké ženy střední vrstvy druhé poloviny 19. století.

Historik dějin emocí si nikdy nemůže být jistý, že odhalil vše o vnitřním životě zkoumané osoby. A to je na studii emocí zároveň i to, co je dělá tolik zajímavými. Pravou podstatu věci a skutečný prožitek si s sebou bere člověk do hrobu. Na co se musí badatel soustředit, je intepretace emocí na základě pramenů a dobře zvolené metodologie, aby se co nejvíce přiblížil skutečnosti. Dějiny emocí nabízí nepřeberné množství možných výzkumů. Zkoumat dějiny skrze emoce by mohlo přinést nové poznatky o společnosti tak, jak ji známe.

Seznam pramenů a literatury

PRAMENY

KNIGHT, Denise D.: *The Diaries of Charlotte Perkins Gilman, Volume 1: 1879–1887; Volume 2: 1890–1935.* Charlottesville – Londýn 1994.

PERKINS GILMAN, Charlotte: *The Living of Charlotte Perkins Gilman: An Autobiography*. Madison 1935.

MONOGRAFIE

ALLEN, Judith A.: *The Feminism of Charlotte Perkins Gilman: Sexualities, Histories, Progressivism*. Chicago – Londýn 2009.

ALLEN, Polly Wynn: *Building Domestic Liberty: Charlotte Perkins Gilman's Architectural Feminism.* Massachusetts 1988.

AVERILL, J. R.: *Anger and Aggression – An Essay on Emotion*. New York 1982.

BUNKERS, Suzanne L. – HUFF, Cynthia Anne: *Inscribing the Daily: Critical Essays on Women's Diaries*. Amherst 1996.

CRISTIANI, Riccardo – ROSENWEIN, Barbara H.: *What is the History of Emotions?* Cambridge 2017.

CULLEY, Margo: *A Day at a Time: The Diary of American Women from 1764 to Present*. New York 1985.

DAVIS, Cynthia J.: *Charlotte Perkins Gilman: A Biography*. Standford 2010.

DAVIS, Cynthia J. – KNIGHT, Denise D.: *Charlotte Perkins Gilman and Her Contemporaries: Literary and Intellectual Contexts.* Tuscaloosa 2004.

ELIAS, Norbert: *O procesu civilizace I.: Sociogenetické a psychogenetické studie.* Praha 2006.; *O procesu civilizace II.: Sociogenetické a psychogenetické studie.* Praha 2007.

FELDMAN BARRETT, Lisa – LEWIS, Michael – HAVILAND-JONES, Jeannette M.: *Handbook of Emotions.* New York 2016.

FREVERT, Ute et al.: *Emotional Lexicons: Continuity and Change in the Vocabulary of Feeling 1700–2000.* Oxford 2014.

GIENOW-HECHT, Jessica C. E.: *Emotions in American History: An International Assessment*. New York 2010.

GIJSWIJT-HOFSTRA, Marijke – PORTER, Roy: *Cultures of Neurasthenia from Beard to the First World War.* Amsterdam – New York 2001.

GILMAN PERKINS, Charlotte: *Herland*. New York 1979.

GILMAN PERKINS, Charlotte: *Women and Economics – A Study of the Economic Relation Between Men and Women as a Factor in Social Evolution.* Boston 1898.

GOLDEN, Catherine – ZANGRANDO, Joanna S.: *The Mixed Legacy of Charlotte Perkins Gilman*. Newark 2000.

GOSLING, Francis George: *Before Freud: Neurasthenia and the American Medical Community, 1870–1910*. Champaign 1987.

HEEHS, Peter: *Writing the Self: Diaries, Memoirs, and the History of the Self.* Londýn 2013.

HILL, Mary Armfield: *Endure: The Diaries of Charles Walter Stetson*. Filadelfie 1985.

HILL, Mary A.: *Charlotte Perkins Gilman: The Making of a Radical Feminist.* Filadelfie 1980.

KESSLER, Carol Farley: *Charlotte Perkins Gilman: Her Progress toward Utopia with Selected Writings.* New York 1995.

LANE, Ann J.: *To Herland and Beyond: The Life and Work of Charlotte Perkins Gilman.* New York 1990.

LENDEROVÁ, Milena: *A ptáš se, knížko má…Ženské deníky 19. století*. Praha 2008.

LILIEQUIST, Jonas: *A History of Emotions 1200–1800*. Londýn 2015.

LYSTRA, Karen: *Searching the Heart: Women, Men, and Romantic Love in Nineteenth-Century America*. Oxford 1992.

MATT, Susan J. – STEARNS, Peter N.: *Doing Emotions History*. Urbana – Chicago – Springfield 2014.

MURSTEIN, Bernard: *Love, Sex and Marriage through the Ages*. New York 1974.

PLAMPER, Jan: *The History of Emotions: An Introduction.* Oxford 2015.

REDDY, William M.: *The Invisible Code: Honor and Sentiment in Postrevolutionary France, 1815–1848.* Berkeley 1997.

REDDY, William M.: *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*. Cambridge 2001.

ROSENWEIN, Barbara H.: *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Ithaca 2006.

ROSENWEIN, Barbara H.: *Generations of Feeling: A History of Emotions, 600–1700.* Cambridge 2015.

STEARNS, Carol – STEARNS, Peter: *Anger: The Struggle for Emotional Control in America's history*. Chicago 1986.

STEARNS, Peter: *American Cool: Constructing a Twentieth-Century Emotional Style*. New York 1994.

TOMHAVE BLAUVELT, Martha: *The Work of the Heart: Young Women and Emotion, 1780–1830.* Charlottesville 2007.

WOLOCH, Nancy: *Women and The American Experience: A Concise History*. New York 1994.

PERIODIKA

JAMES, William: *What Is an Emotion?* Mind, 9, 1884, č. 34, s. 188–205.

PLAMPER, Jan: *The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, and Peter Stearns.* History and Theory, 49, 2010, č. 2, s. 237–265.

REDDY, William M.: *Against Constructionism: The Historical Ethnography of Emotions*. Current Anthropology, 38, 1997, č. 3, s. 327–351.

REDDY, William M.: *Historical Research on the Self and Emotions*. Emotion Review, 1, 2009, č. 4, s. 302–315.

ROSENWEIN, Barbara H.: *Worrying about Emotions in History*. American Historical Review, 107, 2002, č.3, s. 821–845.

RUBERG, Willemijn: *Interdisciplinarity and the History of Emotions*. The Journal of the Social History Society, 6, 2009, č. 4, s. 507–516.

SMYČKA, Václav – SMYČKOVÁ, Kateřina: *Mají emoce své dějiny? Láska, vášeň, emoce mezi barokem a romantismem*. Česká Literatura, 61, 2013, č. 3, s. 446–449.

STEARNS, Carol Z. – STEARNS, Peter N.: *Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards*. The American Historical Review, 90, 1985, č. 4, s. 813–836.

ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila: *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie*. Český časopis historický, 114, 2016, č. 2, s. 291–315.

ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila: *Remembering Emotions in Ego-Documents. A Few Insights from Cognitive Psychology and Neuroscience.* Dějiny – Teorie – Kritika, 15, 2018, č. 1, s. 27–48.

TWELLS, Alison: *„Went into raptures": reading emotion in the ordinary wartime diary, 1941–1946.* Women's History Review, 25, 2015, č. 1, s. 143–160.

DALŠÍ

https://www.americanhistory.si.edu/collections/search/object/nmah_1331219

https://www.britannica.com/topic/Womans-Journal

https://www.emotionsandsenses.wordpress.com/about-access

http://www.emotionresearcher.com/historicizing-emotions/

https://www.emma.hypotheses.org/

https://www.history-of-emotions.mpg.de/en

http://www.historyofemotions.org.au/

http://www.isre.org/index.php

https://www.kshs.org/kansapedia/women-s-suffrage/14524

https://www.medical-dictionary.thefreedictionary.com/iodoform

https://www.medical-dictionary.thefreedictionary.com/Strychnia

https://www.mpib-berlin.mpg.de/en/research/history-of-emotions

https://www.narconon.org/drug-information/cocaine-circa-1860-1900.html

https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5366421

http://www.pharmacy.wp.txstate.edu/2016/07/04/borolyptol/

https://www.projects.history.qmul.ac.uk/emotions

https://www.radcliffe.harvard.edu/schlesinger-library/about-library

http://www.schlesinger.radcliffe.harvard.edu/onlinecollections/gilman/

https://www.unige.ch/cisa/research/topics/

Resumé

This diploma thesis focused on history of emotions as a field of historical research and studied emotions in diaries of the prolific American author, feminist, essayist and lecturer Charlotte Perkins Gilman. The diaries are analysed as testaments of their age because they show not only the inner life of the author but also a colourful image of the society the author lived in. The first part of this thesis deals generally with history of this rather new field of interest among historians, history of emotions. There are many important scholars with ground-breaking researches and theories about how to approach the study of emotions in history. This thesis applies a theory called emotionology by Carol and Peter Stearns and on its basis later analyses the diaries. This theory focuses on firstly describing the social environment including expressions of emotions creating so called emotional standards accepted and expressed by the members of the society. The second part of the thesis deals with methodology and diary reading. The final part of the thesis analyses Perkins Gilman's diaries and studies two basic emotions in them: joy and sadness. That is accomplished through analysing Perkins Gilman's relationships with men and women, her career and her mental problems. I tried to show that it is possible to read emotions in diaries and study them according to the given historical period.